

KPC Groep

Verstand van leren
Gevoel voor mensen

Cultuureducatie op scholen voor primair en voortgezet onderwijs in de Provincie Noord-Brabant

Monitor Cultuureducatie Noord-Brabant 2012

Ria Timmermans

VOORWOORD

In deze publicatie worden de resultaten van de vierde provinciale monitor cultuureducatie Noord-Brabant gepresenteerd. Voor de tweede keer de monitoronderzoeken voor het primair en voortgezet onderwijs tegelijkertijd uitgevoerd en worden de bevindingen in één publicatie beschreven. De monitoren voor het PO en VO zijn inhoudelijk op elkaar afgestemd, waardoor vergelijkingen tussen beide schoolsoorten kunnen worden gemaakt. Deze provinciale monitor sluit nauw aan bij de landelijke monitor cultuureducatie, die in 2008 – 2009 is uitgevoerd. Het was de bedoeling de gegevens van deze Provinciale monitor te vergelijken met die van de landelijke monitor van 2010-2011, maar deze monitor is niet uitgevoerd.

Evenals twee jaar geleden heeft een begeleidingscommissie waardevolle commentaren geleverd bij de opzet, uitvoering en rapportage van het onderzoek. Het was plezierig en waardevol om gedurende het onderzoek te kunnen sparren met de leden van de begeleidingscommissie. Namens de opdrachtgever maakte Addy van Hemert (Provincie Noord-Brabant) deel uit van deze groep en namens de steunfuncties waren dat Maja Bunthof (Cubiss), Ad van Drunen (Kunstbalie) en Tera Uijtdewilligen (Erfgoed Brabant).

Aan deze monitor is ook een belangrijke bijdrage geleverd door de marktplaatscoördinatoren cultuureducatie van de Provincie Noord-Brabant. Op de vraag of zij bereid waren de scholen, en in het bijzonder de cultuurcoördinatoren, binnen hun marktplaats gericht te benaderen en om hun medewerking te vragen hebben alle marktplaatsen, met uitzondering van 2, positief gereageerd. De marktplaatscoördinatoren ontvangen naast dit rapport ook een tabellenrapport waarin de gegevens van hun eigen marktplaats zijn opgenomen. Graag dank ik hen voor hun medewerking.

En vooral wil ik alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs in Noord-Brabant danken die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend, door het invullen van de vragenlijsten. Zonder hun bijdrage zou dit rapport nooit tot stand zijn gekomen! Het grote aantal ingevulde vragenlijsten bevestigt opnieuw dat vele scholen in deze provincie cultuureducatie een warm hart toedragen.

Ria Timmermans

Inhoud

1 INLEIDING	4
2 ONDERZOEKSOPZET EN RESPONS	6
2.1 Respons Primair Onderwijs	6
2.2 Respons Voortgezet Onderwijs	8
3 CULTUUREDUCATIE IN HET PRIMAIR ONDERWIJS IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT	10
3.1 Visie en doelen cultuureducatie	10
3.2 Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma	12
3.3 Samenhang en doorlopende leerlijnen	23
3.4 Samenwerking met culturele partners	26
3.5 Organisatie van cultuureducatie binnen de school	31
3.6 Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie	37
4 CULTUUREDUCATIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT	41
4.1 Visie en doelen cultuureducatie	41
4.2 Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma	44
4.3 Samenhang en doorlopende leerlijnen	54
4.4 Samenwerking met culturele partners	58
4.5 Organisatie van cultuureducatie binnen de school	62
4.6 Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie	67
4.7 Besteding cultuurkaart	70
4.8 Dienstverlening van de Provinciale steunfuncties op het terrein van cultuureducatie	76
5 VERANKERING VAN CULTUUREDUCATIE IN BRABANTSE SCHOLEN VOOR PRIMAIR EN VOORTGEZET ONDERWIJS	80
5.1 De verankeringsmaat	80
5.2 Verankering van cultuureducatie in het Primair Onderwijs	80
5.3 Verankering van cultuureducatie in het Voortgezet Onderwijs	82
5.4 Vergelijking primair en voortgezet onderwijs	83
6 CONCLUSIES PROVINCIALE MONITOR 2012 NOORD-BRABANT	89
6.1 Conclusies respons	89
6.2 Conclusies monitor primair onderwijs	90
6.3 Conclusies monitor voortgezet onderwijs	100
6.4 Verankering van cultuureducatie	109
BIJLAGE 1: OVERZICHT VAN MARKTPLAATSEN CULTUUREDUCATIE IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT	112

1 INLEIDING

De Provincie Noord-Brabant is al geruime tijd actief op het terrein van cultuurparticipatie en cultuureducatie. Haar beleid in deze is vastgelegd in het Brabants Programma Cultuurparticipatie 2009 – 2012. Ook voor eerdere jaren had de Provincie een dergelijk programma vastgesteld. Onderdeel van het Brabants Programma Cultuurparticipatie is (sinds 2006) het om de twee jaar uitvoeren van een onderzoek om in kaart te brengen wat de stand van zaken is op het terrein van cultuureducatie op scholen voor primair en voortgezet onderwijs in de Provincie.

Ook landelijk wordt - in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen - een monitor cultuureducatie uitgevoerd. Deze landelijke monitor wordt voor het primair onderwijs uitgevoerd door Sardes en voor het voortgezet onderwijs door onderzoeks- en adviesbureau Oberon. In 2009 zijn de resultaten voor het primair en voortgezet onderwijs in één publicatie gepresenteerd¹. KPC Groep heeft voor het Provinciale onderzoek aansluiting kunnen vinden bij deze landelijke monitor, met als voordeel dat de gegevens van Noord-Brabant kunnen worden afgezet tegen de landelijke cijfers.

De vragenlijst van de landelijke monitor is ook voor deze monitor weer op een aantal punten aangepast voor dit Provinciale onderzoek. Zo is de lijst op maat gesneden voor de Brabantse situatie. Onder andere door het opnemen van de Brabantse steunfuncties Kunstbalie, Erfgoed Brabant en Cubiss en van de marktplaatsen cultuureducatie. Maar ook zijn extra vragen opgenomen. In deze monitor sluiten de extra vragen aan bij het landelijk onderzoek naar doorlopende leerlijnen ('Cultuur in de Spiegel'), gaan ze onder meer over de opname van cultuureducatie in de Lokale Educatieve Agenda van de gemeente en vragen ze naar actuele ontwikkelingen (het onderbrengen van cultuureducatie in de prestatiebox (PO) en de ontwikkelingen op het terrein van de Cultuurkaart (VO)). Daardoor kan niet voor alle vragen een vergelijking worden gemaakt met de landelijke gegevens.

Het plan was om de landelijke monitor vanaf schooljaar 2008 - 2009 om de twee jaar uit te voeren. In afwachting van het gezamenlijke advies² van de Onderwijsraad & Raad voor Cultuur echter (de staatssecretaris heeft de Raden op 27 oktober 2011 gevraagd gezamenlijk advies uit te brengen over de wijze waarop scholen in het primair onderwijs ondersteund kunnen worden bij het verzorgen van kwalitatief goede cultuureducatie en hoe culturele instellingen in het verlengde daarvan kunnen komen tot een op de kerndoelen afgestemd aanbod voor scholen) is de landelijke monitor in 2010-2012 niet uitgevoerd. Daarom worden de provinciale monitor gegevens in dit rapport vergeleken met de landelijke gegevens van 2008-2009.

Dit rapport bevat de resultaten van het stand van zaken onderzoek cultuureducatie, dat in het voorjaar van 2012 in opdracht van de Provincie Noord-Brabant is uitgevoerd door KPC Groep.

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet beschreven en worden de responsgegevens gepresenteerd voor zowel het primair als voortgezet onderwijs.

Hoofdstuk 3 beschrijft de stand van zaken en ontwikkelingen op het terrein van cultuureducatie in het primair onderwijs. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de visie op en doelstellingen van cultuureducatie (3.1), de invulling van cultuureducatie in het onderwijsprogramma (3.2), samenhang en doorlopende leerlijnen (3.3), samenwerking met

---

¹ Oberon en Sardes (2009). Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Monitor 2008-2009. Utrecht: Oberon en Sardes.

² Het gezamenlijke advies van de Onderwijsraad & Raad voor Cultuur is op 28 juni 2012 verschenen met als titel: 'Cultuureducatie: leren, creëren, inspireren!'

externe partners (3.4), de organisatie van cultuureducatie binnen de school (3.5) en de evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie (3.6).

In hoofdstuk 4 worden de stand van zaken en ontwikkelingen op het terrein van cultuureducatie in het voortgezet onderwijs beschreven. De opzet van dit hoofdstuk is hetzelfde als die van hoofdstuk 3, met een uitzondering. Dit hoofdstuk bevat twee extra paragrafen. Een paragraaf over de besteding van de cultuurkaart³, en een paragraaf over de bekendheid met en behoefte aan ondersteuning van de drie provinciale steunfuncties (Kunstbalie, Cubiss en Erfgoed Brabant) op het terrein van cultuureducatie.

Hoofdstuk 5 geeft informatie over de verankering van cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Ook worden de gegevens zowel landelijk als provinciaal voor het primair en voortgezet onderwijs met elkaar vergeleken.

In hoofdstuk 6 tenslotte worden de samenvattende conclusies van de Provinciale monitor 2009-2010 gepresenteerd.

---

³ Voor dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de cijfers cultuurkaart - jaar 2010-2011 van het CJP. Met dank aan J. Sintenie van het CJP voor het toezenden van de concept eindrapportage.

2 ONDERZOEKSOPZET EN RESPONS

Ten behoeve van dit monitoronderzoek zijn twee digitale vragenlijsten opgesteld: één voor scholen in het primair onderwijs en één voor scholen in het voortgezet onderwijs. Zoals eerder opgemerkt zijn de vragenlijsten van de landelijke monitor als basis gebruikt waardoor de gegevens van de landelijke en provinciale monitor vergeleken kunnen worden. In het onderzoek in de provincie Brabant is geen gebruik gemaakt van verkorte vragenlijsten, zoals dat landelijk wel het geval is geweest. In die verkorte vragenlijsten hebben scholen alleen de zogenaamde 'verankeringsvragen' (zie hoofdstuk 5) beantwoord. Alle overige vragen hebben zij niet beantwoord.

De meeste PO scholen en een groot deel van de VO scholen in de Provincie Noord-Brabant maken deel uit van een zogenaamde marktplaats cultuureducatie. In de provincie Noord-Brabant zijn in totaal 37 marktplaatsen cultuureducatie (voor een overzicht, zie bijlage) werkzaam. Met hen is samenwerking gezocht in het vragen van de (cultuurcoördinatoren van de) scholen binnen hun marktplaats om de vragenlijst in te vullen. Daarbij is de afspraak is gemaakt, dat de marktplaatscoördinatoren een tabellenrapport ontvangen van de gegevens van de scholen binnen hun marktplaats. Van de 37 marktplaatsen hebben er 35 hun medewerking verleend. De marktplaatsen Oss en Tilburg hebben geen gehoor gegeven aan dit verzoek, en de scholen die binnen hun marktplaatsen vallen zijn apart benaderd. Ook alle andere scholen die niet binnen een marktplaats vallen zijn apart benaderd met het verzoek medewerking te verlenen aan het onderzoek.

Met behulp van inloggegevens hebben de scholen de vragenlijst op internet te kunnen invullen. De scholen hebben bijna drie maanden (eind maart tot eind juni) de gelegenheid gehad de vragenlijst in te vullen. Aan de marktplaatscoördinatoren is twee keer tussentijds een overzicht gestuurd van de scholen die tot op dat moment hadden gereageerd. Zij zorgden voor een rappel. De overige scholen hebben twee keer een rappel ontvangen.

2.1 Respons Primair Onderwijs

De vragenlijst voor de provinciale monitor cultuureducatie primair onderwijs is aan 1.000 Brabantse scholen gestuurd. Het betreft scholen voor regulier basisonderwijs, voor speciaal basisonderwijs en voor speciaal onderwijs. In tegenstelling tot de landelijke monitor is er bij de Brabantse monitor voor gekozen om de vragenlijst ook aan een aantal scholen voor speciaal onderwijs toe te sturen. Twee jaar geleden was de lijst aan alle SO scholen gestuurd, en toen bleek deze voor een deel van deze scholen - gezien hun doelgroep - niet geschikt om in te vullen. Een dergelijke reactie ontvingen we bijvoorbeeld van een school, gekoppeld aan een justitiële inrichting en een school met leerlingen met zware meervoudige (lichamelijke en verstandelijke) beperkingen. Maar voor een ander deel van de scholen is de vragenlijst wel geschikt (zoals ook blijkt uit de respons) en leveren de antwoorden waardevolle gegevens. Daarom is er in deze monitor voor gekozen de lijst aan een beperkt aantal SO scholen toe te sturen

Van de 1.000 PO scholen vallen er 749 (= 75%) onder een van de 35 marktplaatsen die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. De overige 251 scholen vallen of niet onder een marktplaats, of onder de marktplaatsen Oss of Tilburg. In totaal hebben 420 scholen hun medewerking aan het onderzoek verleend door de vragenlijst in te vullen. Dit is een respons van 42%. De respons vanuit de marktplaatsen (358 van de 749 scholen) bedraagt 48% en vanuit de overige scholen (62 van de 251) 25%.

In het landelijk monitoronderzoek van 2008 – 2009 heeft Sardes 800 van de in totaal ongeveer 7000 scholen voor basisonderwijs (bao) en speciaal basisonderwijs (sbo) benaderd voor het onderzoek. Sardes heeft de vragenlijst niet gestuurd aan SO scholen.

Van de 500 scholen (= 7% van alle PO scholen in Nederland en 63% van het aantal scholen dat was benaderd) die aan de landelijke monitor hebben meegewerkt hebben 349 scholen (= 5% van alle PO scholen in Nederland en 44% van het aantal scholen dat was benaderd) de gehele vragenlijst ingevuld en 151 (= 2% van alle PO scholen in Nederland en 19% van het aantal scholen dat was benaderd) de verkorte vragenlijst (met alleen verankervragen; zie hoofdstuk 5).

De respons is als volgt verdeeld over de schooltypen.

Tabel 2.1: Respons PO naar schooltype

	N-Brabant 2010		N-Brabant 2012		Landelijk 2009	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Regulier basisonderwijs (bao)	327	90%	394	94%	476	95,2%
Speciaal basisonderwijs (sbo)	17	5%	15	4%	24	4,8%
Speciaal onderwijs (so)	16	4%	10	2%	-	-
Bao en so	-	-	1	0%	-	-
Onbekend	2	1%	-	-	-	-
Totaal	362		420		500	

De landelijke vragenlijst is vooral ingevuld door de directeur van de school (52%) gevolgd door cultuurcoördinatoren (31%).

In 2010 vervulden van de Brabantse respondenten 71% de functie van cultuurcoördinator. 22% is directielid en 49% leraar. Ongeveer de helft van de respondenten in Noord-Brabant is zowel cultuurcoördinator als ook directielid en/of leraar. In 2012 vervullen van de Brabantse respondenten 71% de functie van cultuurcoördinator. 17% is directielid en 57% leraar. Van alle respondenten vervult 8% (ook) een andere functie. Ruim de helft van de respondenten in Noord-Brabant is zowel cultuurcoördinator als ook directielid, leraar en/of anders.

Van de scholen die de landelijke vragenlijst hebben ingevuld zijn er 68 (=14%) een Brede School. Van de scholen die de provinciale vragenlijst hebben ingevuld is in 2010 de helft meer (21%; =76 scholen) een Brede School. In 2012 zijn 122 scholen (29%) een brede school: ruim het dubbele aantal in vergelijking met de landelijke gegevens.

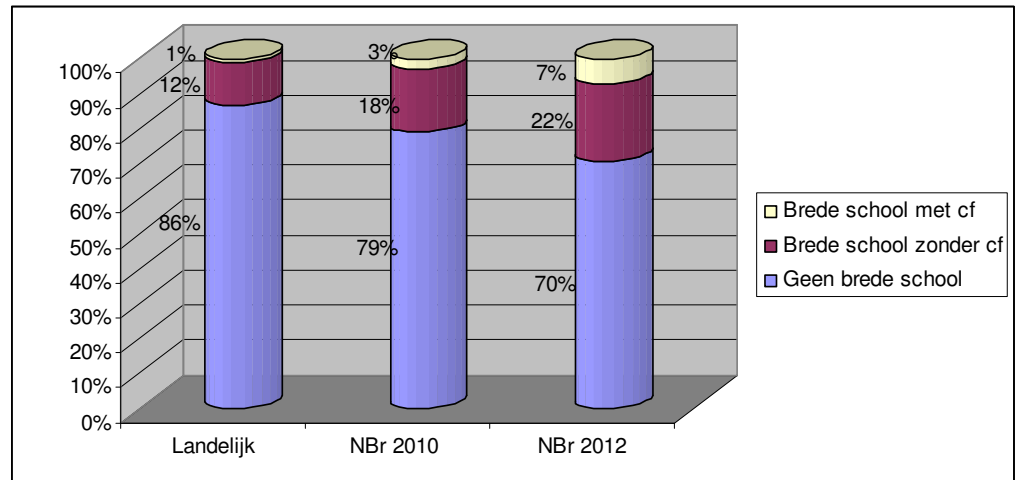
Bij respectievelijk 11% (landelijk), 14% (Noord-Brabant 2010) en 25% (Noord-Brabant 2012) van de Brede Scholen is een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aangesteld.

In Noord-Brabant is in 2010 14% van de Brede Scholen van plan om dit te doen en heeft 41% van de Brede Scholen deze plannen niet. Bij 30% van de Brabantse Brede Scholen is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

In 2012 heeft 11% van de Brede Scholen het plan om een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aan te stellen en heeft 42% van de Brede Scholen deze plannen niet. Bij 22% van de Brabantse Brede Scholen in 2012 is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

Landelijk hebben 6 Brede Scholen een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur (dit is 1,2 % van alle scholen die aan de monitor hebben meegewerkt). Provinciaal zijn dat er 11 (=

3% van alle scholen die de monitor in 2010 hebben ingevuld) en 29 (= 7% van alle scholen die de monitor in 2012 hebben ingevuld). Dit levert het volgende beeld op.

Figuur 2.1: Aantal Brede Scholen PO, met of zonder combinatiefunctionaris (cf)

Zowel landelijk als provinciaal werken de Brede Scholen vooral samen met de bibliotheek (43% landelijk, 80% NBr in 2010 en 60% NBr 2012), Centra voor de kunsten (39% landelijk, 41% NBr in 2010 en 27% NBr 2012) en de muziekschool⁴ (31% landelijk, 51% NBr in 2010 en 22% NBr 2012). Opvallend is, dat het percentage Brede Scholen in Noord-Brabant dat samenwerkt met de genoemde culturele instellingen in 2012 (aanzienlijk) lager is dan in 2010.

2.2 Respons Voortgezet Onderwijs

De vragenlijst voor de provinciale monitor cultuureducatie voortgezet onderwijs is aan 155 scholen/schoollocaties gestuurd. Van de 155 scholen/schoollocaties vallen er 121 onder een van de 35 marktplaatsen die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. De overige 34 scholen vallen of niet onder een marktplaats, of onder de marktplaatsen Oss of Tilburg. In totaal hebben 42 scholen hun medewerking aan het onderzoek verleend door de vragenlijst in te vullen. Dit is een respons van 27%. De respons vanuit de marktplaatsen (31 van de 121 scholen) bedraagt 26% en vanuit de overige scholen (11 van de 34) 32%. Al deze scholen/schoollocaties hebben gebruik gemaakt van de gehele, digitale vragenlijst.

Ten behoeve van de landelijke monitor 2008 – 2009 voortgezet onderwijs, heeft Oberon een steekproef getrokken van de helft van alle 611 VO locaties in Nederland, evenwichtig verdeeld over regio, stedelijkheid en onderwijstype. Deze scholen zijn benaderd met een digitale vragenlijst. De digitale vragenlijst is beantwoord door 219 VO locaties. Daarnaast hebben 109 locaties meegewerkt aan de verkorte telefonische vragenlijst. De landelijke respons ligt daarmee in totaal (digitaal en telefonisch) op 54% (n = 328).

Daarmee zijn de gegevens bekend van 27% van alle VO locaties in Nederland. Van alle 1222 VO locaties in Nederland hebben er 219 (=18%) de gehele lijst ingevuld en 109 (=9%) de verkorte lijst.

De respons is als volgt verdeeld over de schooltypen.

Tabel 2.2: Respons VO naar schooltype

⁴ Tegenwoordig maken vele muziekscholen deel uit van een Centrum voor de Kunsten. Dit kan een mogelijke vertekening van de resultaten tot gevolg hebben. Deze opmerking geldt ook voor de resultaten op andere plaatsen in dit rapport.

	N-Brabant 2010		N-Brabant 2012		Landelijk 2009	
Voortgezet speciaal onderwijs (VSO)	2	3%	5	12%	-	-
Categorale scholen voor praktijkonderwijs	3	5%	2	5%		14%
Vmbo scholen	18	30%	12	28%		32%
Havo/vwo/gymnasium scholen	13	22%	2	5%		34%
Scholen met breed onderwijsaanbod	22	37%	21	50%		19%
Onbekend	2	3%	-	-	-	-

Onder de Brabantse scholen met een breed onderwijsaanbod valt 1 scholengemeenschap met vso en vmbo, 16 scholengemeenschappen met een combinatie vmbo en havo en/of vwo en/of gymnasium en 4 scholengemeenschappen met een combinatie havo en vwo en/of gymnasium.

De landelijke vragenlijst is vooral ingevuld door cultuurcoördinatoren en/of docenten. Een klein aantal vragenlijsten (12%) is ingevuld door directieleden.

Bijna de helft van de respondenten in Noord-Brabant in 2010 is zowel cultuurcoördinator als ook directielid en/of docent en/of andere functie. Van de Brabantse respondenten vervult 66% de functie van cultuurcoördinator. 16% is directielid en 53% leraar.

40% van de respondenten in Noord-Brabant in 2012 vervult meer dan 1 functie. Van de Brabantse respondenten vervult 64% de functie van cultuurcoördinator. 10% is directielid en 81% leraar. 12% vervult een andere functie dan directielid, cultuurcoördinator of leraar.

Een op de drie scholen (33%) die de landelijke vragenlijst heeft ingevuld is een Brede School. Dat is vergelijkbaar met de situatie in Noord-Brabant. Van de scholen die de provinciale vragenlijst hebben ingevuld is in 2010 34% een Brede School, en in 2012 is dat 33%. Bij 25% van de Brede Scholen in Noord-Brabant is in 2010 een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aangesteld. In 2012 is dat bij 14% van de scholen het geval. Van de overige Brede Scholen is 44% in 2010 en 42% in 2012 niet van plan een dergelijke functionaris aan te stellen. Bij 31% (2010) / 36% (2012) van de Brabantse Brede Scholen voor VO is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

Meer dan de helft van de Brabantse Brede Scholen werkt samen met Centra voor de kunsten (58% in 2010 en 57% in 2012). In 2010 werkte 50% van de scholen samen met het theater. In 2012 doet 36% van de scholen dat. In 2010 werkte een derde van de Brabantse Brede Scholen samen met de bibliotheek (2012: 43%), en 'andere' instellingen (waaronder een marktplaats cultuureducatie)(2012: 36%). Een kwart van de scholen werkte in 2010 samen met de muziekschool, en 14% van de scholen in 2012.

3 CULTUUREDUCATIE IN HET PRIMAIR ONDERWIJS IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

In dit hoofdstuk worden gegevens gepresenteerd over het hebben van een visie en doelen op het terrein van cultuureducatie (3.1), over de invulling van cultuureducatie in het onderwijsprogramma (3.2), over de samenhang binnen het curriculum en de doorgaande lijn (3.3), over de samenwerking van de scholen met culturele partners (3.4), over de organisatie van cultuureducatie binnen de school in termen van personeel en financiën (3.5) en over de rol van evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie (3.6).

3.1 Visie en doelen cultuureducatie

Een belangrijke doelstelling van de Regeling Versterking Cultuureducatie was het geven van een structurele plaats van cultuureducatie in het schoolcurriculum. Om cultuureducatie te kunnen inbedden in het onderwijsprogramma van de school is het van belang een visie op en doelen ten aanzien van cultuureducatie te formuleren. In deze paragraaf wordt nagegaan of en in hoeverre dit het geval is bij de PO scholen in Noord-Brabant.

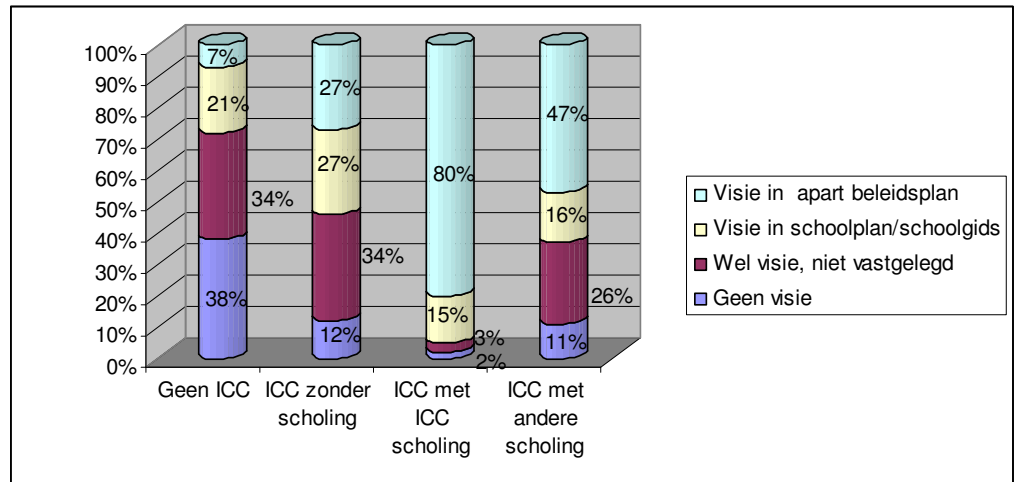
Tabel 3.1: Aanwezigheid van visie op cultuureducatie

	N-Brabant 2010 (n=350)	N-Brabant 2012 (n=406)	Landelijk 2009 (n=483)
Nee	10%	8%	10%
Ja, maar deze is niet schriftelijk vastgelegd	20%	18%	28%
Ja, deze is vastgelegd in het schoolplan en/of de schoolgids	21%	20%	19%
Ja, deze is vastgelegd in een apart cultuurbeleidsplan	49%	54%	43%

In 2009 – 2010 heeft zowel landelijk als provinciaal 90% van de scholen een visie op cultuureducatie geformuleerd. In Noord-Brabant heeft in 2012 92% van de PO scholen een visie op cultuureducatie geformuleerd. Provinciaal (70% in 2010 en 74% in 2012) hebben meer scholen de visie vastgelegd dan landelijk (62%). In 2010 had bijna de helft van de Brabantse scholen de visie vastgelegd in een apart cultuurbeleidsplan. In 2012 geldt dit voor 54% van de scholen.

Landelijk is er een duidelijke samenhang gevonden tussen het volgen van de cursus ICC en het al dan niet beschikken over een apart cultuurbeleidsplan: 74% van de scholen met een opgeleide cultuurcoördinator heeft een apart cultuurbeleidsplan, bij de scholen zonder opgeleide cultuurcoördinator is dat 36%. De verschillen zijn significant.

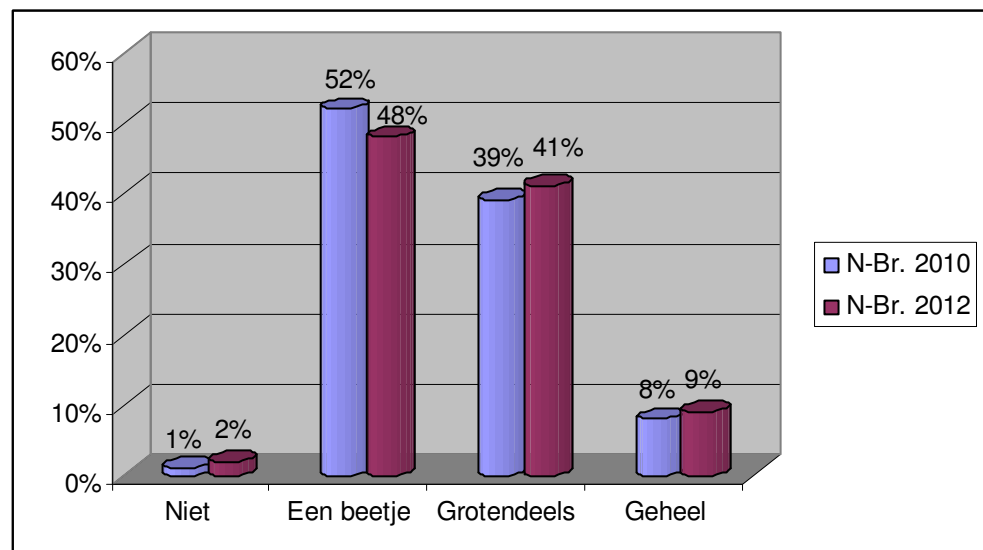
Ook in de provincie Noord-Brabant treffen we deze samenhang aan, zoals blijkt uit onderstaand figuur.

Figuur 3.1: samenhang tussen het hebben van een ICC'er, gevolgde scholing en beschikken over cultuurbeleidsplan

De meeste Brabantse scholen zonder een cultuurcoördinator hebben of geen visie op cultuureducatie (38%) of hebben deze visie niet schriftelijk vastgelegd (34%). Van de scholen die een ICC'er hebben, die geen scholing heeft gevolgd heeft 12% geen visie en 34% een visie die niet schriftelijk is vastgelegd. Van de scholen met een ICC'er die scholing heeft gevolgd beschikt het merendeel (95% van de scholen waar ICC is gevolgd en 63% van de scholen die een andere scholing hebben gevolgd) over een vastgelegde visie. De meeste scholen met ICC scholing (80%) hebben deze visie in een apart beleidsplan vastgelegd. Van de scholen met een andere scholing heeft 47% de visie in een apart beleidsplan vastgelegd.

Niet alleen is het hebben van een visie op cultuureducatie van belang; maar ook het hebben van een visie die past binnen, ofwel is ingebed in, de algehele visie van de school. Onderstaande figuur geeft hierover informatie.

Figuur 3.2: Inbedding van de visie op cultuureducatie in de algehele visie van de school

Uit deze figuur blijkt, dat het aantal Brabantse scholen dat aangeeft dat er sprake is van een grotendeels of gehele inbedding van de visie, is toegenomen (van 47% tot 50%. Voor de helft van de scholen geldt dat de visie op cultuureducatie niet (2%) of slechts een beetje (48%) is ingebed in de algehele visie van de school. Voor de toekomst is dat een aandachtspunt.

Zowel in de landelijke als provinciale monitor is de scholen gevraagd welke doelen ze willen bereiken met cultuureducatie. De antwoorden zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 3.2: Doelen die scholen voor PO willen bereiken met cultuureducatie

	N-Brabant 2010 n=343	N-Brabant 2012 n=402	Landelijk 2009 n=483
Doelen voor leerlingen			
Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur	99%	98%	98 %
Deelname aan kunst en cultuur buiten school stimuleren	59%	56%	62 %
Sociaal - emotionele ontwikkeling stimuleren (zelfbeeld, sociale vaardigheden, etc.)	71%	72%	79%
Talentontwikkeling stimuleren	48%	48%	48 %
Kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur vergroten	73%	72%	75%
Leerlingen leren omgaan met verschillende culturen	59%	59%	57 %
Leerlingen leren waarnemen, herkennen, analyseren en waarderen	65%	65%	63%
Leerlingen kennis van en waardering voor de eigen omgeving bijbrengen	66%	68%	71%
Anders	1%	5%	-
Doelen voor de school			
Het schoolklimaat verbeteren	33%	38%	31 %
Breed aanbod voor leerlingen realiseren	91%	91%	88 %
Profileren als kunst/cultuurschool	11%	6%	7 %
Geen doelen / anders	3%	7%	8 %

Vrijwel alle scholen, zowel landelijk als provinciaal, willen leerlingen met behulp van cultuureducatie in aanraking brengen met kunst en cultuur. Ook het realiseren van een breed aanbod voor leerlingen staat zowel landelijk (88%) als provinciaal (91%) bij vrijwel alle scholen hoog in het vaandel.

Het stimuleren van de sociaal - emotionele ontwikkeling van leerlingen staat zowel landelijk (79%) als provinciaal (71% / 72%) hoger op de lijst van te bereiken doelstellingen dan het stimuleren van talentontwikkeling (in alle gevallen 48% van de scholen). Het bijbrengen van kennis van en waardering voor de eigen omgeving scoort landelijk (71%) hoger als doelstelling dan bij de Brabantse scholen (66% / 68%). Het profileren van de school als kunst/cultuurschool daarentegen scoorde in Brabant in 2010 (11%) hoger dan in Nederland (7%). In 2012 is deze doelstelling nog voor 6% van de Brabantse scholen van belang.

Ten opzichte van 2010 (33%) is in 2012 voor iets meer Brabantse scholen (38%) het verbeteren van het schoolklimaat een relevante doelstelling van cultuureducatie.

3.2 Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma

In deze subparagraaf wordt gerapporteerd hoe de verschillende disciplines van cultuureducatie een invulling krijgen in het onderwijsprogramma. Het gaat hierbij om kunsteducatie, erfgoededucatie, literatuureducatie en media-educatie / mediawijsheid. Ook wordt nagegaan hoe de Canon van Nederland leeft op de PO scholen en/of in hoeverre culturele activiteiten in of door de school worden georganiseerd.

Cultuureducatie⁵ definiëren we als: 'Alle vormen van educatie waarbij cultuur of kunst als doel of als middel worden ingezet. In de beleidstermen van OCW is het de verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie. Ook wordt literatuureducatie soms apart vermeld.'

3.2.1 Kunsteducatie

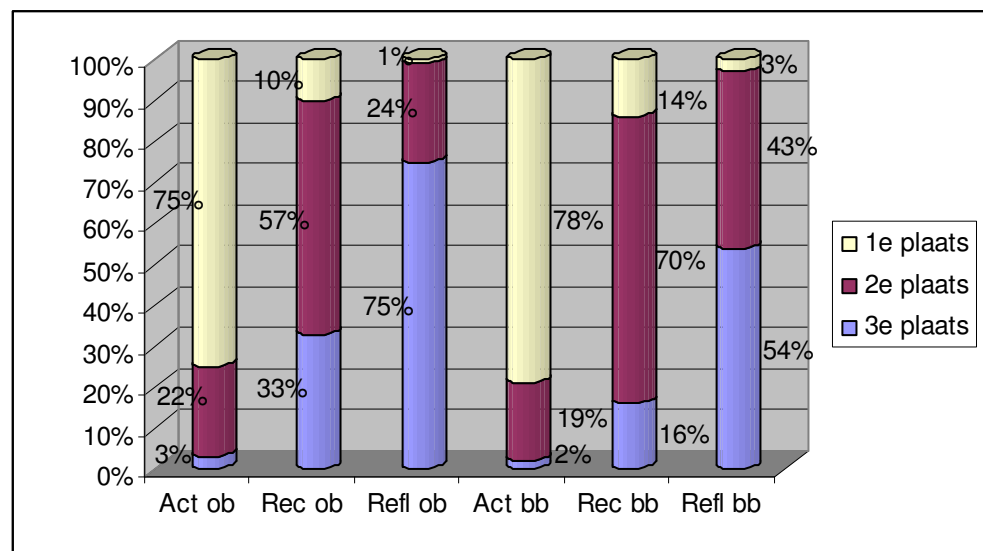
De meeste Brabantse scholen bieden in 2012 kunsteducatie aan als onderdeel van expressievakken (tekenen, muziek, enzovoort) (92%) of in andere vakken (53%). In 2010 bood 90% van de scholen kunsteducatie aan als onderdeel van expressievakken. Een klein deel van de scholen biedt kunsteducatie aan na of tussen de uren (17%, zowel in 2010 als in 2012).

Een algemeen geaccepteerde indeling⁶ in de wijze waarop leerlingen deelnemen aan kunsteducatie is: actief, receptief en reflectief. Bij actieve kunstbeoefening 'maken' leerlingen zelf kunst, zoals schilderen, muziek spelen, enzovoort. Bij receptieve kunstbeoefening 'ondergaan' leerlingen kunst: ze luisteren en kijken naar anderen die kunst beoefenen / hebben beoefend. Bij reflectieve kunstbeoefening 'reflecteren' leerlingen op kunstbeoefening van zichzelf of van anderen.

Landelijk wordt op PO scholen de meeste aandacht besteed aan actieve kunstbeoefening (gemiddeld besteden scholen 61% van hun tijd voor kunsteducatie op actieve wijze). Een kwart van de tijd wordt besteed aan receptieve kunstbeoefening en 16% van de tijd aan reflectieve kunstbeoefening.

Voor Noord-Brabant zijn de cijfers in 2010 vergelijkbaar, met nuances voor de onder- en bovenbouw van het primair onderwijs. De meeste tijd wordt besteed aan actieve kunstbeoefening (57% bovenbouw en 67% onderbouw). Ook in Noord-Brabant wordt ongeveer een kwart van de tijd besteed aan receptieve kunstbeoefening: 23% in de onderbouw en 27% in de bovenbouw. Aan reflectieve kunstbeoefening wordt in de onderbouw 10% van de tijd besteed en in de bovenbouw 16%.

In 2012 is de po scholen gevraagd per 'type' kunstbeoefening aan te geven of deze op de eerste, tweede of derde plaats komt, met een onderscheid in onder- en bovenbouw.

Figuur 3.3: Het relatieve belang van actieve (act), receptieve (rec) en reflectieve (ref) kunstbeoefening in de onder (ob)- en bovenbouw (bb) van het PO

⁵ Definitie van Cultuurnetwerk Nederland, zoals ook gehanteerd in de landelijke monitor cultuureducatie 2008 – 2009.

⁶ Zie onder meer: http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/begrippen_en_definities.html

Uit deze figuur blijkt, dat in 2012 op de Brabantse scholen in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening de meest belangrijke plaats inneemt (op 75% van de scholen in de onderbouw en 78% van de scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de tweede plaats (bij 57% van de scholen in de onderbouw en 70% van de scholen in de bovenbouw). En reflectieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de derde plaats (bij 75% van de scholen in de onderbouw en 54% van de scholen in de bovenbouw). Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

3.2.2 Erfgoededucatie

Erfgoededucatie⁷ definiëren we als: ‘alle vormen van educatie waarbij cultureel erfgoed als doel of als middel wordt ingezet. Cultureel erfgoed omvat overblijfselen uit het verleden die een samenleving belangrijk vindt om te bewaren en te beschermen. Daartoe rekenen we voorwerpen in musea, archeologische sporen en vondsten, documenten en beeldmateriaal in archieven, monumenten en de gebouwde omgeving, natuurmonumenten en landschappen, industrieel erfgoed en mobiel erfgoed. Ook immaterieel erfgoed zoals verhalen, taaluitingen, tradities en gebruiken behoort hiertoe’.

Onderstaande tabel geeft weer hoe erfgoededucatie aan bod komt op scholen voor PO.

Tabel 3.3: Wijzen waarop erfgoededucatie aan bod komt op scholen voor PO

	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Niet	1%	2%	17%
Als onderdeel van cultuureducatie	76%	67%	67%
Als onderdeel van geschiedenis, aardrijkskunde (oriëntatie op jezelf en de wereld)	83%	86%	88%
Als onderdeel van andere kennisgebieden	22%	23%	15%
Als onderdeel van omgevingsonderwijs	26%	30%	35%
In vakoverstijgende projecten en thema's	72%	62%	67%
Anders	4%	4%	-

Op de meeste scholen komt erfgoededucatie aan bod als onderdeel van geschiedenis en/of aardrijkskunde (oriëntatie op jezelf en de wereld). Dit is zowel landelijk (88%) als in Noord-Brabant (83% in 2010 en 86% in 2012) het geval. In 2010 komt erfgoededucatie op driekwart van de Brabantse scholen aan bod als onderdeel van cultuureducatie. In 2012 komt dit nog op tweederde van de PO scholen in Brabant voor, zoals ook landelijk het geval is in 2009. Opmerkelijk is, dat op 17% van de Nederlandse scholen erfgoededucatie helemaal niet aan bod komt. Dit geldt voor slechts 1% (2010) – 2% (2012) van de Brabantse scholen. Landelijk komt erfgoededucatie vaker aan bod als onderdeel van omgevingsonderwijs (35%) dan in Brabant. Ten opzichte van 2010 (26%) wordt in 2012 erfgoededucatie vaker gegeven als onderdeel van omgevingsonderwijs (30%). Dit is consistent met de gegevens in tabel 3.2, waarin we zagen dat de doelstelling ‘Leerlingen kennis van en waardering voor de eigen omgeving bijbrengen’ vaker landelijk dan provinciaal van toepassing is. Daarentegen komt in Noord-Brabant erfgoededucatie in 2010 vaker aan bod in vakoverstijgende projecten en thema's (72%) dan landelijk (67%). In 2012 is het percentage scholen echter gezakt en komt het met 62% uit onder het landelijk gemiddelde.

⁷ Definitie van Erfgoed Nederland, zoals ook gehanteerd in de landelijke monitor cultuureducatie 2008 – 2009.

Tabel 3.4: Manieren waarop PO scholen aandacht besteden aan erfgoededucatie

	N-Brabant 2010 (n=321)	N-Brabant 2012 (n=375)	Landelijk 2009 (n=366)
Leerlingen bezoeken historische musea	81%	96%	85%
Leerlingen bezoeken archieven	20%	22%	13%
Leerlingen bezoeken monumenten	59%	71%	67%
Leerlingen bezoeken archeologische vindplaatsen	15%	21%	15%
Leerlingen maken gebruik van verhalen, tradities en gewoonten	82%	91%	80%
Leerlingen gebruiken de cultuur-historische omgeving van de school	62%	80%	71%
Leerlingen werken met concrete voorwerpen en objecten	44%	79%	48%
Anders	4%	21%	-

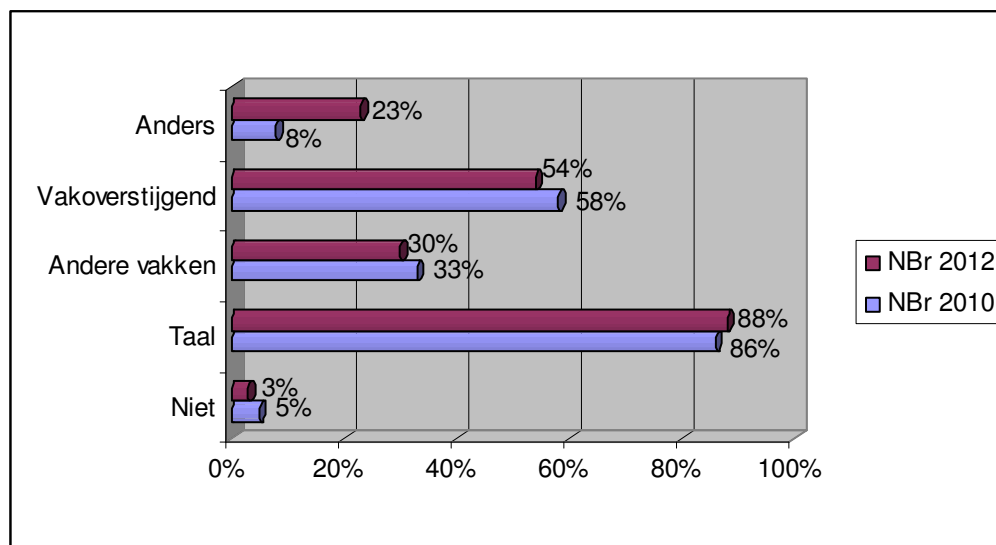
Zoals blijkt uit tabel 3.4, is er in 2010 in grote lijnen weinig verschil in de manieren waarop scholen landelijk dan wel provinciaal aandacht besteden aan erfgoededucatie. Opvallend is, dat in 2012 meer scholen in Brabant aandacht besteden aan erfgoededucatie, en dat geldt voor alle aangegeven manieren. Er is vooral sprake van een flinke stijging in het percentage scholen dat leerlingen laat werken met concrete voorwerpen en objecten (+35%), waar leerlingen de cultuur-historische omgeving van de school gebruiken (+18%), de leerlingen historische musea bezoeken (+15%) en de leerlingen monumenten bezoeken (+12%). Ook het percentage scholen dat aangeeft op een andere manier aandacht te besteden aan erfgoededucatie is flink gestegen: met 17%.

De meeste manieren waarop PO scholen aandacht besteden aan erfgoededucatie komen op deze scholen niet veel vaker dan een keer per jaar aan bod. Uitzonderingen daarop vormen het gebruikmaken van verhalen (35% van de scholen doet dit 2-5 keer per jaar en 9% van de scholen vaker dan 5 keer per jaar) en het gebruikmaken van de cultuur-historische omgeving van de school (19% van de scholen doet dit 2-5 keer per jaar en 1% van de scholen vaker dan 5 keer per jaar).

3.2.3 Literatuureducatie

Literatuureducatie⁸ definiëren we als: 'het streven naar literaire competentie, door middel van educatieve activiteiten die in relatie staan tot of verwijzen naar literatuur en de daartoe gerekende genres. Bij literaire competentie wordt een onderscheid gemaakt tussen aanbodgerichte, tekstgerichte en lezersgerichte vaardigheden. Het doel van aanbodgerichte vaardigheden is wegwijzen in het brede aanbod van boeken en organisaties. Met tekstgericht wordt bedoeld: kennis van en inzicht in kenmerken van literaire teksten. Tekstgerichte vaardigheden zorgen ervoor dat kinderen en jongeren in staat zijn boeken te kiezen, te waarderen en beter beargumenteerd te reflecteren op boeken (lezersgerichte vaardigheden)'.

⁸ Bron: Doorgaande leeslijn 0-18, uitgave van Stichting Lezen, 2005.

Figuur 3.4: Het aanbieden van literatuureducatie in het PO

Op de Brabantse scholen komt literatuureducatie het vaakst (86% (2010) - 88% (2012) van de scholen) aan bod als onderdeel van het vak taal. Maar ook komt het op meer dan de helft van de scholen aan bod in vakoverstijgende projecten. Het percentage scholen dat aangeeft dat literatuureducatie bij hen niet aan bod komt is gezakt van 5% in 2010 naar 3% in 2012.

Het percentage scholen dat literatuureducatie op een andere manier aan bod laat komen is flink gestegen: van 8% in 2010 naar 23% in 2012.

Vergelijkende landelijke gegevens zijn niet beschikbaar.

Er zijn vele manieren waarop scholen voor PO aandacht besteden aan literatuureducatie (zie tabel 3.5).

Tabel 3.5: Manieren waarop PO scholen aandacht besteden aan literatuureducatie

	N-Brabant 2010 (n=313)	N-Brabant 2012 (n=381)	Landelijk 2009 (n=433)
Voorlezen van kinder- en jeugdliteratuur	96%	100%	99%
Leerlingen lezen kinder- en jeugdliteratuur	94%	100%	97%
Georganiseerd bibliotheekbezoek	86%	94%	-
Activiteiten en projecten met de bibliotheek	-	-	67%
Aandacht voor de Kinderboekenweek	99%	99%	98%
Aandacht voor de Nationale voorleesdagen	76%	86%	63%
Activiteiten op het gebied van leesbevordering en/of kinder-/jeugdliteratuur	79%	98%	-
Anders	8%	39%	15%

In Noord-Brabant worden verhoudingsgewijs vaker activiteiten uitgevoerd in samenwerking met de bibliotheek en is er meer aandacht voor de Nationale voorleesdagen dan in Nederland.

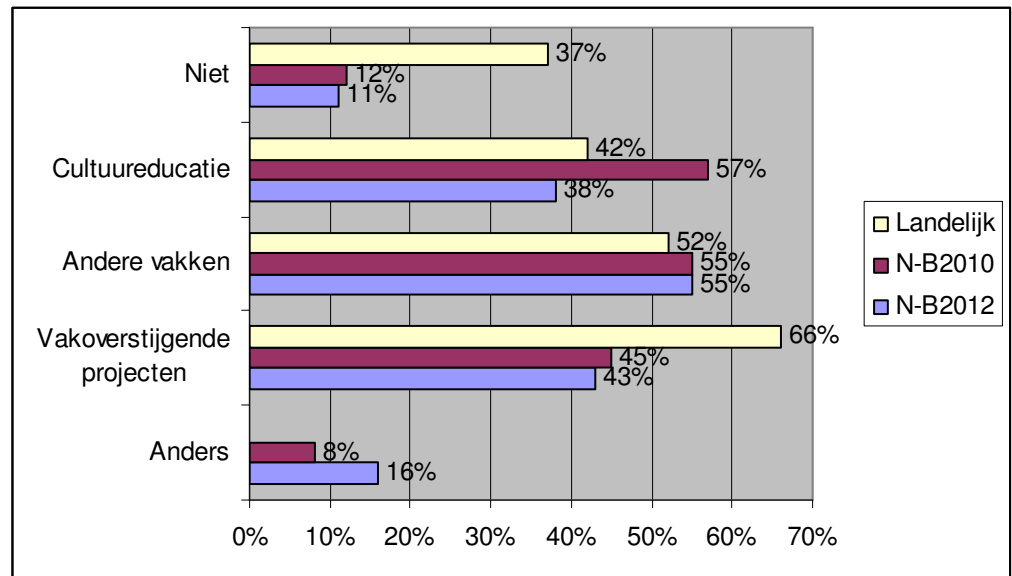
Ten opzichte van 2010 valt op, dat alle activiteiten op het terrein van literatuureducatie door meer scholen worden ondernomen (met uitzondering van aandacht voor de kinderboekenweek, waar in beide jaren 99% van de scholen aandacht aan besteedt). Vooral activiteiten op het gebied van leesbevordering en/of kinder-/jeugdliteratuur worden door meer scholen (+19%)

ondernomen en 10% meer scholen besteedt aandacht aan de Nationale Voorleesdagen. Ook het aantal scholen dat aangeeft andere activiteiten uit te voeren is flink gestegen (met 31%).

3.2.4 Media-educatie / mediawijsheid

Media-educatie / mediawijsheid⁹ definiëren we als: 'het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld'.

Figuur 3.5: Het aanbieden van media-educatie / mediawijsheid in het PO

Opvallend is, dat media-educatie / mediawijsheid op ruim een derde van de scholen in Nederland niet wordt aangeboden. Dat zijn drie keer zoveel scholen als in Brabant. Landelijk wordt media-educatie / mediawijsheid het vaakst aangeboden in vakoverstijgende projecten (66%). In Brabant is dit op 43 % (2012) - 45% (2010) van de scholen het geval. In Brabant kozen in 2010 relatief meer scholen ervoor (57%) om media-educatie / mediawijsheid aan te bieden als onderdeel van cultuureducatie. In 2012 is dit percentage aanzienlijk kleiner geworden: nog 38% van de scholen kiest er in 2012 voor om media-educatie / mediawijsheid aan te bieden als onderdeel van cultuureducatie.

Tabel 3.6: Manieren waarop PO scholen aandacht besteden aan media-educatie / mediawijsheid

	N-Brabant 2010 (n=287)	N-Brabant 2012 (n=376)	Landelijk 2009 (n=274)
Leerlingen leren praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken)	94%	95%	95%
Leerlingen maken zelf mediaproducten (bijvoorbeeld websites, games)	38%	60%	40%
Leerlingen worden zich bewust van de grote rol die media spelen in de maatschappij	72%	98%	76%

⁹ Definitie Raad voor Cultuur, zoals ook gehanteerd in de landelijke monitor cultuureducatie 2008 – 2009.

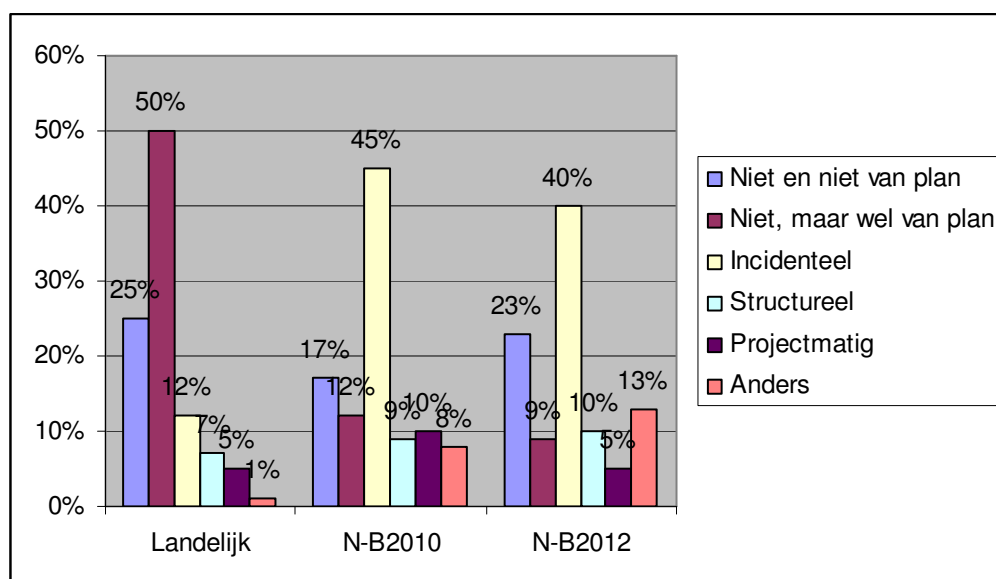
Leerlingen leren hoe ze kritisch / verantwoord met media kunnen omgaan (bijvoorbeeld spam, virussen, digitaal pesten)	76%	97%	83%
Anders	4%	23%	13%

Vrijwel alle PO scholen schenken aandacht aan het leren van praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken) door leerlingen. Ook het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media speelt op de meeste scholen een rol. Dit was in 2010 relatief op meer scholen in Nederland het geval dan in Brabant. In 2010 werd hieraan op driekwart van alle Brabantse scholen aandacht besteed (76%), en in 2012 besteden vrijwel alle scholen (97%) aandacht aan het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media. De derde manier waarop ongeveer driekwart van de scholen in 2010 aandacht besteedt aan media-educatie / mediawijsheid is het bewust laten worden van leerlingen van de grote rol die media spelen in de maatschappij. In 2012 besteden vrijwel alle scholen in Noord Brabant (98%) hieraan aandacht. Het leerlingen zelf mediaproducten laten maken gebeurt in 2012 op veel meer (60%) Brabantse scholen dan in 2010 (38%).

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat de aandacht die Brabantse scholen schenken aan media-educatie / mediawijsheid in de loop van twee jaar tijd enorm is toegenomen.

3.2.5 Canon van Nederland en website www.entoen.nu

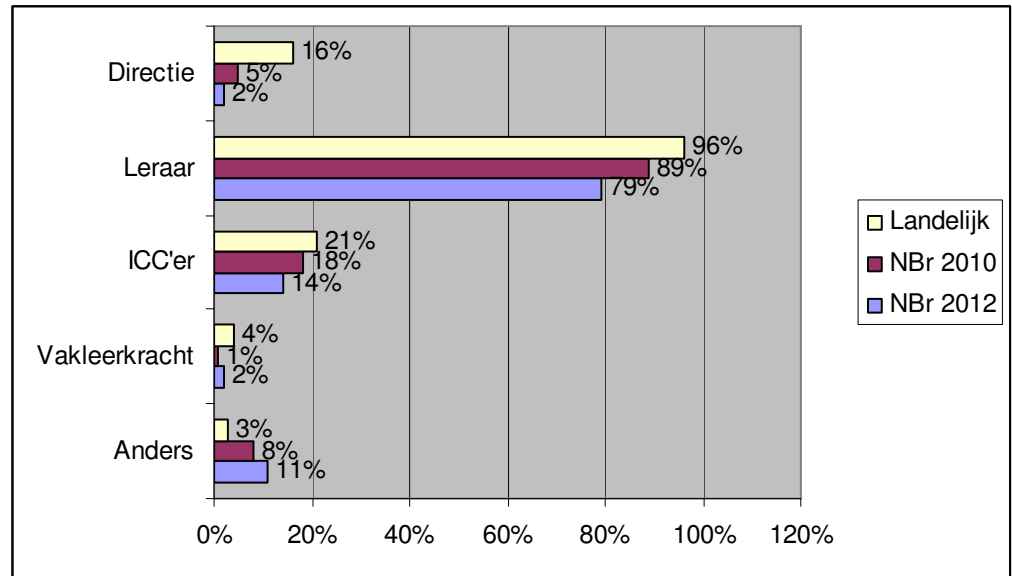
Of scholen de Canon van Nederland wel of niet gebruiken en zo ja, of dit incidenteel, structureel of projectmatig is, wordt zichtbaar in figuur 3.6. Deze figuur laat grote verschillen zien tussen PO scholen in Brabant en in (de rest van) Nederland.

Figuur 3.6: Het gebruik van de Canon van Nederland door PO scholen

In Noord-Brabant maakte 29% van de scholen in 2010 geen gebruik van de Canon en in 2012 maakt 32% van de Brabantse scholen geen gebruik van de Canon. In Nederland is dat twee en een half keer zo veel: 75%. Dit grote verschil kan mogelijk (deels) worden verklaard uit het tijdstip van afname van de vragenlijst. De landelijke monitor is een jaar eerder afgenomen dan de provinciale monitor, en juist in dat tussenliggend jaar is veel aandacht besteed aan de Canon van Nederland. Bijna de helft van de scholen in Brabant (45% in 2010 en 40% in 2012) maakt incidenteel gebruik van de Canon in het onderwijsprogramma. In Nederland geldt dit voor 12% van de scholen. 27% (2010) – 31% (2012) van de scholen in Brabant gebruikt de Canon structureel, projectmatig of anders. In Nederland gebeurt dit op 13% van de scholen.

Opvallend is, dat landelijk een groter percentage van alle typen gebruikers gebruik maken van de Canon dan in Noord-Brabant (zie figuur 3.7), terwijl de Canon in Noord-Brabant vele malen vaker wordt gebruikt. In 2012 geldt dit in nog sterkere mate dan in 2010. Overigens was het percentage Brabantse scholen waar anderen (zie 'anders' in figuur 3.7) gebruik maken van de Canon in 2010 bijna 3 keer zo hoog als landelijk. In 2012 is dit bijna 4 keer zo hoog als landelijk.

Figuur 3.7: Gebruikers van de Canon van Nederland op PO scholen

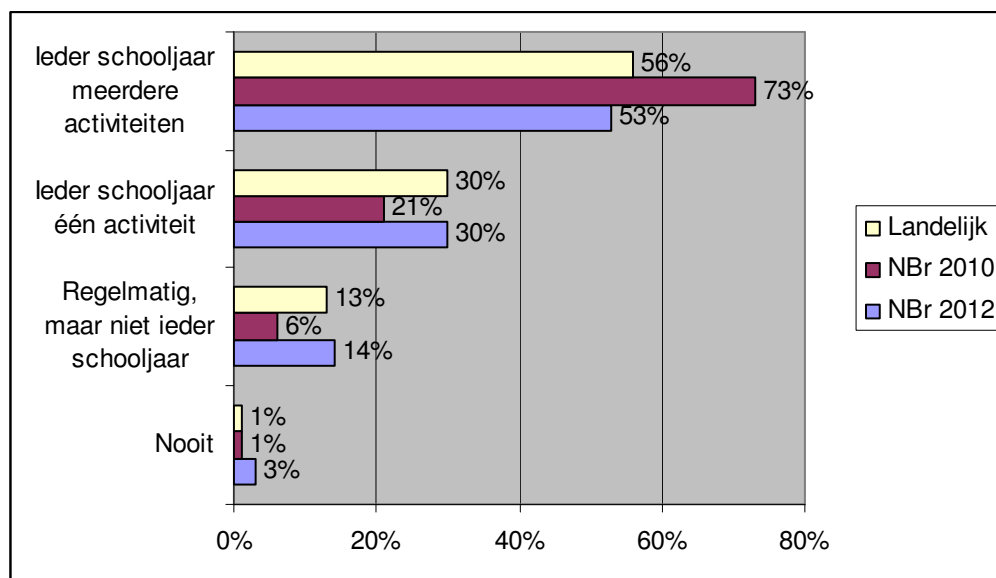
Zowel landelijk als in Brabant (2010 en 2012) maakt de groepsleraar veruit het vaakst gebruik van de Canon.

De website www.entoen.nu is landelijk bij 42% van de scholen bekend. In Brabant bij 38% van de scholen in 2010 en 48% in 2012. Het percentage Brabantse scholen dat deze website kent is in twee jaar tijd met 10% toegenomen.

In 2012 is bovendien aan de scholen gevraagd of zij gebruikmaken van het educatiemateriaal op de website. Van de scholen die de website kennen maakt 19% nooit gebruik van de materialen. Meer dan twee derde van de scholen (67%) maakt er af en toe gebruik van, en 14% van de scholen maakt vaak gebruik van het educatiemateriaal op de website.

3.2.6 Deelname aan culturele activiteiten in schoolverband

Uit onderstaande figuur blijkt, dat de scholen in de Provincie Noord-Brabant in 2010 vaker in schoolverband deelnamen aan culturele activiteiten (met een of meerdere groepen) dan landelijk het geval was. In 2012 zijn de landelijke en provinciale percentages nagenoeg gelijk aan elkaar. Dit betekent, dat de Brabantse scholen in de afgelopen twee jaren minder frequent in schoolverband zijn gaan deelnemen aan culturele activiteiten.

Figuur 3.8: Deelname in schoolverband aan culturele activiteiten

Zowel landelijk als provinciaal organiseerde in 2009/2010 slechts 1% van alle scholen nooit culturele activiteiten in schoolverband. In 2012 organiseert 3% van de Brabantse PO scholen nooit culturele activiteiten in schoolverband. Landelijk organiseert 43% van de scholen hooguit één culturele activiteit per schooljaar. In Brabant is dit voor respectievelijk 27% (2010) en 44% (2012) van de scholen het geval. Bijna driekwart van de Brabantse scholen organiseerde in 2010 ieder schooljaar meerdere activiteiten. Dit is zowel landelijk (2009) als in Brabant in 2012 voor ruim de helft van de scholen het geval.

Hoe de scholen gewoonlijk te werk gaan bij de selectie van het aanbod van culturele activiteiten is te lezen in onderstaande tabel.

Tabel 3.7: Het selecteren van aanbod van culturele activiteiten door PO Scholen

	N-Brabant 2010 (n=316)	N-Brabant 2012 (n=357)	Landelijk 2009 (n=424)
Wij kopen voor elk schooljaar ad hoc losse activiteiten in	6%	6%	16%
Wij kopen een kant-en-klaar kunstmenu	42%	41%	26%
Wij passen een kunstmenu aan onze wensen aan	9%	12%	18%
Wij maken zelf een programma voor culturele activiteiten	22%	16%	24%
Wij geven een instelling de opdracht een cultuurprogramma samen te stellen op basis van onze wensen	6%	6%	16%
Anders	16%	19%	-

Het jaarlijks ad hoc inkopen van losse activiteiten komt vaker landelijk (16%) voor dan provinciaal (in beide schooljaren 6%). Ook geven Brabantse scholen (in beide schooljaren 6%) minder vaak een opdracht aan instellingen om een cultuurprogramma samen te stellen op basis van hun wensen, dan landelijk (16%).

Het inkopen van een kant-en-klaar kunstmenu (al dan niet aangepast aan de eigen wensen van de school) komt vaker voor bij Brabantse PO scholen (51% in 2010 en 53% in 2012) dan

landelijk (44%). Maar landelijk wordt dit kunstmenu vaker (18%) aangepast aan de eigen wensen dan in Noord-Brabant (9% in 2010 en 12% in 2012).

Tabel 3.8: Culturele activiteiten die binnenschools plaatsvonden op PO scholen

	nooit	één keer	meerdere keren
Beeldend kunstenaar/tentoonstelling			
Noord-Brabant 2010	12%	43%	45%
Noord-Brabant 2012	22%	57%	21%
Landelijk	23%	67%	10%
Concert/musici			
Noord-Brabant 2010	21%	46%	33%
Noord-Brabant 2012	40%	48%	12%
Landelijk	26%	49%	25%
Toneel/poppentheater			
Noord-Brabant 2010	14%	52%	34%
Noord-Brabant 2012	23%	62%	15%
Landelijk	23%	55%	22%
Dans/dansers			
Noord-Brabant 2010	14%	49%	37%
Noord-Brabant 2012	27%	55%	18%
Landelijk	34%	44%	22%
Film/video/fotografie			
Noord-Brabant 2010	23%	58%	19%
Noord-Brabant 2012	32%	56%	12%
Landelijk	45%	33%	22%
Schrijver/dichter			
Noord-Brabant 2010	14%	60%	26%
Noord-Brabant 2012	41%	56%	4%
Landelijk	30%	27%	43%
Bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen			
Noord-Brabant 2010	6%	38%	56%
Noord-Brabant 2012	15%	50%	35%
Landelijk	15%	37%	48%

Voor alle genoemde culturele activiteiten geldt, dat deze op Brabantse PO scholen in 2010 vaker aan bod kwamen dan landelijk. Vooral de activiteiten met beeldend kunstenaar/tentoonstelling (+35%), concert/musici (+12%), toneel/poppentheater (+12%), dans/dansers (+15%) en bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen (+8%) zijn in 2009 – 2010 vaker meerdere keren aan bod geweest op Brabantse scholen dan landelijk. Het meerdere keren per jaar inschakelen van schrijvers/dichters op school kwam landelijk vaker voor dan in de provincie Noord-Brabant (+17%). Er zijn scholen, waar sommige culturele activiteiten wel 40 keer per jaar worden uitgevoerd.

In 2012 echter is er sprake van een geheel andere situatie. Voor alle genoemde culturele activiteiten geldt, dat het percentage Brabantse scholen dat deze activiteiten in 2012 nooit organiseert flink is toegenomen ten opzichte van 2010. In twee jaar tijd is het percentage Brabantse scholen dat deze activiteiten organiseert drastisch verminderd. In de meest gunstige gevallen is het percentage afgenomen met 9% (toneel/poppentheater, film/video/fotografie en

bronnenmateriaal in leskisten). In het meest ongunstige geval is het percentage afgenomen met 19% (concert/musici). De vraag doet zich voor waarom dit het geval is. Is het een kwestie van bezuiniging of liggen er andere redenen aan deze afname ten grondslag?

Ook is scholen gevraagd hoe vaak culturele activiteiten buiten het schoolgebouw (maar wel in schoolverband) plaatsvonden in 2009 – 2010. De antwoorden zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 3.9: Culturele activiteiten die buiten de school (maar wel in schoolverband) plaatsvonden op PO scholen

	nooit	één keer	meerdere keren
Bezoek aan museum/tentoonstelling beeldende kunst			
Noord-Brabant 2010	15%	39%	46%
Noord-Brabant 2012	4%	69%	27%
Landelijk	15%	37%	48%
Bijwonen van concert buiten school			
Noord-Brabant 2010	36%	50%	14%
Noord-Brabant 2012	46%	48%	6%
Landelijk	47%	38%	15%
Bijwonen van theatervoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010	23%	48%	29%
Noord-Brabant 2012	13%	71%	16%
Landelijk	22%	46%	32%
Bijwonen van dansvoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010	34%	50%	16%
Noord-Brabant 2012	28%	65%	7%
Landelijk	62%	26%	12%
Bijwonen van musical/opera buiten school			
Noord-Brabant 2010	67%	28%	6%
Noord-Brabant 2012	72%	25%	3%
Landelijk	67%	29%	4%
Bijwonen van filmvoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010	57%	32%	12%
Noord-Brabant 2012	67%	30%	3%
Landelijk	53%	35%	12%
Bijwonen van voordracht schrijver/dichter buiten school			
Noord-Brabant 2010	49%	38%	12%
Noord-Brabant 2012	51%	46%	3%
Landelijk	62%	27%	11%
Bezoek aan historisch of streekmuseum			
Noord-Brabant 2010	13%	46%	41%
Noord-Brabant 2012	4%	82%	14%
Landelijk	19%	47%	34%
Bezoek aan monument/bezienswaardige gebouwen/archeologische vindplaats /stadswandeling			
Noord-Brabant 2010	18%	51%	31%

	nooit	één keer	meerdere keren
Noord-Brabant 2012	29%	63%	8%
Landelijk	29%	48%	23%
Onderzoek in de directe schoolomgeving			
Noord-Brabant 2010	31%	33%	36%
Noord-Brabant 2012	20%	60%	20%
Landelijk	28%	41%	31%

Ten opzichte van 2010 worden sommige buitenschoolse activiteiten in 2012 vaker ondernomen door Brabantse scholen en sommige minder vaak.

In 2012 brengen Brabantse scholen vaker een bezoek aan een museum of tentoonstelling beeldende kunst (+9%), maar dit bezoek blijft ook vaker tot één activiteit beperkt dan in 2010. Hetzelfde geldt voor het bijwonen van een theatervoorstelling buiten de school (+10%), het bijwonen van een dansvoorstelling buiten de school (+6%), het bezoeken van een historisch of streekmuseum (+9%) en het doen van onderzoek in de directe schoolomgeving (11%): meer scholen doen dit in 2012, maar ook meer scholen beperken het tot slechts één keer per jaar.

In 2012 gaan Brabantse scholen minder vaak naar een concert buiten de school (-10%), een musical of opera buiten de school (-5%), een filmvoorstelling buiten de school (-10%) en brengen ze minder vaak een bezoek aan een monument, bezienswaardige gebouwen, archeologische vindplaats en/of maken ze minder vaak een stadswandeling (-11%). En ook voor al deze buitenschoolse activiteiten geldt, dat de scholen die dit doen het vaker tot één keer per jaar beperken dan in 2010.

3.3 Samenhang en doorlopende leerlijnen

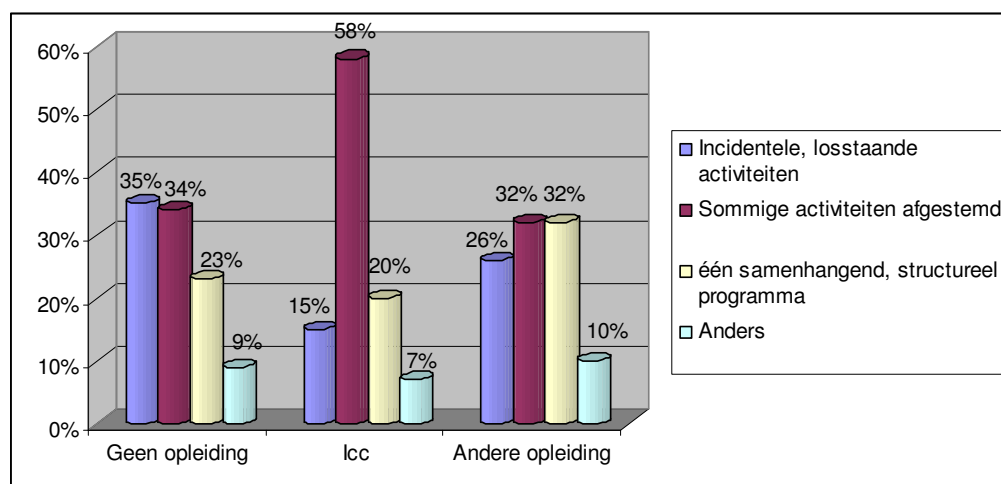
Op het merendeel van de PO scholen is er voor sommige (50%) of alle activiteiten (21%) sprake van samenhang.

Tabel 3.10: Samenhang culturele activiteiten op PO scholen

	N-Brabant 2010 (n=312)	N-Brabant 2012 (n=363)	Landelijk 2009 (n=426)
Er is sprake van incidentele, losstaande activiteiten	25%	26%	20%
Sommige activiteiten zijn – bijvoorbeeld qua thema of onderwerp – op elkaar afgestemd	50%	46%	55%
Er is sprake van één samenhangend, structureel programma	21%	21%	25%
Anders	4%	8%	-

Landelijk blijkt het voor het aanbrengen van samenhang in het programma uit te maken of de cultuurcoördinator de cursus voor Interne Cultuurcoördinator heeft gevolgd: op slechts 8% van deze scholen (met cursus) is er geen enkele samenhang in het programma, terwijl dat op 21% van de scholen waar de cursus niet is gevolgd, het geval is.

De samenhang in Noord-Brabant tussen het gevolgd hebben van een opleiding en de mate waarin sprake is van samenhang in het programma, is zichtbaar gemaakt in onderstaande figuur.

Figuur 3.9: Mate waarin sprake is van samenhang in het programma cultuureducatie versus het gevolgd hebben van een opleiding op Brabantse scholen voor PO

Uit figuur 3.9 blijkt, dat relatief de meeste scholen zonder een opgeleide ICC'er incidentele, losstaande activiteiten op het terrein van cultuureducatie uitvoeren (35%). Van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd voert 15% incidentele, losstaande activiteiten, tegenover 26% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd.

Het afstemmen van sommige activiteiten gebeurt op 34% van de scholen zonder een opgeleide ICC'er, op 58% van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd en op 32% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd.

Het uitvoeren van één samenhangend programma komt voor op 23% van de scholen met een ICC'er zonder opleiding, op 20% van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd en op 32% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd.

Van een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs is slechts bij enkele scholen (3%) sprake. De meeste scholen zijn ook niet van plan aandacht te schenken aan deze afstemming tussen hun school en scholen voor voortgezet onderwijs. In 2010 was 10% van de scholen voornemens aandacht te besteden aan deze doorlopende leerlijn. In 2012 is 17% van de scholen dit van plan.

Tabel 3.11: Een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs

	N-Brabant 2010 n= 315	N-Brabant 2012 n= 363	Landelijk 2009
Nee, dat is geen aandachtspunt op onze school	87%	80%	87%
Nee, maar dat zijn we wel van plan	10%	17%	11%
Ja, hier hebben we contact over gelegd met het voortgezet onderwijs	1%	1%	
Ja, er vindt afstemming plaats met het voortgezet onderwijs, op het gebied van...	2%	2%	2%

In de monitor van 2012 zijn aan de scholen vijf extra vragen voorgelegd over doorlopende leerlijnen. Deze vragen hangen samen met het landelijke onderzoeksproject 'Cultuur in de Spiegel' dat sedert een aantal jaren wordt uitgevoerd.

Allereerst is hen gevraagd, of zij bekend zijn met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel'. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tussen de helft en twee derde van de scholen (57%) heeft nooit gehoord van 'Cultuur in de Spiegel' en bijna een derde (31%) van de scholen heeft er wel eens van gehoord. Een klein deel van de scholen is in grote lijnen (11,5%) of goed bekend met het onderzoek (1,2%).

Tabel 3.12: bekendheid van de scholen met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel'

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=409)
Nee, nooit van gehoord	56,7%
Wel eens van gehoord	30,6%
Ben in grote lijnen bekend met het onderzoek	11,5%
Ben goed op de hoogte van het onderzoek	1,2%

Vervolgens is de scholen gevraagd of zij gebruik zouden maken van een instrument om de culturele ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken (bijvoorbeeld in de vorm van een cultuurportfolio), als zij daarover zouden beschikken.

De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 3.13: Kans dat scholen gebruikmaken van een instrument om de culturele ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken, als zij daarover zouden beschikken

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=363)
Nee, daar zou ik zeker geen gebruik van maken	22,3%
Misschien zou ik daar gebruik van maken	66,4%
Ja, daar zou ik zeker gebruik van maken	11,3%

Uit deze tabel blijkt, dat slechts 1 op de 10 scholen met zekerheid zegt gebruik te zullen maken van een dergelijk instrument. Meer dan 2 van de 10 scholen zeggen met zekerheid daar geen gebruik van te zullen gaan maken. De meeste scholen (66%) betwijfelen of ze dit zullen doen.

Een van de redenen van deze twijfel zou kunnen zijn, dat scholen al veel in huis hebben op het terrein van de culturele ontwikkeling en competenties van leerlingen. In de volgende tabel zijn de antwoorden van de scholen opgenomen op de vraag of ze beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn.

Tabel 3.14: Mate waarin scholen beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=363)
Niet	88%
Wel, maar onvolledig en/of we zijn er niet tevreden over	10%
Wel, volledig en/of we zijn er tevreden over	2%

Uit deze tabel blijkt, dat slechts 2% van de scholen beschikt over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn, dat volledig is en/of waarover de school tevreden is. De meeste scholen (88%) beschikken over geen enkel overzicht. De twijfel van scholen die blijkt uit tabel 3.12 kan dus niet worden verklaard door het feit dat scholen al beschikken over goede materialen. Een andere verklaring kan zijn dat

scholen het belang van een goed overzicht niet hoog inschatten. Gegevens hierover zijn te vinden in onderstaande tabel.

Tabel 3.15: Belang dat scholen hechten aan het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=363)
Geheel niet belangrijk	12%
Enigszins belangrijk	68%
Heel belangrijk	19%
Onmisbaar	1%

2 van de 10 scholen vinden het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn heel belangrijk (19%) of zelfs onmisbaar (1%). Ruim 1 op de 10 scholen (12%) vindt het geheel niet belangrijk. De grootste groep scholen (68%) vindt het enigszins van belang om over een dergelijk overzicht te beschikken.

De laatste vraag die aan de scholen is gesteld is, hoe belangrijk ze het vinden om te worden ondersteund bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen. De antwoorden zijn opgenomen in de volgende tabel.

Tabel 3.16: Belang dat scholen hechten aan het ondersteund worden bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=363)
Geheel niet belangrijk	8%
Enigszins belangrijk	62%
Heel belangrijk	26%
Onmisbaar	3%

Ook op deze vraag is de groep scholen met een niet echt uitgesproken mening ('enigszins belangrijk') in de meerderheid. Opvallend is wel, dat bijna een derde van de scholen (29%) een dergelijke ondersteuning heel belangrijk (26%) of zelfs onmisbaar (3%) acht.

3.4 Samenwerking met culturele partners

Aan de scholen is gevraagd met welke externe partners zij samenwerken bij de invulling van het curriculum of cultuureducatieve activiteiten, en op welke manier.

Tabel 3.17: Samenwerking tussen PO scholen en culturele instellingen

	School maakt gebruik van beschikbaar aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamen- lijke ont- wikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samen- werking
Centrum voor kunst en cultuur				
Noord-Brabant 2010	53%	16%	5%	26%
Noord-Brabant 2012	51%	13%	7%	29%
Landelijk	56%	8%	9%	27%

	School maakt gebruik van beschikbaar aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samenwerking
Muziekschool				
Noord-Brabant 2010	50%	13%	8%	29%
Noord-Brabant 2012	43%	15%	7%	35%
Landelijk	42%	7%	8%	43%
Museum				
Noord-Brabant 2010	67%	12%	3%	18%
Noord-Brabant 2012	63%	11%	5%	22%
Landelijk	62%	8%	5%	25%
Theater/theatergezelschap				
Noord-Brabant 2010	52%	12%	4%	32%
Noord-Brabant 2012	44%	10%	3%	43%
Landelijk	48%	7%	4%	41%
Muziekgezelschap (orkest, band, etc.)				
Noord-Brabant 2010	43%	12%	7%	38%
Noord-Brabant 2012	40%	11%	7%	42%
Landelijk	39%	5%	5%	51%
Individuele kunstenaars				
Noord-Brabant 2010	29%	30%	12%	29%
Noord-Brabant 2012	26%	27%	10%	38%
Landelijk	32%	17%	9%	42%
Vereniging voor amateurkunst				
Noord-Brabant 2010	13%	7%	4%	76%
Noord-Brabant 2012	12%	7%	1%	79%
Landelijk	9%	3%	2%	86%
Monument, depot of archeologische vindplaats				
Noord-Brabant 2010	34%	11%	3%	52%
Noord-Brabant 2012	35%	6%	3%	56%
Landelijk	31%	5%	4%	60%
Heemkundekring				
Noord-Brabant 2010	32%	12%	6%	50%
Noord-Brabant 2012	31%	11%	4%	54%
Landelijk	-	-	-	-
Archief				
Noord-Brabant 2010	23%	6%	2%	70%
Noord-Brabant 2012	23%	3%	1%	73%
Landelijk	15%	2%	1%	82%
Filmhuis/bioscoop				
Noord-Brabant 2010	28%	6%	2%	65%
Noord-Brabant 2012	21%	2%	1%	76%
Landelijk	29%	3%	1%	67%
Bibliotheek				
Noord-Brabant 2010	69%	14%	14%	3%

	School maakt gebruik van beschikbaar aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samenwerking
Noord-Brabant 2012	65%	18%	14%	2%
Landelijk	73%	12%	12%	3%
Provinciale steunfunctie-instelling: Kunstbalie				
Noord-Brabant 2010	49%	5%	8%	37%
Noord-Brabant 2012	57%	6%	7%	30%
Landelijk (algemeen)	25%	5%	6%	64%
Provinciale steunfunctie-instelling: Erfgoed Brabant				
Noord-Brabant 2010	51%	10%	3%	36%
Noord-Brabant 2012	57%	7%	4%	31%
Landelijk algemeen)	25%	5%	6%	64%
Provinciale steunfunctie-instelling: Cubiss				
Noord-Brabant 2010	9%	1%	1%	89%
Noord-Brabant 2012	8%	0%	1%	91%
Landelijk (algemeen)	25%	5%	6%	64%
Marktplaats cultuureducatie				
Noord-Brabant 2010	38%	13%	12%	37%
Noord-Brabant 2012	39%	16%	13%	32%
Landelijk	-	-	-	-
Ondersteunende instelling voor kunst / cultuur buiten de Provincie				
Noord-Brabant 2010	13%	4%	2%	81%
Noord-Brabant 2012	8%	2%	1%	89%
Landelijk	-	-	-	-

Zowel landelijk als provinciaal blijken de meeste scholen samen te werken met de bibliotheek. Slechts 2% (Brabant 2012) - 3% (Brabant 2010 en landelijk) van de scholen werkt niet samen met een bibliotheek. Opvallend is, dat in 2010 voor alle genoemde culturele instellingen geldt, dat meer Brabantse scholen hiermee samenwerken dan landelijk het geval is. Ook valt op, dat de samenwerkingsvorm 'de school formuleert de vraag en de instelling speelt daarop in' relatief vaker voorkomt in Brabant dan landelijk.

In 2012 is – ten opzichte van 2010 – een hoger percentage Brabantse scholen gaan samenwerken met bibliotheken (+1%), Kunstbalie (+7%), Erfgoed Brabant (+5%) en de marktplaatsen cultuureducatie (+5%). Met de overige genoemde instellingen daarentegen werkt nu een lager percentage scholen samen ten opzichte van 2010. Deze afname is het grootst voor theater/theatergezelschappen (-11%), filmhuizen/bioscopen (-11%), individuele kunstenaars (-9%) en ondersteunende instelling voor kunst / cultuur buiten de Provincie (-8%).

In Noord-Brabant werken scholen relatief vaker samen met de muziekschool, een muziekgezelschap, individuele kunstenaars, archief en een vereniging voor amateurkunst. In de samenwerking met individuele kunstenaars valt vooral op, dat 30% van de Brabantse scholen een vraag formuleert waarop de kunstenaars inspelen en 12% van de scholen samen met de kunstenaars aanbod ontwikkelt en uitvoert. Dit is hoog in vergelijking met andere instellingen,

waarbij de scholen vooral gebruikmaken van beschikbaar aanbod. Dit alles geldt zowel voor 2010 als 2012, maar de verschillen zijn minder sterk in 2012 dan in 2010.

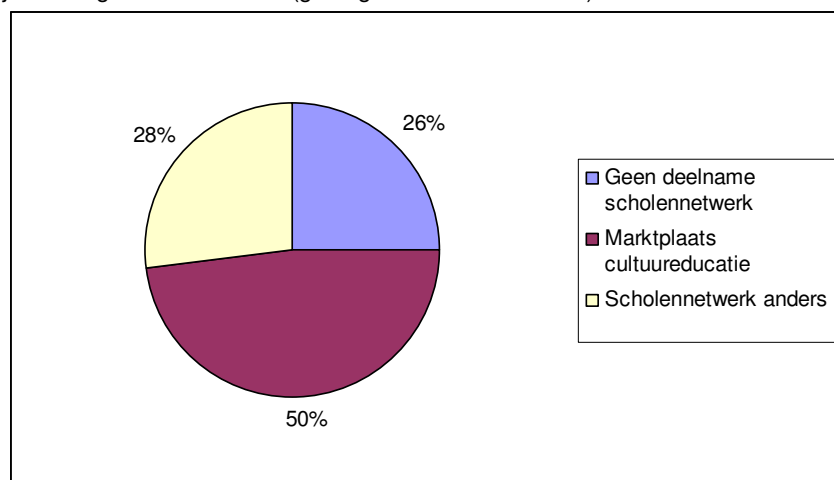
Binnen de provincie Noord-Brabant leveren de toegekende subsidies voor 'kleine schoolprojecten' en voor 'productontwikkeling' ongetwijfeld een bijdrage aan deze hoge mate van samenwerking. In 2011 zijn in 2 tranches in totaal 92 subsidies voor 'kleine schoolprojecten' toegekend (voor een totaalbedrag van € 99.847,45) en 37 subsidies voor 'productontwikkeling' (voor een totaalbedrag van € 203.408,68). In 2009 zijn in 3 tranches in totaal 242 subsidies voor 'kleine schoolprojecten' toegekend (voor een totaalbedrag van € 137.000,--) en 48 subsidies voor 'productontwikkeling' (voor een totaalbedrag van € 335.000,--). De toegekende bedragen zijn ten opzichte van 2009 in 2011 verminderd met respectievelijk ruim € 37.000,-- en ruim € 130.000,--.

Ten aanzien van de provinciale steunfunctie-instellingen valt op, dat ongeveer of ruimschoots meer dan tweederde van de Brabantse scholen samenwerkt met Kunstbalie (63% in 2010 en 70% in 2012) en Erfgoed Brabant (64% in 2010 en 69% in 2012). Dat is aanzienlijk meer dan landelijk samenwerking met provinciale steunfunctie-instellingen plaatsvindt (36%). Met Cubiss werkt ongeveer 1 op de 10 scholen samen (11% in 2010 en 9% in 2012). Dit lage percentage hangt waarschijnlijk samen met de andere rol die Cubiss speelt in vergelijking met de twee andere instellingen. Waar de andere instellingen zowel zijn gericht op scholen als ook op andere doelgroepen, is Cubiss primair gericht op de bibliotheken als intermediair. En uit de cijfers blijkt een zeer sterke (en zelfs in 2012 toegenomen) samenwerkingsrelatie tussen scholen en bibliotheken.

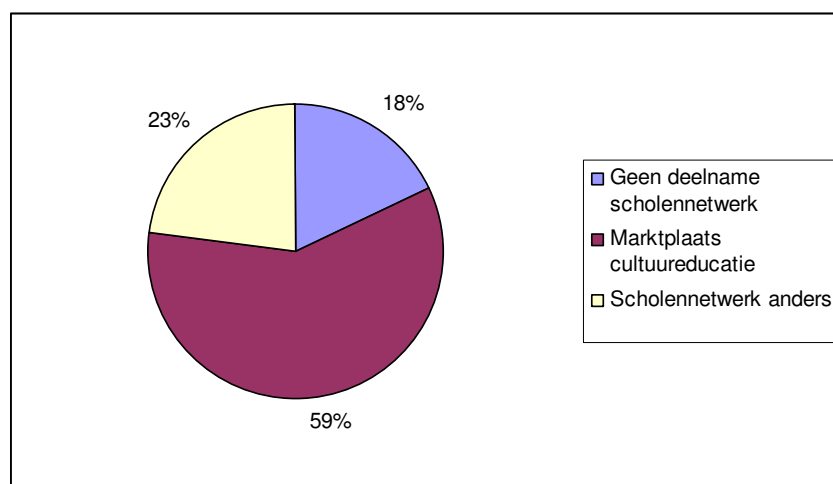
In Noord-Brabant maakte in 2010 driekwart (74%) van de PO scholen deel uit van een scholennetwerk cultuureducatie. In 2012 neemt 82% deel aan een scholennetwerk cultuureducatie.

50% (2010) – 59% (2012) van alle scholen participeert in een netwerk binnen de marktplaats cultuureducatie. Ongeveer een kwart van alle scholen (28% in 2010 en 23% in 2012) participeert in een ander scholennetwerk. Ongeveer 4% van de scholen participeert zowel in een netwerk binnen de marktplaats cultuureducatie als ook in een ander netwerk.

Het percentage scholen dat in een netwerk cultuureducatie participeert is in de afgelopen twee jaren toegenomen met 8% (gestegen van 74% tot 82%).

Figuur 3.10a: Deelname PO scholen in Noord-Brabant aan een scholennetwerk in 2010

Figuur 3.10b: Deelname PO scholen in Noord-Brabant aan een scholennetwerk in 2012

In 2012 zijn in de monitor nog enkele extra vragen opgenomen ten aanzien van samenwerking met externe partners.

Aan de scholen is gevraagd of het onderwerp cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 3.18: Cultuureducatie als onderdeel van de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de gemeente

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=349)
Niet bekend	77%
Nee, en voor zover bekend geen plannen om dat te doen	3%
Nee, maar er zijn wel plannen om dat te doen	0%
Ja, cultuureducatie is summier opgenomen in de LEA	7%
Ja, cultuureducatie maakt onderdeel uit van de LEA	12%

Ruim driekwart van de scholen weet niet of cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school. Bijna een op de 5 scholen geeft aan dat in de gemeente waarin de school is gevestigd is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda; hetzij summier (7%), of als volwaardige onderdeel (12%).

Aan de scholen is ook gevraagd of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen (NME, Jeugd- en jongerenwerk, sport en welzijn; techniek). De volgende tabel bevat de antwoorden op deze vraag.

Tabel 3.19: Verbinding van cultuureducatie met andere gemeentelijke beleidsterreinen

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=349)
Nee	3%
Ja	41%
Dat weet ik niet	56%

Bij ruim de helft van de scholen (56%) is niet bekend of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen. In 3% van de gevallen is die verbinding niet aanwezig en 41% van de scholen geeft aan dat deze verbinding aanwezig is. Daar waar er sprake is van een dergelijke verbinding, is dat op de

beleidsterreinen: sport en welzijn (72%), natuur- en milieu-educatie (NME) (51%), jeugd- en jongerenwerk (46%) en techniek (22%).

3.5 Organisatie van cultuureducatie binnen de school

3.5.1 Intern cultuurcoördinator

Het merendeel van de PO scholen heeft een intern cultuurcoördinator (ICC'er). Provinciaal geldt dit voor 88% in 2010 en 92% in 2012 en landelijk voor 81%.

De interne cultuurcoördinatoren van deze scholen hebben niet allemaal een cursus/scholing gehad. Van 32% (2010) - 35% (2012) van de scholen in Noord-Brabant hebben de interne cultuurcoördinatoren niet deelgenomen aan een scholing/cursus. In 2010 heeft meer dan de helft van deze scholen wel plannen om de ICC'er deel te laten nemen aan scholing. In 2012 is dat nog slechts op 23% van deze scholen het geval.

Op (ruim) tweederde van de scholen heeft die scholing wel plaats gevonden. In een aantal gevallen is er sprake van meer dan één scholingstraject. Op 55% (2010) – 60% (2012) van de scholen heeft de ICC'er de cursus Interne Cultuurcoördinator gevolgd (landelijk geldt dit voor 40% van de scholen). In 2010 heeft de ICC'er van 21% van de scholen deelgenomen aan het ondersteuningstraject cultuureducatie van KPC Groep (tussen 2005 en 2008 uitgevoerd in opdracht van de Provincie Noord-Brabant) en op 4% van de scholen was er sprake van een andere cursus/scholing. Op 25 scholen (9%) heeft de ICC'er zowel de cursus Interne Cultuurcoördinator gevolgd als deelgenomen aan het ondersteuningstraject cultuureducatie van KPC Groep.

In 2012 heeft 6% van de ICC'ers een andere scholing gevolgd dan de cursus Interne Cultuurcoördinator¹⁰. Als gevolgde scholingen zijn genoemd: academie beeldende vorming, cursus cultuurbeleidsplan, de vervolgcursus ICC, cursus intern cultuurcoördinator KPC Groep, ICQ en een opleiding vanuit Pabo.

De provincie Noord-Brabant heeft in 2011 een bijdrage geleverd aan de scholing in de vorm van subsidies. In totaal zijn in 2011 193 scholingssubsidies verstrekt, voor een totaalbedrag van € 145.749,03, ten behoeve van bijna 500 deelnemers. De provincie Noord-Brabant heeft in 2009 een bijdrage geleverd aan de scholing in de vorm van subsidies. In totaal zijn in 2009 293 scholingssubsidies verstrekt, voor een totaalbedrag van € 150.000,--.

De interne cultuurcoördinator van de PO scholen heeft meerdere taken.

Tabel 3.20: Taken van de intern cultuurcoördinator

	N-Brabant 2010 (n=273)	N-Brabant 2012 (n=317)	Landelijk 2009 (n=339)
Ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie	71%	68%	67%
Inbedden van cultuureducatie in het curriculum van de school	54%	71%	51%
Selecteren en organiseren van culturele activiteiten voor de school	78%	84%	82%
Vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen het team van de school	76%	72%	72%
Participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie	60%	60%	61%

¹⁰ Naar het scholingstraject van KPC Groep is in 2012 niet meer gevraagd, omdat dit traject na 2008 niet meer is uitgevoerd.

Fondsenwerving	10%	31%	9%
Anders	3%	4%	6%

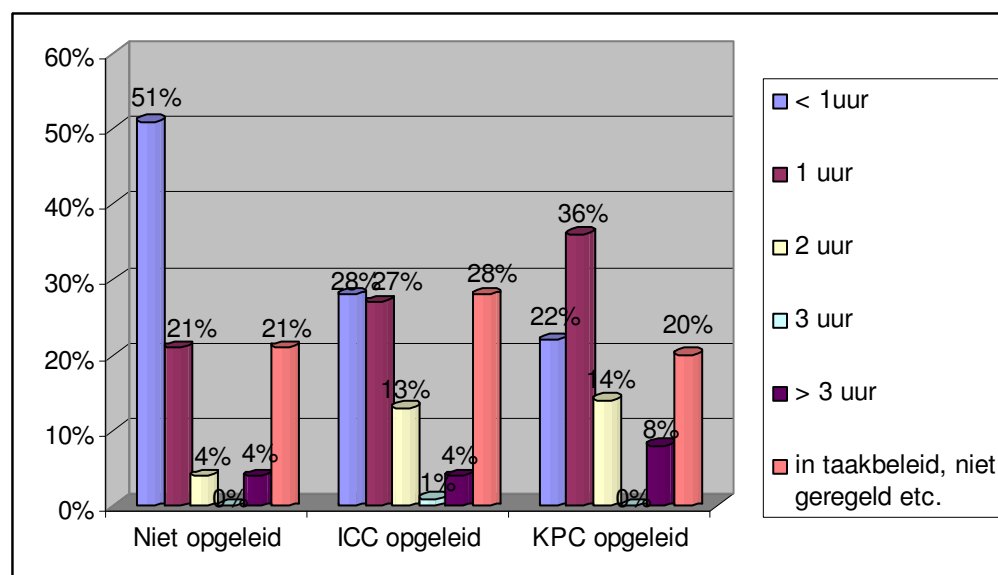
Zowel landelijk (82%) als in Noord-Brabant (78% in 2010 en 84% in 2012) hebben de meeste ICC'ers tot taak om culturele activiteiten voor de school te selecteren en organiseren. Andere belangrijke taken zijn het vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen het team van de school en het ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie (zowel landelijk als provinciaal op tweederde tot driekwart van de scholen). Op meer dan de helft van de scholen vormen ook het participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie en het inbedden van cultuureducatie in het curriculum van de school een belangrijke taak voor de ICC'er.

Opvallend is de toename tussen 2010 en 2012 van het percentage scholen waar de ICC'er tot taak heeft cultuureducatie in te bedden in het curriculum van de school (+17%) en waar de ICC'er tot taak heeft fondsen te verwerven (+21%).

Landelijk heeft de cultuurcoördinator gemiddeld 1,2 uur per week tot zijn/haar beschikking, maar de spreiding in het beschikbaar aantal uren is groot. Er zijn scholen, die aangeven dat er geen geormerkte uren zijn, terwijl andere scholen 15 uur per week beschikbaar hebben gesteld voor de cultuurcoördinator.

Landelijk is er een verschil tussen het aantal uren dat opgeleide en niet opgeleide cultuurcoördinatoren te besteden heeft (2,7 en 1,9 uur), maar het is geen significant verschil.

In Noord-Brabant waren in 2010 de beschikbare uren bekend van 53 scholen met een niet-opgeleide ICC'er, 112 scholen met een ICC'er die de ICC opleiding hebben gevolgd en 50 scholen die hebben deelgenomen aan het ondersteuningstraject van KPC Groep. In onderstaande figuur zijn voor deze drie groepen de beschikbare uren weergegeven.

Figuur 3.11: Beschikbare uren per week voor de ICC'er, gerelateerd aan gevolgde opleiding

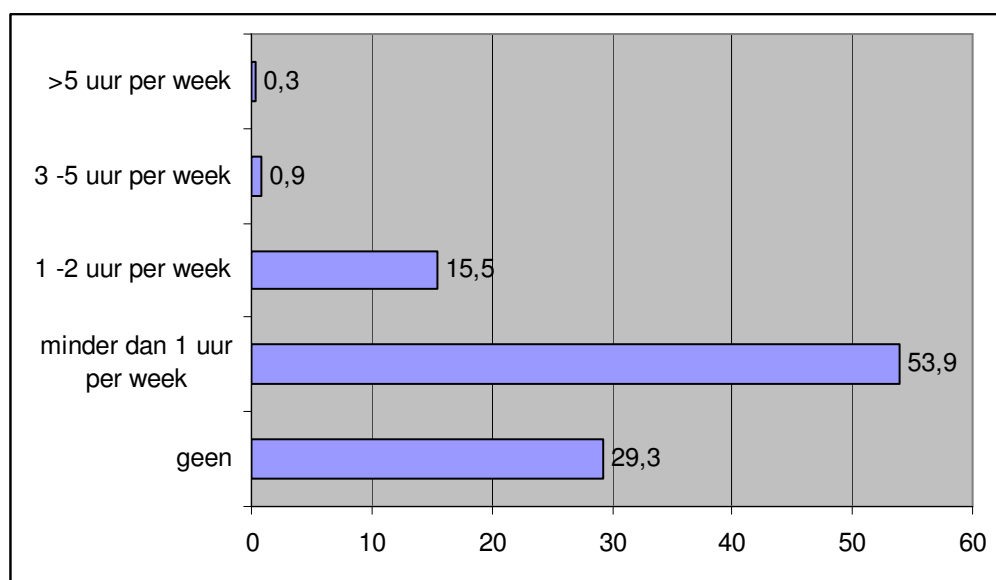
De meeste niet-opgeleide ICC'ers (72%) hebben of minder dan een uur per week beschikbaar voor de uitvoering van hun taken (51%) of beschikken niet over geormerkte uren (21%). Ruim de helft (56%) van ICC'ers die een ICC cursus hebben gevolgd hebben of minder dan een uur per week beschikbaar voor de uitvoering van hun taken (28%) of beschikken niet over geormerkte uren (28%).

Minder dan de helft (42%) van ICC'ers die het ondersteuningstraject van KPC Groep hebben gevolgd hebben of minder dan een uur per week beschikbaar voor de uitvoering van hun taken (22%) of beschikken niet over geormerkte uren (20%).

Van de niet opgeleide ICC'ers beschikt 8% over 2 of meer taakuren per week. Van de ICC opgeleide ICC'ers beschikt 18% over 2 of meer taakuren per week en van de KPC opgeleide ICC'ers is dat 22%.

In 2012 is het aantal beschikbare uren voor ICC'ers als volgt:

Figuur 3.12: beschikbare uren per week voor de Brabantse ICC'er in 2012

Van de Brabantse ICC'ers heeft 83% geen uren (29%) of minder dan 1 uur per week (54%) ter beschikking om zijn/haar werk als ICC'er uit te voeren.

3.5.2 Draagvlak

Aan scholen is gevraagd of er draagvlak is voor (het programma) cultuureducatie. De gegevens zijn opgenomen in onderstaande tabel. De draagvlakgegevens bij vakleerkrachten op de Brabantse scholen zijn alleen opgenomen voor de 67 (2010) – 64 (2012) scholen, die ook daadwerkelijk over een of meerdere vakleerkrachten beschikken. Daarvan hebben 61 (2010) - 64 (2012) scholen deze vraag beantwoord.

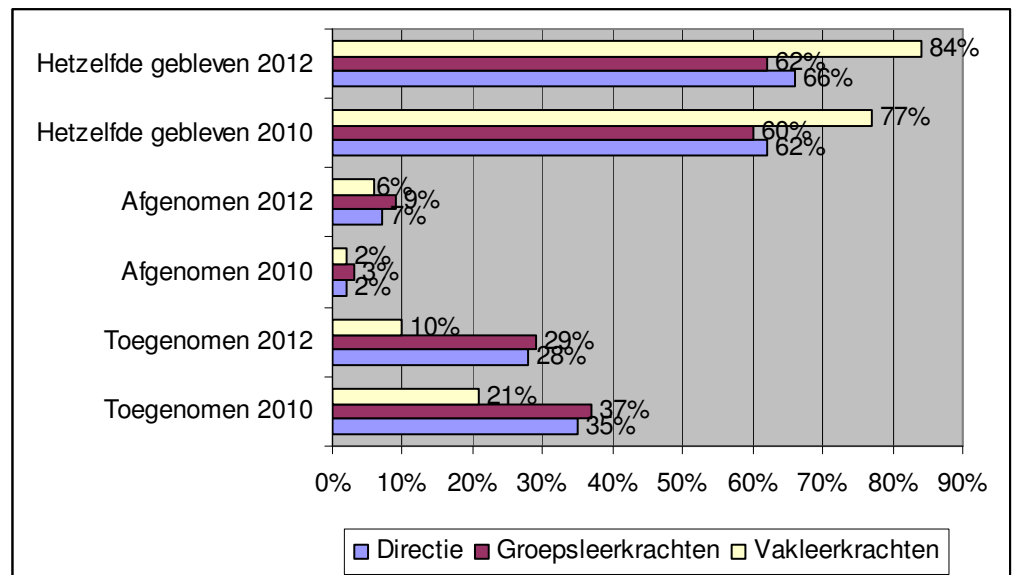
Tabel 3.21: Draagvlak voor (het programma) cultuureducatie op scholen voor PO

	Niet	In enige mate	in grote mate
Directie			
Noord-Brabant 2010	2%	39%	59%
Noord-Brabant 2012	1%	43%	56%
Landelijk	1%	32%	67%
Groepsleerkrachten			
Noord-Brabant 2010	2%	67%	31%
Noord-Brabant 2012	1%	64%	35%
Landelijk	1%	54%	45%
Vakleerkrachten			
Noord-Brabant 2010	15%	26%	59%
Noord-Brabant 2012	8%	33%	59%

Landelijk	12%	18%	70%
-----------	-----	-----	-----

Slechts op enkele scholen is er geen draagvlak voor (het programma) cultuureducatie bij de directie en groepsleerkrachten. Landelijk lijkt het draagvlak bij alle partijen (groepsleerkrachten, directie en vakleerkrachten) sterker te zijn dan in de provincie Noord-Brabant. Dit geldt zowel voor 2010 als voor 2012.

Aan de Brabantse scholen is bovendien gevraagd of dit draagvlak de laatste jaren is veranderd.

Figuur 3.13: Veranderingen draagvlak PO scholen in Noord-Brabant

In 2010 werden de volgende constatering gedaan. Het draagvlak van vakleerkrachten is de laatste jaren nauwelijks veranderd: op 77% van de scholen is het draagvlak onveranderd. Op 21% van de scholen is het toegenomen. Op ruim een derde van de Brabantse scholen is het draagvlak voor (het programma) cultuureducatie bij groepsleerkrachten (37%) en directie (35%) de laatste jaren toegenomen. Er zijn nauwelijks scholen waar sprake is van een afname van het draagvlak.

Ook in 2012 is het draagvlak hoofdzakelijk onveranderd. Dat geldt voor 84% van de vakleerkrachten, 62% van de groepsleerkrachten en 66% van de directie van scholen. Op die scholen waar er wel een verandering in draagvlak is vastgesteld, is zichtbaar dat dit, in vergelijking met 2010, vaker een afname van het draagvlak was dan een toename. De verschillen zijn weliswaar klein, maar treden wel systematisch op voor alle 3 groepen (directie, groepsleerkrachten en vakleerkrachten).

3.5.3 Deskundigheid

Ongeveer een vijfde van de scholen (19% landelijk en 22% in Noord-Brabant in 2010 en 19% in Noord-Brabant in 2012) heeft een vakleerkracht of freelancer voor cultuureducatie. Het gaat dan vooral om muziekleerkrachten en, in mindere mate, om vakleerkrachten beeldende vorming, drama en dans. Wanneer de landelijke percentages worden vergeleken met de voorgaande meting blijkt er een sterke afname van vakleerkrachten voor cultuureducatie: van 31% naar 19%.

Een opvallende verschuiving op de Brabantse scholen tussen 2010 en 2012 is de afname van het percentage scholen met een vakleerkracht voor drama (-10%). Verder valt op dat geen enkele Brabantse school nog een vakleerkracht erfgoededucatie in dienst heeft (in 2010 had 2% van de scholen nog een vakleerkracht erfgoededucatie).

Tabel 3.22: Vakken waarvoor de school vakleerkrachten (aangesteld bij de school of freelance) voor cultuureducatie heeft

	N-Brabant 2010 (n=64)	N-Brabant 2012 (n=64)	Landelijk 2009 (n=80)
Muziek	67%	69%	73%
Beeldende vorming	34%	39%	44%
Drama	27%	17%	20%
Dans	22%	19%	20%
Audiovisueel	3%	5%	8%
Erfgoededucatie	2%	0%	5%
Anders	5%	11%	10%

Slechts een op de vier (landelijk) of een op de vijf (Noord-Brabant 2010 en 2012) scholen is van oordeel dat de groepsleerkrachten over een grote mate van deskundigheid beschikken op het gebied van cultuureducatie. Ongeveer driekwart van de scholen vindt dat er 'in enige mate' deskundigheid aanwezig is onder de leerkrachten en 2% (2010) – 3% (2012) van de scholen geeft aan dat er geen deskundigheid is voor het geven van cultuureducatie.

De belangrijkste reden voor scholen om vakleerkrachten voor cultuureducatie aan te stellen is een behoefte aan specifieke deskundigheid op bepaalde gebieden. Deze reden is door 84% (landelijk) tot 86% (Noord-Brabant) van de scholen met vakleerkrachten genoemd. In 2012 is een behoefte aan specifieke deskundigheid op bepaalde gebieden nog steeds de belangrijkste reden. Andere genoemde redenen om vakleerkrachten aan te stellen zijn: het profileren van de school als kunst- en cultuurschool, het gebruik maken van talenten, stagemogelijkheden benutten en het uitvoeren van een tijdelijk project.

Voor de scholen die geen vakleerkrachten hebben, blijkt de voornaamste reden dat het hen ontbreekt aan voldoende financiële middelen. Ten opzichte van 2010 is in 2012 het ontbreken aan voldoende financiële middelen voor meerdere scholen de meest belangrijke reden. Als andere reden is vooral genoemd, dat de school geen prioriteit legt bij het aanstellen van vakleerkrachten.

Tabel 3.23: De voornaamste reden(en) om geen vakleerkrachten voor cultuureducatie aan te stellen

	N-Brabant 2010 (n=237)	N-Brabant 2012 (n=281)	Landelijk 2009 (n=80)
Het ontbreekt aan voldoende financiële middelen	79%	84%	87%
De groepsleerkrachten zijn deskundig genoeg	8%	6%	15%
De school vindt het belangrijk dat één leerkracht alle leergebieden geeft	7%	4%	14%
Anders	6%	6%	-

3.5.4 Financiën

Zowel landelijk (81%) als Provinciaal (79% in 2010 en 82% in 2012) hebben de meeste scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de (meerjaren)begroting van de school.

Landelijk is dit percentage voor scholen met een opgeleide cultuurcoördinator iets hoger, namelijk 89%.

Provinciaal is dit verschil tussen scholen zonder en met een opgeleide cultuurcoördinator minder sterk. Van de scholen waar de cultuurcoördinator de cursus ICC heeft gevolgd, is op

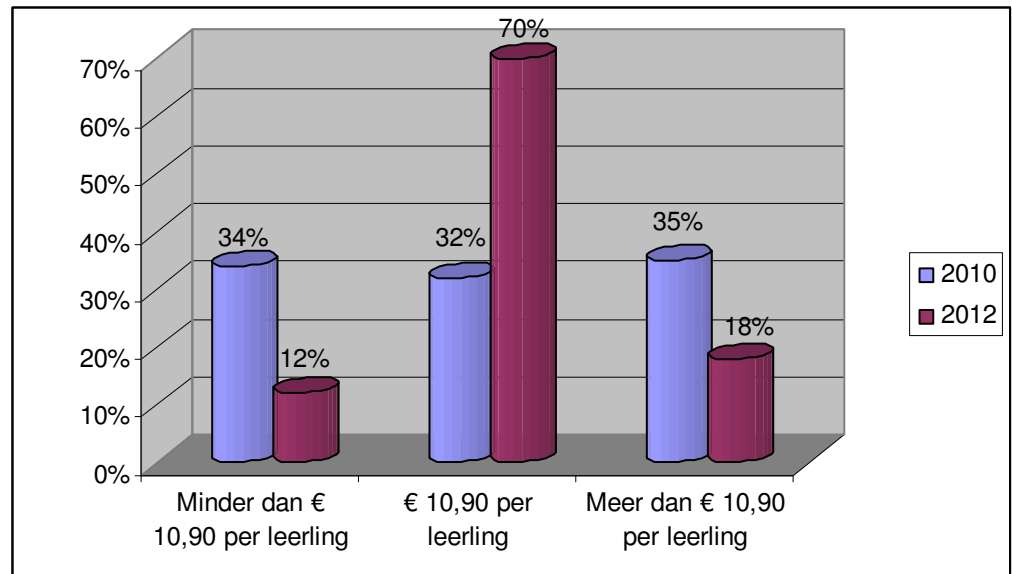
88% (was 79% in 2010) van de scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de (meerjaren)begroting van de school. Van de scholen waar een andere opleiding is gevolgd, is op 68% van de scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de meerjarenbegroting van de school.

Conform de Regeling Versterking Cultuureducatie krijgen alle scholen dit schooljaar € 10,90 per leerling.

Scholen is gevraagd om per leerling of per school aan te geven hoeveel geld zij voor cultuureducatie begroten. Van de 137 scholen die de vraag in de landelijke monitor beantwoordden, hebben 24 scholen aangegeven minder dan € 11,- per leerling te begroten; 43% begroot € 11,- per leerling, de andere scholen (ruim 60%) meer (het bedrag varieert van € 12,- tot € 80,-). Bij de respondenten die een bedrag per school hebben gerapporteerd, is niet altijd duidelijk of zij de € 10,90 per leerling hebben meegeteld, want 45% van hen komt op een bedrag uit (berekend op basis van leerlingaantallen) dat lager is dan de subsidie die ze gekregen hebben.

In 2012 beschikt 65% van de scholen over een bedrag per leerling, 27% over een totaalbedrag voor de hele school en is het beschikbare budget op 8% van de scholen op een andere wijze samengesteld. Als andere wijzen zijn vooral genoemd: een combinatie van een bedrag per leerling en een bedrag per school; een bovenschools budget; een bedrag per leerling en een vergoeding voor de school en daarnaast een subsidie kleine scholen project. Een aantal respondenten geeft aan niet te weten hoe het beschikbare bedrag is samengesteld.

In onderstaande figuur is informatie opgenomen over de hoogte van beschikbare bedragen per leerling op de Brabantse scholen in 2010 en 2012.

Figuur 3.14: beschikbare bedragen voor cultuureducatie per leerling

In 2010 was het percentage scholen dat minder, precies of meer dan € 10,90 per leerling beschikbaar had nog ongeveer gelijk verdeeld (ieder ongeveer een derde). In 2012 is dat niet langer het geval en heeft het merendeel van de scholen (70%) precies € 10,90 per leerling beschikbaar. Ruim 1 op de 10 scholen heeft een lager bedrag per leerling beschikbaar en bijna 2 op de 10 scholen een hoger bedrag.

Op de vraag hoeveel het totaalbedrag is dat scholen uitgeven voor cultuureducatie hebben in 2010 94 Brabantse scholen een antwoord gegeven. Van hen geeft 28% aan dit bedrag niet te kennen. Bijna een derde van de scholen (32%) geeft € 2.000 of minder uit; 16% spendeert

tussen € 2.001 - € 4.000; 18% van de scholen tussen € 4.001 - € 6.000 en 6% geeft meer dan € 6.000 per jaar uit. In 2012 hebben 93 scholen aangegeven een totaalbedrag voor cultuureducatie beschikbaar te hebben. Van deze scholen heeft 18% minder dan € 500 beschikbaar, eveneens 18% beschikt over een bedrag tussen de € 500 en € 1.000, 57% beschikt over een bedrag tussen de € 1.000 en € 5.000, en 7% van de scholen beschikt over een totaalbedrag per school van meer dan € 5.000.

In 2012 is bovendien aan de scholen gevraagd of zij daadwerkelijk het beschikbare budget voor cultuureducatie uitgeven. Op 71% van de scholen is dat het geval. 11% van de scholen geeft minder uit en 18% van de scholen geeft meer uit dan beschikbaar is.

In de Brabantse monitor is de scholen gevraagd welke financieringsbronnen zij inzetten om cultuureducatie vorm te geven.

Tabel 3.24: Financieringsbronnen die PO scholen inzetten om cultuureducatie vorm te geven

	N-Brabant 2010 n= 304	N-Brabant 2012 n= 343
Eigen middelen	62%	49%
Ouderbijdragen	25%	24%
Subsidies Rijk	51%	44%
Subsidies Provincie	37%	37%
Subsidies Gemeente	50%	48%
Extra inkomstenbronnen (bijvoorbeeld sponsoring, fondsen)	10%	13%
Anders	4%	10%

In 2010 gaf 2/3 van de Brabantse scholen aan eigen middelen in te zetten. In 2012 is dat verminderd tot de helft van de scholen. Daarnaast zette in 2010 ongeveer de helft van de scholen subsidies van Rijk en Gemeenten in. Ongeveer een derde van de scholen gebruikt ook subsidies van de Provincie. Dat beeld zien we terug in 2012, met uitzondering van de middelen die via het Rijk worden verkregen: die worden nog door 44% van de scholen ingezet in plaats van 51% in 2010.

10% van de scholen maakte in 2010 gebruik van extra inkomstenbronnen, en 13% in 2012. Dit percentage komt voor beide jaren exact overeen met het percentage scholen waar de ICC'er tot taak heeft extra fondsen voor cultuureducatie te werven (zie tabel 3.20).

In 2012 is de scholen ook gevraagd of zij weten, dat de subsidie voor het versterken van de samenhang binnen en de kwaliteit van cultuureducatie van 2012-2013 t/m 2015-2016 wordt opgenomen in de regeling prestatiebox primair onderwijs. 49% van de scholen is daarvan op de hoogte en 51% van de scholen weet dat niet.

3.6 Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie

Het proces en de opbrengsten van cultuureducatie worden niet door alle scholen door middel van evaluatie in beeld gebracht. Landelijk evalueert 76% van de scholen. In Noord-Brabant is het percentage scholen dat evalueert aanzienlijk kleiner, namelijk 57% in 2010 en 47% in 2012. Het toch al geringe percentage van 2010 is nog verder afgenomen in 2012.

De scholen die evalueren brengen verschillende aspecten in beeld.

	N-Brabant 2010 (n=172)	N-Brabant 2012 (n=159)	Landelijk 2009 (n=320)
Het beleid/ de doelstellingen	56%	42%	47%
De inhoud van het programma/de activiteiten	95%	96%	98%
De organisatie van het programma/de activiteiten	86%	87%	89%
De samenwerking en het overleg met externe partners	61%	63%	53%
De ervaringen / waardering van leerlingen	83%	77%	79%
De ervaringen / waardering van ouders	28%	28%	27%
Anders	5%	5%	-

Vrijwel alle scholen evalueren de inhoud van het programma/de activiteiten evenals de organisatie van het programma/de activiteiten. Ook de ervaringen / waardering van leerlingen worden door meer dan driekwart van de scholen geëvalueerd. De samenwerking en het overleg met externe partners wordt door meer scholen in de provincie (61% in 2010 en 63% in 2012) geëvalueerd dan landelijk (53%). Het minst aantal scholen (ongeveer een kwart) evalueert de ervaringen / waardering van ouders. In vergelijking met 2010 is het percentage scholen dat het beleid en de doelstellingen van cultuureducatie evalueert in 2012 afgenomen (van 56% naar 42% van de scholen).

Aan de scholen is gevraagd of, en zo ja hoe, ze leerlingen beoordelen voor (onderdelen van) cultuureducatie.

Tabel 3.26: Het beoordelen van leerlingen in de onder- en bovenbouw van het PO voor (onderdelen van) cultuureducatie

	Noord-Brabant 2010		Noord-Brabant 2012	
	Onderbouw (n= 307)	Bovenbouw (n= 305)	Onderbouw (n= 339)	Bovenbouw (n= 339)
Nee	61%	44%	60%	47%
Ja, ze krijgen een rapportcijfer	8%	24%	8%	22%
Ja, ze krijgen een geschreven beoordeling	29%	28%	25%	21%
Anders	7%	8%	8%	9%

Zes van de 10 Brabantse PO scholen beoordelen leerlingen in de onderbouw niet op (onderdelen van) cultuureducatie. In de bovenbouw worden de leerlingen op bijna de helft van de scholen (44% in 2010 en 47% in 2012) hier niet op beoordeeld. Als leerlingen worden beoordeeld heeft een geschreven beoordeling de voorkeur boven het geven van cijfers.

Aan scholen is gevraagd als ze de leerlingen beoordelen, waarop dat dan gebeurt.

Tabel 3.27: Criteria die de school hanteert bij de beoordeling

	N-Brabant 2010 n=174	N-Brabant 2012 n=174	Landelijk 2009 n=193
Werkhouding	85%	54%	88%
Werkproces	70%	43%	70%
Technische kwaliteit eindproduct	58%	34%	65%

Creativiteit / originaliteit eindproduct	92%	59%	95%
Inzet	-	-	31%
Inzicht	30%	15%	-
Anders	7%	25%	7%

Zowel landelijk als in Noord-Brabant in 2010 beoordeelden vrijwel alle scholen (die de leerlingen beoordelen voor cultuureducatie) op creativiteit en/of originaliteit van het eindproduct. Ook de werkhouding en het werkproces zijn beoordelingscriteria die door de meeste scholen worden gehanteerd. In 2012 is een enorme verschuiving opgetreden in de door scholen gehanteerde beoordelingscriteria. Het percentage scholen dat de genoemde criteria gebruikt is in alle gevallen afgenomen (een daling variërend van 15% - 33%). Een kwart van de scholen geeft nu vooral andere (dan de genoemde) criteria aan, die worden gebruikt. Als 'andere' criteria zijn vooral genoemd: beleving / sociaal-emotionele criteria, betrokkenheid en interesse en een beoordeling die deel uitmaakt van andere vakken en/of wereldoriëntatie.

Vervolgens is de scholen gevraagd of ze positieve effecten zien van cultuureducatie.

Tabel 3.28: Positieve effecten van cultuureducatie

	Ja, ik zie effect	Nee, ik zie geen effect	Weet niet
Effecten op leerlingniveau			
Leerlingen hebben meer plezier, ze zijn trots			
Noord-Brabant 2010	86%	2%	12%
Noord-Brabant 2012	85%	4%	11%
Landelijk	84%	2%	14%
Leerlingen hebben een positiever zelfbeeld			
Noord-Brabant 2010	54%	6%	40%
Noord-Brabant 2012	55%	11%	35%
Landelijk	52%	8%	40%
Leerlingen beschikken over meer verbeeldingskracht en originaliteit			
Noord-Brabant 2010	66%	8%	26%
Noord-Brabant 2012	71%	6%	23%
Landelijk	72%	6%	22%
Leerlingen beschikken over betere communicatieve en expressieve vaardigheden			
Noord-Brabant 2010	60%	10%	31%
Noord-Brabant 2012	58%	10%	32%
Landelijk	62%	8%	30%
Leerlingen beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur			
Noord-Brabant 2010	78%	5%	17%
Noord-Brabant 2012	78%	4%	18%
Landelijk	79%	5%	16%
Leerlingen passen kennis en vaardigheden beter toe in andere vakgebieden			
Noord-Brabant 2010	40%	17%	43%
Noord-Brabant 2012	31%	17%	52%
Landelijk	46%	12%	42%

	Ja, ik zie effect	Nee, ik zie geen effect	Weet niet
Cultuurparticipatie is gestegen: leerlingen ondernemen in hun vrije tijd meer op het gebied van kunst en cultuur (cursussen, bezoek voorstellingen, etc.)			
Noord-Brabant 2010	23%	18%	59%
Noord-Brabant 2012	27%	21%	52%
Landelijk	22%	14%	64%
Leerlingen gaan beter om met verschillende culturen			
Noord-Brabant 2010	38%	17%	45%
Noord-Brabant 2012	37%	17%	46%
Landelijk	45%	13%	42%
Leerlingen voelen zich meer verbonden met ons culturele verleden			
Noord-Brabant 2010	45%	14%	41%
Noord-Brabant 2012	49%	14%	37%
Landelijk	40%	12%	48%
Effecten op groeps- / schoolniveau			
Leerlingen werken beter samen			
Noord-Brabant 2010	57%	14%	26%
Noord-Brabant 2012	46%	18%	36%
Landelijk	63%	12%	25%
Het schoolklimaat is verbeterd			
Noord-Brabant 2010	36%	21%	43%
Noord-Brabant 2012	39%	20%	41%
Landelijk	41%	15%	44%
Ouders/leerlingen kiezen bewust voor deze school vanwege cultuureducatie			
Noord-Brabant 2010	9%	48%	42%
Noord-Brabant 2012	10%	44%	46%
Landelijk	9%	44%	47%

De meeste scholen, zowel landelijk (84%) als in Noord-Brabant (86%), zien als effect dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn. Daarnaast signaleert meer dan driekwart van de scholen, dat leerlingen beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur.

Een opvallend verschil tussen 2010 en 2012 is, dat een lager percentage scholen (-11%) een betere samenwerking tussen leerlingen als effect zien van cultuureducatie op school.

4 CULTUUREDUCTIE IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

In dit hoofdstuk worden gegevens gepresenteerd over het aantal VO scholen dat een visie en doelen heeft geformuleerd op het terrein van cultuureducatie (4.1), over de invulling van cultuureducatie in het onderwijsprogramma (4.2), over de samenhang binnen het curriculum en de doorgaande lijn (4.3), over de samenwerking van de scholen met culturele partners (4.4), over de organisatie van cultuureducatie binnen de school in termen van personeel en financiën (4.5) en over de rol van evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie (4.6). Vervolgens wordt in 4.7 ingegaan op de Cultuurkaart. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een nieuw onderdeel in de monitor van 2012, met gegevens over de bekendheid van en de behoefte aan ondersteuning bij de Brabantse VO scholen van de provinciale steunfuncties op het terrein van cultuureducatie (4.8).

4.1 Visie en doelen cultuureducatie

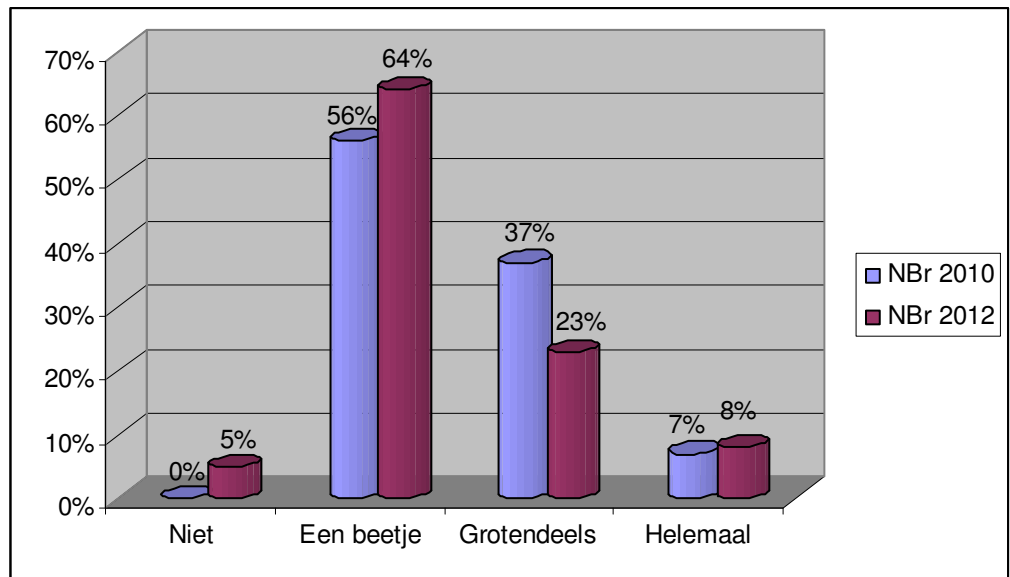
Om cultuureducatie te kunnen inbedden in het onderwijsprogramma van de school is het van belang een visie op en doelen ten aanzien van cultuureducatie te formuleren. In deze paragraaf gaan we na of en in hoeverre dit het geval is bij de VO scholen in Noord-Brabant.

Tabel 4.1: Aanwezigheid van visie op cultuureducatie bij VO scholen

	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Nee	17%	2%	10%
Ja, maar deze is niet schriftelijk vastgelegd	44%	51%	37%
Ja, deze is vastgelegd in het schoolplan en/of de schoolgids	19%	10%	31%
Ja, deze is vastgelegd in een apart cultuurbeleidsplan	19%	37%	23%

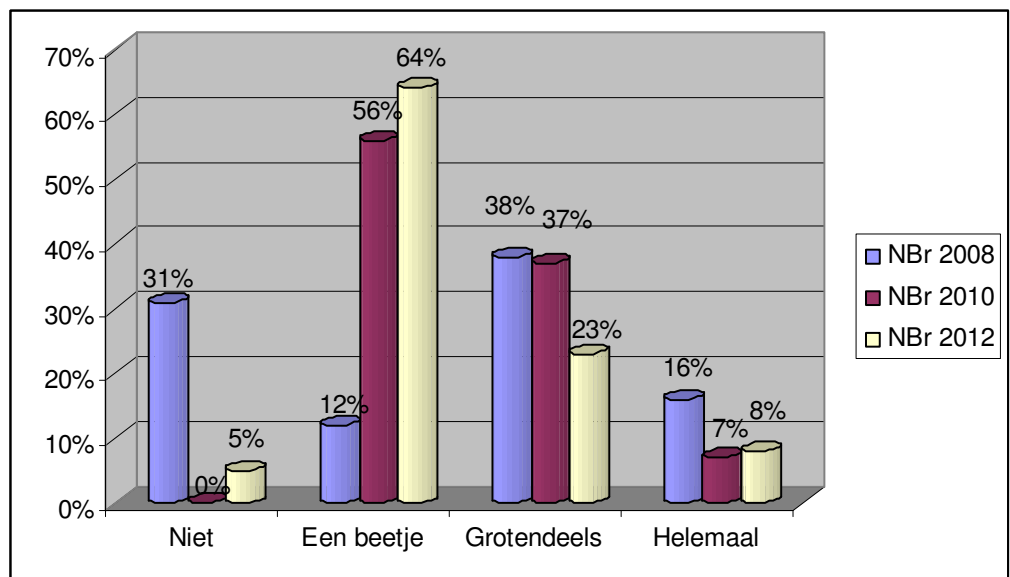
Het merendeel van de VO scholen in Nederland (90%) en in Noord-Brabant (83% in 2010 en 98% in 2012) heeft een visie op cultuureducatie. Iets meer dan de helft van de scholen in Nederland (54%) heeft deze visie ook vastgelegd, hetzij in het schoolplan / de schoolgids of in een apart cultuurbeleidsplan. In Noord-Brabant heeft zowel in 2010 als in 2012 38% van de scholen deze visie vastgelegd. Landelijk komt dit overeen met het beeld van voorgaande jaren. Provinciaal lag dit percentage vier jaar geleden echter veel hoger (63%). Het is overigens mogelijk dat dit verschil samenhangt met de verschillende formuleringen die zijn gebruikt bij dezelfde vraag. Ook is er gedeeltelijk sprake van een andere groep VO scholen die de provinciale monitor in 2008, 2010 en in 2012 invulden.

Niet alleen is het hebben van een visie op cultuureducatie van belang; maar ook het hebben van een visie die is ingebed in de algehele visie van de school. Uit onderstaande figuur blijkt, dat bij de meeste scholen (56% in 2010 en 64% in 2012) de visie op cultuureducatie slechts een beetje ingebed in de algehele visie van de school. In vergelijking met 2010 is er in 2012 sprake van een slechtere inbedding van de visie. Voor de toekomst zou dat een aandachtspunt moeten zijn.

Figuur 4.1: Inbedding van de visie op cultuureducatie in de algehele visie van de school

In 2008 was de VO scholen gevraagd aan te geven in hoeverre kunst en cultuur waren geïntegreerd in het curriculum. De antwoordcategorieën 'niet', 'in voorbereiding', 'in uitvoering' en 'verankerd' zijn vergelijkbaar met de in 2010 en 2012 gehanteerde antwoordcategorieën niet, een beetje, grotendeels en helemaal. De vergelijking van de antwoorden is weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 4.2: Inbedding van de visie op cultuureducatie in de algehele visie van de school in 2008, 2010 en 2012

Uit deze figuur blijkt, dat een derde van de scholen in 2010 verder is dan in 2008: in 2010 is op geen enkele VO school in Brabant cultuureducatie geheel niet ingebed/geïntegreerd in het curriculum. In 2012 is er sprake van een kleine terugval: bij 5% van de scholen is de visie op cultuureducatie niet ingebed in de algehele visie van de school. Anderzijds was in 2008 op een groter aantal VO scholen cultuureducatie geheel ingebed/geïntegreerd in het curriculum dan in 2010 en 2012. Hierbij dient te worden aangetekend dat de VO scholen die de monitor in 2008 hebben ingevuld niet alle dezelfde VO scholen zijn die de monitor in 2010 en 2012 hebben ingevuld.

Zowel in de landelijke als provinciale monitor is de scholen gevraagd welke doelen ze willen bereiken met cultuureducatie. De antwoorden zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 4.2: Doelen die scholen voor VO willen bereiken met cultuureducatie

	Noord- Brabant 2008	Noord- Brabant 2010 n=51	Noord- Brabant 2012 n=40	Landelijk 2009
Doelen voor leerlingen				
Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur		98%	95%	97%
Deelname aan kunst en cultuur buiten school stimuleren	81%	88%	64%	84%
Sociaal - emotionele ontwikkeling stimuleren (zelfbeeld, sociale vaardigheden, etc.)	85%	69%	74%	90%
Talentontwikkeling stimuleren		41%	70%	57%
Kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur vergroten	85%	75%	62%	79%
Leerlingen leren omgaan met verschillende culturen		51%	50%	59%
Leerlingen leren waarnemen, herkennen, analyseren en waarderen		71%	65%	73%
Leerlingen kennis van en waardering voor de eigen omgeving bijbrengen	70%	63%	65%	69%
Anders		6%	5%	-
Doelen voor de school				
Het schoolklimaat verbeteren	52%	46%	63%	50%
Breed aanbod voor leerlingen realiseren	70%	92%	65%	86%
Profileren als kunst/cultuurschool	-	23%	25%	29%
Plaats van cultuur in het curriculum versterken	74%	-	-	-
Geen doelen / anders		8%	10%	-

Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur is een doelstelling die vrijwel alle VO scholen in alle onderzoeksjaren voor ogen hebben bij cultuureducatie. Voor 2008, 2009 en 2010 geldt dit ook voor het stimuleren van deelname aan kunst en cultuur buiten school en voor het realiseren van een breed aanbod voor leerlingen. Het stimuleren van de sociaal - emotionele ontwikkeling is een doelstelling die landelijk meer scholen voor ogen staat (90%) dan binnen de provincie Noord-Brabant (69% in 2010 en 74% in 2012).

Een opmerkelijk verschil met eerdere jaren is dat VO scholen in 2012 minder ambitieus (of misschien meer realistisch?) lijken te zijn in termen van de doelen die ze met cultuureducatie willen realiseren. De lat wordt in 2012 (ten opzichte van 2010) hoger gelegd ten aanzien van het stimuleren van talentontwikkeling (+29%), het verbeteren van het schoolklimaat (+17%) en het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling (+5%). De ambities zijn vooral op een lager pitje gezet ten aanzien van het realiseren van een breed aanbod voor leerlingen (-27%), het stimuleren van de deelname aan kunst en cultuur buiten school (-24%), het vergroten van kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur (-13%) en leerlingen leren waarnemen, herkennen, analyseren en waarderen (-6%).

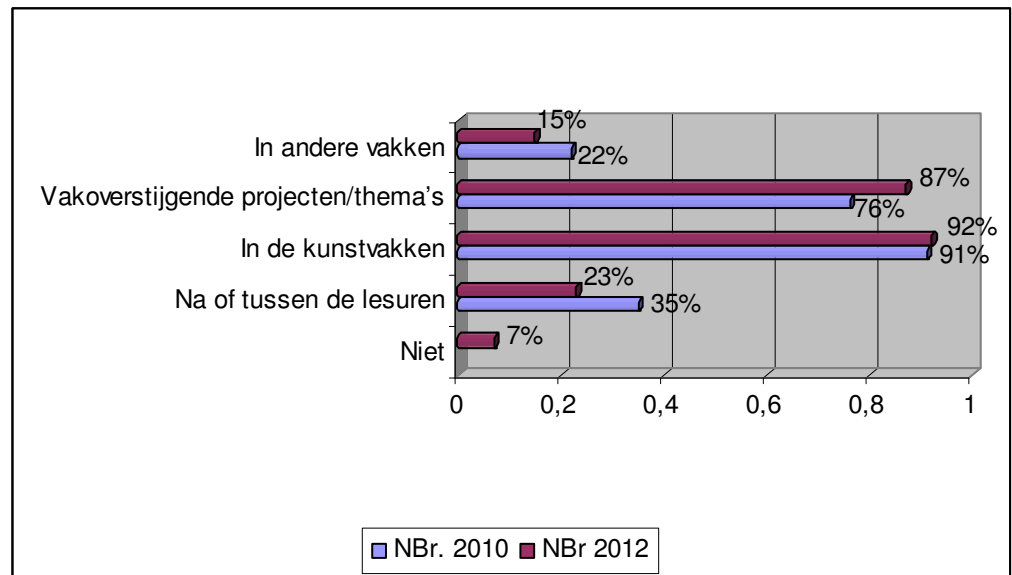
4.2 Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma

In deze subparagraaf wordt gerapporteerd hoe de verschillende disciplines van cultuureducatie een invulling krijgen in het onderwijsprogramma. Het gaat hierbij om kunsteducatie, erfgoededucatie, literatuureducatie en media-educatie / mediawijsheid. Ook wordt nagegaan hoe de Canon van Nederland leeft op de VO scholen en of / in hoeverre culturele activiteiten in of door de school worden georganiseerd.

Cultuureducatie definiëren we als: 'Alle vormen van educatie waarbij cultuur of kunst als doel of als middel worden ingezet. In de beleidstermen van OCW is het de verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie. Ook wordt literatuureducatie soms apart vermeld' (zie ook paragraaf 3.2).

4.2.1 Kunsteducatie

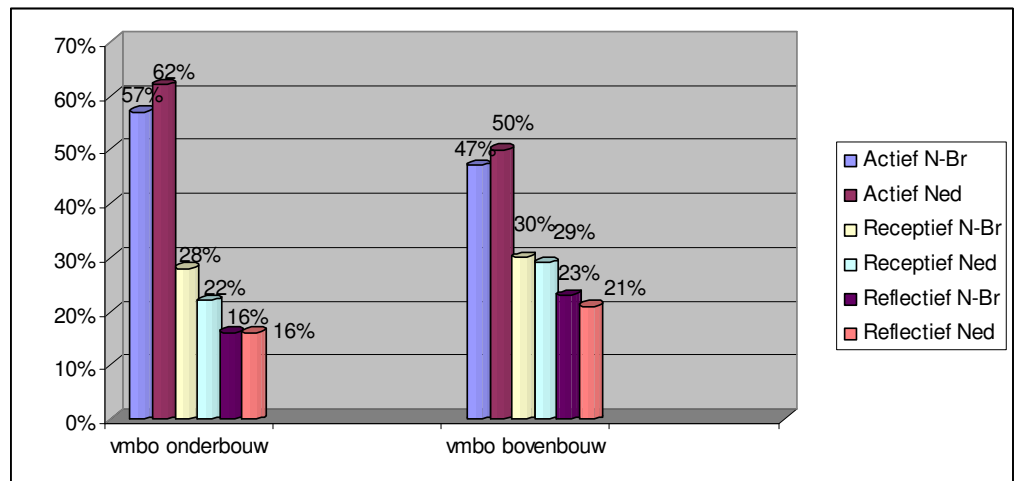
De meeste Brabantse scholen bieden kunsteducatie aan als onderdeel van de kunstvakken (91% in 2010 en 92% in 2012) en/of in vakoverstijgende projecten of thema's (76% in 2010 en 87% in 2012). In 2010 bood ruim een derde van de scholen kunsteducatie na of tussen de lessen (35%) aan. In 2012 doet minder dan een kwart van de scholen (23%) dit.

Figuur 4.3: het aanbieden van kunsteducatie in het VO

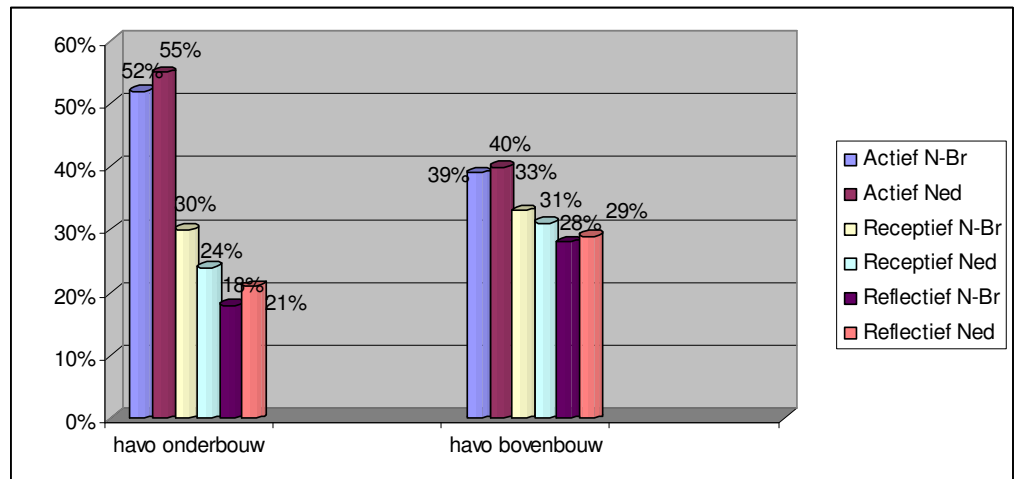
Landelijk (2009) biedt ruim een kwart van de scholen kunsteducatie integraal aan, dat wil zeggen in de kunstvakken, in andere vakken én in projecten. Bijna de helft van de scholen biedt kunsteducatie aan in de kunstvakken en in projecten, maar niet in andere vakken. Een beperkt aantal scholen biedt kunsteducatie aan in alleen de kunstvakken of alleen in projecten. In Noord-Brabant wordt kunsteducatie door de meeste scholen zowel aangeboden in de kunstvakken (91%) als vakoverstijgend (76%).

In onderstaande figuren is aangegeven hoe de verhouding is tussen actieve, receptieve en reflectieve kunstbeoefening van leerlingen, uitgesplitst naar schooltype (vmbo en havo/vwo), naar onder- en bovenbouw en naar landelijk (2009) en voor Noord-Brabant (2010).

Figuur 4.4: Wijze van kunstbeoefening door leerlingen van de onderbouw en bovenbouw vmbo (landelijk 2009 en voor NBr. 2010)

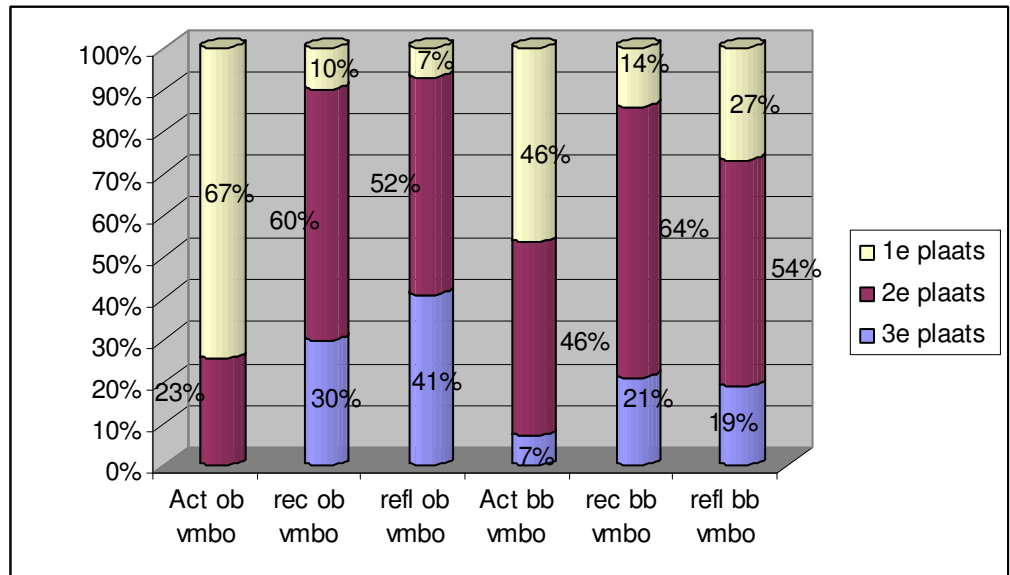
Zowel in de onderbouw (57% in Noord-Brabant en 62% landelijk) als bovenbouw (47% in Noord-Brabant en 50% landelijk) van het vmbo is het grootste aandeel weggelegd voor actieve kunstbeoefening. In de bovenbouw is dat aandeel ongeveer 10% kleiner dan in de onderbouw. Receptieve kunstbeoefening komt in Noord-Brabant ongeveer even vaak voor in de onderbouw (28%) als in de bovenbouw (30%). Landelijk vindt receptieve kunstbeoefening vaker plaats in de bovenbouw (29%) dan in de onderbouw (22%). Reflectieve kunstbeoefening neemt in de onderbouw van het vmbo 16% van de tijd in beslag en ongeveer een vijfde van de tijd in de bovenbouw (23% Brabant en 21% landelijk).

Figuur 4.5: Wijze van kunstbeoefening door leerlingen van de onderbouw en bovenbouw havo (landelijk 2009 en voor NBr. 2010)

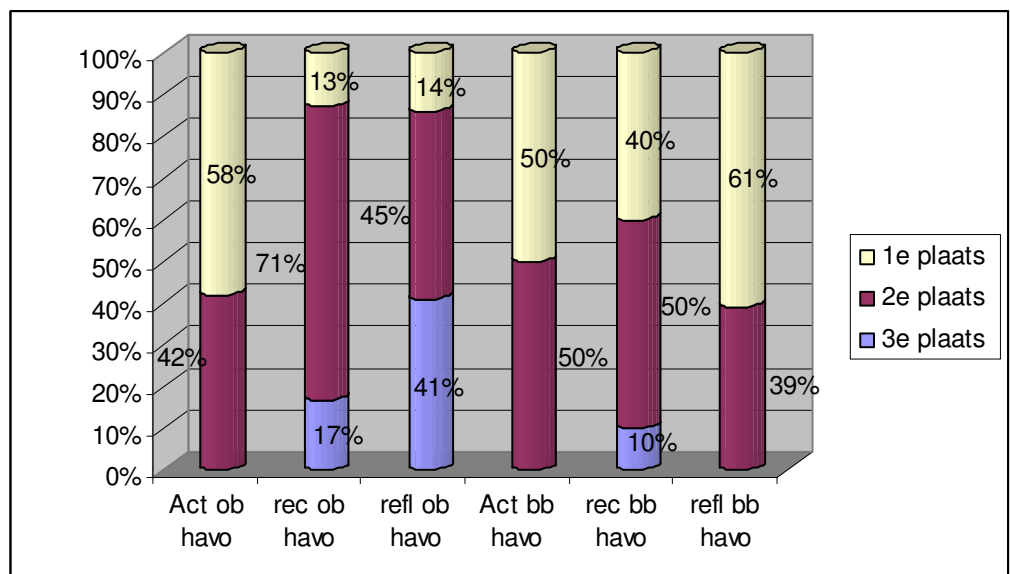
In de onderbouw van het havo is het grootste aandeel weggelegd voor actieve kunstbeoefening (52% in Noord-Brabant en 55% landelijk). In de bovenbouw is dat ook het geval (39% in Noord-Brabant en 40% landelijk), maar komen de percentages dicht in de buurt van die voor de andere vormen van kunstbeoefening. Receptieve kunstbeoefening komt in Noord-Brabant ongeveer even vaak voor in de onderbouw (30%) als in de bovenbouw (33%). Landelijk vindt receptieve kunstbeoefening minder vaak plaats in de onderbouw (24%) dan in de bovenbouw (31%). Reflectieve kunstbeoefening komt vaker voor in de bovenbouw van het havo (28% N-Br. en 29% landelijk) dan in de onderbouw (18% N-Br. en 21% landelijk).

In 2012 is de VO scholen gevraagd per 'type' kunstbeoefening aan te geven of deze op de eerste, tweede of derde plaats komt (waarbij ook de mogelijkheid is gegeven om deze vormen een gelijk aandeel te geven), met een onderscheid in onder- en bovenbouw voor vmbo en voor havo. De antwoorden zijn voor vmbo en voor havo weergegeven in onderstaande figuren.

Figuur 4.6 Het relatieve belang van actieve (act), receptieve (rec) en reflectieve (refl) kunstbeoefening in de onder (ob)- en bovenbouw (bb) van het VMBO

Uit bovenstaande figuur blijkt, dat in 2012 op de Brabantse vmbo scholen in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening een belangrijke plaats inneemt (nummer 1 op 67% van de vmbo scholen in de onderbouw en nummer 1 op 46% van de vmbo scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de tweede plaats (bij 60% van de scholen in de onderbouw en 64% van de scholen in de bovenbouw). Maar ook reflectieve kunstbeoefening neemt een belangrijke plaats in. In de onderbouw van het vmbo neemt deze vorm van kunstbeoefening op 59% van de scholen een eerste of tweede plaats in, en in de bovenbouw geldt dit voor 81% van de scholen. Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

Figuur 4.7: Het relatieve belang van actieve (act), receptieve (rec) en reflectieve (refl) kunstbeoefening in de onder (ob)- en bovenbouw (bb) van het havo

Uit bovenstaande figuur blijkt, dat in 2012 ook op de Brabantse havo scholen in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening een belangrijke plaats inneemt (nummer 1 op 58% van de havo scholen in de onderbouw en nummer 1 op 50% van de havo scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste havo scholen op de tweede plaats (bij 71% van de scholen in de onderbouw en 50% van de scholen in de bovenbouw). Maar ook reflectieve kunstbeoefening neemt een belangrijke plaats in. In de onderbouw van het havo neemt deze vorm van kunstbeoefening op 59% van de scholen een eerste of tweede plaats in, en in de bovenbouw geldt dit voor 100% van de scholen (op 61% van de havo scholen staat reflectieve kunstbeoefening in de bovenbouw op de eerste plaats). Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

4.2.2 Erfgoededucatie

Erfgoededucatie definiëren we als: 'alle vormen van educatie waarbij cultureel erfgoed als doel of als middel wordt ingezet. Cultureel erfgoed omvat overblijfselen uit het verleden die een samenleving belangrijk vindt om te bewaren en te beschermen. Daartoe rekenen we voorwerpen in musea, archeologische sporen en vondsten, documenten en beeldmateriaal in archieven, monumenten en de gebouwde omgeving, natuurmonumenten en landschappen, industrieel erfgoed en mobiel erfgoed. Ook immaterieel erfgoed zoals verhalen, taaluitingen, tradities en gebruiken behoort hiertoe' (zie ook 3.2.2).

Onderstaande tabel geeft weer hoe erfgoededucatie aan bod komt op scholen voor VO.

Tabel 4.3: Wijzen waarop erfgoededucatie aan bod komt op scholen voor VO

	N-Brabant 2010 (n=45)	N-Brabant 2012 (n=37)	Landelijk 2009 (n=180)
Niet	4%	3%	9%
Als onderdeel van CKV / kunst	73%	70%	-
Als onderdeel van kunstvakken	44%	41%	64%
Als onderdeel van geschiedenis	73%	70%	70%
Als onderdeel van andere vakken	24%	19%	25%
In vakoverstijgende projecten en thema's	56%	38%	49%
Anders	7%	0%	-

Op VO scholen komt erfgoededucatie vooral aan bod als onderdeel van CKV / kunst en van geschiedenis. Op een minderheid van de scholen komt erfgoededucatie niet aan bod. Het komt landelijk vaker (9%) niet aan bod dan op scholen in Noord-Brabant (4% in 2010 en 3% in 2012). In 2008 waren er in Brabant meer VO scholen waar erfgoededucatie niet aan bod kwam (19%). Ook kwam erfgoed 4 jaar geleden nog veel minder vaak vakoverstijgend aan bod (30%) dan nu het geval is (56%). Het beeld in 2012 is vergelijkbaar met dat van 2010, op een aantal uitzonderingen na: erfgoededucatie wordt in 2012 minder vaak (-18%) aangeboden in vakoverstijgende thema's en projecten, en minder vaak (-5%) als onderdeel van andere vakken.

Leerlingen komen op verschillende manieren in aanraking met erfgoed.

Tabel 4.4: Manieren waarop VO scholen aandacht besteden aan erfgoededucatie

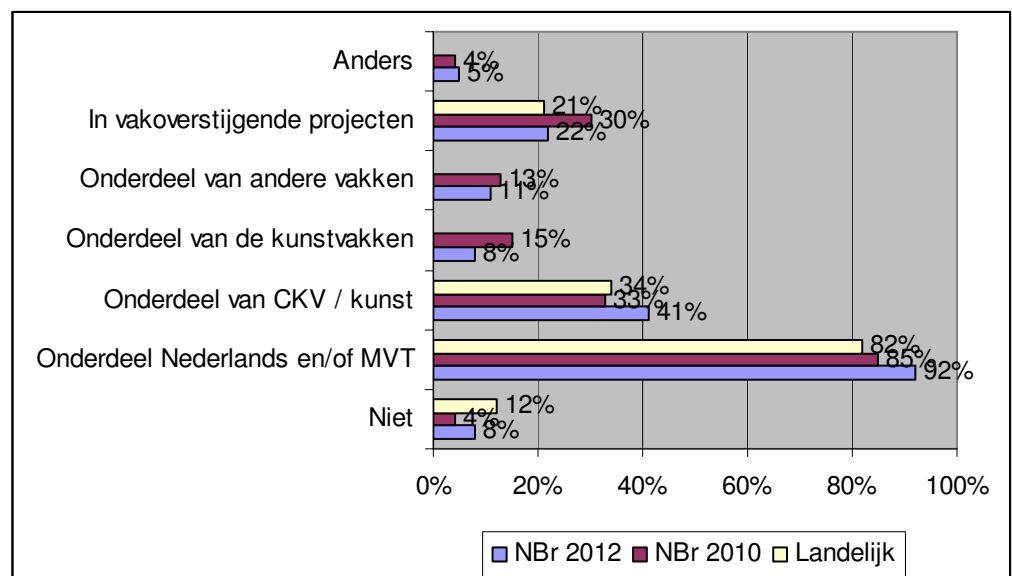
	N-Brabant 2010 (n=45)	N-Brabant 2012 (n=36)	Landelijk 2009 n=180
Leerlingen gebruiken de cultuur-historische omgeving van de school	67%	81%	69%

Leerlingen werken met concrete voorwerpen en objecten	10%	58%	-
Leerlingen bezoeken historische musea	67%	83%	89%
Leerlingen bezoeken archieven	12%	19%	21%
Leerlingen bezoeken monumenten	60%	78%	67%
Leerlingen bezoeken archeologische vindplaatsen	17%	31%	18%
Leerlingen maken gebruik van verhalen, tradities en gewoonten	64%	75%	-
We besteden aandacht aan immaterieel erfgoed	-	-	27%
Anders	7%	3%	-

Op minstens tweederde van de scholen gebruiken leerlingen de cultuur-historische omgeving van de school, bezoeken ze historische musea en maken ze gebruik van verhalen, tradities en gewoonten. In 2012 is het aandeel van alle genoemde activiteiten toegenomen op de Brabantse scholen voor VO. Deze toename varieert van 7% - 48%.

4.2.3 Literatuureducatie

Literatuureducatie definiëren we als: 'het streven naar literaire competentie, door middel van educatieve activiteiten die in relatie staan tot of verwijzen naar literatuur en de daartoe gerekende genres. Bij literaire competentie wordt een onderscheid gemaakt tussen aanbodgerichte, tekstgerichte en lezersgerichte vaardigheden. Het doel van aanbodgerichte vaardigheden is wegwijs weten in het brede aanbod van boeken en organisaties. Met tekstgericht wordt bedoeld: kennis van en inzicht in kenmerken van literaire teksten. Tekstgerichte vaardigheden zorgen ervoor dat kinderen en jongeren in staat zijn boeken te kiezen, te waarderen en beter beargumenteerd te reflecteren op boeken (lezersgerichte vaardigheden)' (zie ook 3.2.3).

Figuur 4.8: Het aanbieden van literatuureducatie in het VO

Zowel landelijk als op de Brabantse scholen komt literatuureducatie het vaakst aan bod als onderdeel van het vak Nederlands en/of moderne vreemde talen (MVT). Op ongeveer een derde van de scholen komt literatuureducatie aan bod als onderdeel van CKV/kunst. Op bijna een op de drie Brabantse scholen en een op de vijf scholen in Nederland komt het aan bod in

vakoverstijgende projecten. Vier procent van de Brabantse scholen en 12% landelijk geeft aan dat literatuureducatie bij hen niet aan bod komt.

Het aantal scholen dat literatuureducatie niet aan bod laat komen is gedaald van 14% in 2008 naar 4% in 2010. In 2012 stijgt dit aandeel weer: naar 8%. Ook in 2008 kwam literatuureducatie vooral aan bod als onderdeel van het vak Nederlands en/of moderne vreemde talen (MVT) (68% Noord-Brabant en 76% landelijk). In 2010 is dat in nog sterkere mate het geval (82% Noord-Brabant en 85% landelijk).

In 2012 komt literatuureducatie – in vergelijking met 2010 – vaker aan bod als onderdeel van Nederlands en/of MVT (+7%) en als onderdeel van CKV/kunst (+9%), maar minder als onderdeel van de kunstvakken (-7%) of vakoverstijgende projecten (-8%).

Er zijn vele manieren waarop scholen voor VO aandacht besteden aan literatuureducatie.

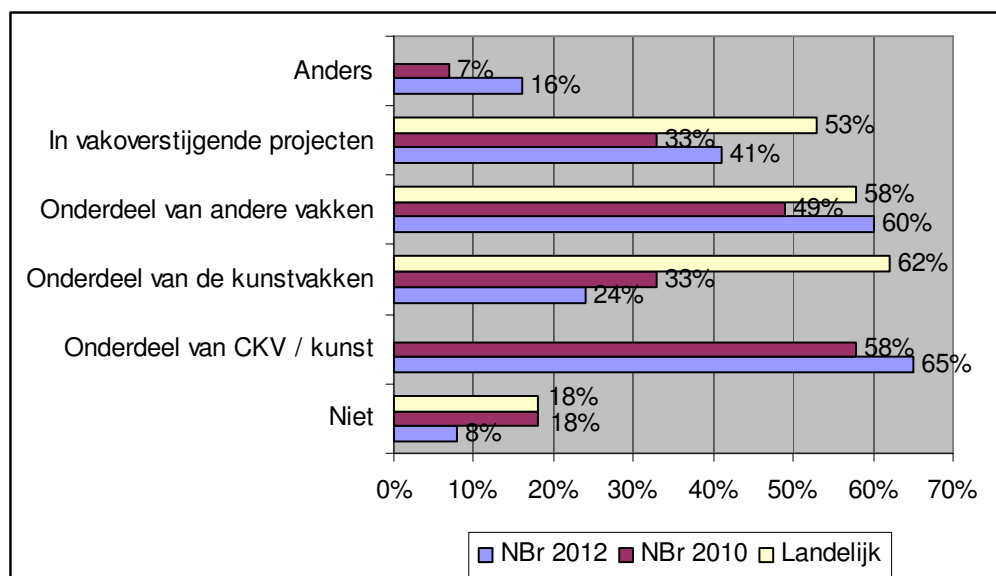
Tabel 4.5: Manieren waarop VO scholen aandacht besteden aan literatuureducatie

	N-Brabant 2010 (n=43)	N-Brabant 2012 (n=34)	Landelijk 2009 (n=174)
Zelf lezen en interpreteren	91%	94%	90%
Literatuurgeschiedenis	53%	91%	51%
Zelf schrijven van 'literatuur' (proza / poëzie)	65%	97%	41%
Anders	9%	5%	11%

Vrijwel alle VO scholen schenken aandacht aan het zelf lezen en interpreteren van literatuur. Het zelf schrijven van 'literatuur' (proza / poëzie) komt vaker op Brabantse scholen aan bod (65% in 2010 en 97% in 2012) dan landelijk (41%). Dit zelf schrijven komt in 2012 op een veel hoger percentage scholen voor dan in 2010 (+32%). Ook het besteden van aandacht aan literatuureducatie in de literatuurgeschiedenis komt in 2012 op een veel hoger percentage scholen voor dan in 2010 (+38%).

4.2.4 Media-educatie / mediawijsheid

Media-educatie / mediawijsheid definiëren we als: 'het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld' (zie ook 3.2.4).

Figuur 4.9: Het aanbieden van media-educatie / mediawijsheid in het VO

Media-educatie / mediawijsheid werd zowel in Brabant in 2010 als landelijk op bijna een vijfde van de scholen (18%) niet aangeboden. In 2012 wordt het op 8% van de scholen niet aangeboden. Landelijk wordt media-educatie / mediawijsheid het vaakst aangeboden als onderdeel van de kunstvakken. Dit is op tweederde van de scholen het geval. In Brabant geldt dit voor een derde van de scholen in 2010 en een kwart van de scholen in 2012. In 2010 biedt 58% van de Brabantse scholen het aan als onderdeel van CKV/kunst. In 2012 doet 65% van de Brabantse scholen dat. Landelijk biedt 20% meer scholen media-educatie / mediawijsheid in vakoverstijgende projecten aan dan in Brabant in 2010. In 2012 is dit aandeel op Brabantse scholen gestegen met 8%. Ook wordt het landelijk vaker als onderdeel van kunstvakken aangeboden dan in Noord-Brabant.

In 2008 kwam media-educatie / mediawijsheid op 89% van de Brabantse scholen aan bod. In 2010 waren er iets minder Brabantse scholen waar het aan bod komt: 82%, maar meer in 2012 (92%). Landelijk zijn iets meer scholen aandacht gaan besteden aan media-educatie / mediawijsheid (van 79% in 2008 naar 82% in 2010).

Tabel 4.6: Manieren waarop VO scholen aandacht besteden aan media-educatie / mediawijsheid

	Noord Brabant 2010	Noord Brabant 2012	Landelijk 2009
Leerlingen leren praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken)	100%	88%	85%
Leerlingen maken zelf mediaproducten (bijvoorbeeld websites, games)	53%	82%	52%
Leerlingen worden zich bewust van de grote rol die media spelen in de maatschappij	75%	94%	71%
Leerlingen leren hoe ze kritisch / verantwoord met media kunnen omgaan (bijvoorbeeld spam, virussen, digitaal pesten)	72%	94%	57%
Anders	3%	2%	8%

Alle VO scholen in Brabant in 2010 (en vrijwel alle in Nederland en Brabant in 2012) schenken aandacht aan het leren van praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken) door leerlingen. Ook het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media speelt op de meeste scholen een rol. Dit is relatief op meer scholen in Brabant (72% in 2010 en 94% in 2012) het geval dan in Nederland (57%).

Voor alle genoemde manieren om aandacht te besteden aan media-educatie / mediawijsheid (met uitzondering van het leren van praktische vaardigheden) geldt, dat in 2012 een (veel) hoger percentage scholen deze gebruikt dan in 2010. De stijging varieert van 19% - 29%.

4.2.5 Canon van Nederland en website www.entoen.nu

Steeds meer VO scholen In Noord-Brabant maken gebruik van de Canon. In 2008 maakte 12% van de scholen gebruik van de Canon; in 2010 68% en in 2012 maakt 78% van de scholen er gebruik van. Dit betekent dat aanzienlijk meer Brabantse scholen (+ 66%!) in de loop van de laatste 4 jaren gebruik zijn gaan maken van de Canon.

In 2008 maakte landelijk slechts 2% van de VO scholen gebruik van de Canon. Het percentage scholen dat geen gebruik maakt van de Canon is in de landelijke monitor voor 2009 niet vermeld. Uit onderstaande tabel kan echter worden afgeleid, dat minimaal 42% van de scholen gebruik maakt van de Canon (bij aardrijkskunde en/of geschiedenis) en maximaal 59% (indien

de 8% en 9% van de scholen, die de Canon in andere leergebieden gebruiken dit gebruik niet combineren met andere leergebieden). Dat betekent dat ook landelijk aanzienlijk meer scholen (minimaal + 40% en maximaal + 57%) gebruik zijn gaan maken van de Canon.

In Noord-Brabant wordt de Canon het meest gebruikt binnen het leergebied geschiedenis. Landelijk binnen de leergebieden geschiedenis, maatschappijleer en kunst & cultuur.

Tabel 4.7: Leergebieden waarbij VO scholen gebruik maken van de Canon van Nederland

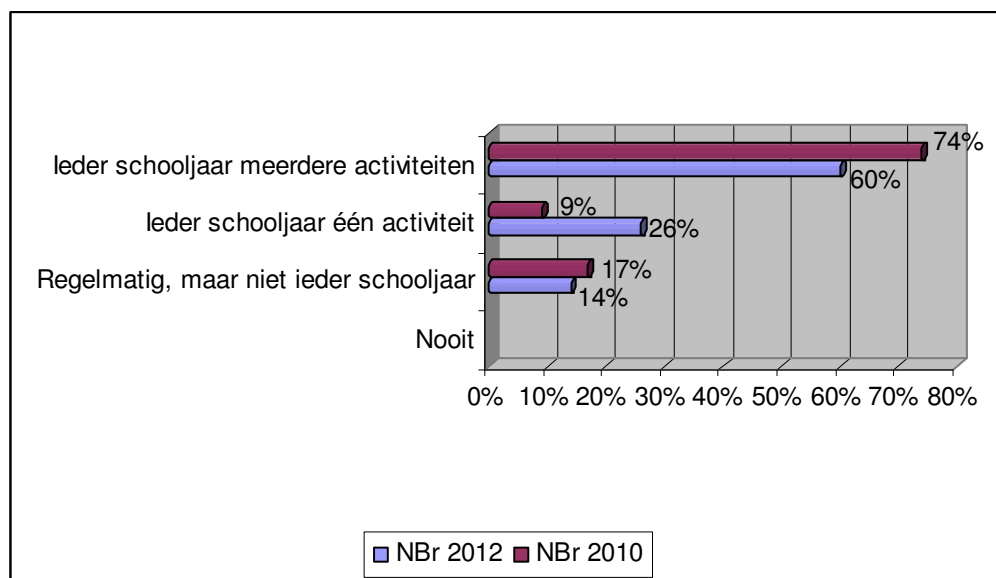
	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Geen	32%	22%	?
Kunst en cultuur	22%	19%	9%
Aardrijkskunde	12%	8%	42%
Geschiedenis	65%	58%	
Levensbeschouwing	5%	6%	8%
Maatschappijleer	22%	22%	
Economie	0%	0%	
Nederlands	12%	8%	
Natuurkunde	0%	0%	
Anders	5%	5%	

De website www.entoen.nu is landelijk bij 25% van de VO scholen bekend en in Brabant in 2010 bij 27%. Dit aantal is in 2012 met 20% toegenomen. De site is nu bij 47% van de VO scholen bekend.

In 2012 is bovendien aan de scholen gevraagd of zij gebruikmaken van het educatiemateriaal op de website. Van de scholen die de website kennen maakt 59% nooit gebruik van de materialen, en 41% maakt er af en toe gebruik van. Geen enkele VO school maakt vaak gebruik van het educatiemateriaal op de website.

4.2.6 *Deelname aan culturele activiteiten in schoolverband*

Uit onderstaande figuur blijkt, dat in 2010 driekwart van de VO scholen in de Provincie Noord-Brabant ieder schooljaar vaker dan een keer in schoolverband culturele activiteiten (met een of meerdere klassen) onderneemt. In 2012 is dit percentage met 15% afgenomen tot 60% van de scholen. Er waren en zijn geen scholen die nooit culturele activiteiten in schoolverband organiseren.

Figuur 4.10: Deelname in schoolverband VO aan culturele activiteiten

Hoe de scholen gewoonlijk te werk gaan bij de selectie van het aanbod van culturele activiteiten is te lezen in onderstaande tabel.

Tabel 4.8: Het selecteren van aanbod van culturele activiteiten door VO Scholen

	N-Brabant 2010 (n=45)	N-Brabant 2012 (n=35)
Wij kopen voor elk schooljaar ad hoc losse activiteiten in	9%	9%
Wij kopen een kant-en-klaar kunstmenu	2%	3%
Wij passen een kunstmenu aan onze wensen aan	2%	6%
Wij maken zelf een programma voor culturele activiteiten	62%	69%
Wij geven een instelling de opdracht een cultuurprogramma samen te stellen op basis van onze wensen	18%	6%
Anders	7%	9%

Het merendeel van de Brabantse VO scholen maakt zelf een programma voor culturele activiteiten (62% in 2010 en 69% in 2012). In 2010 gaf nog iets minder dan een op de vijf scholen een instelling de opdracht een cultuurprogramma samen te stellen op basis van haar wensen; in 2012 is dit percentage met twee derde afgenomen (tot 6%). Het voor elk schooljaar ad hoc inkopen van losse activiteiten komt slechts bij een op de tien scholen voor.

Tabel 4.9: Culturele activiteiten die binnenschools plaatsvonden op VO scholen

	% scholen nooit	% scholen één keer	% scholen meerdere keren
Beeldend kunstenaar/tentoonstelling			
Noord-Brabant 2010 (n=31)	23%	48%	29%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	37%	51%	11%
Concert/musici			
Noord-Brabant 2010 (n=32)	9%	44%	47%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	37%	49%	14%
Toneel/poppentheater			
Noord-Brabant 2010 (n=29)	10%	45%	45%

	% scholen nooit	% scholen één keer	% scholen meerdere keren
Noord-Brabant 2012 (n=35)	34%	57%	9%
Dans/dansers			
Noord-Brabant 2010 (n=30)	17%	63%	20%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	26%	66%	9%
Film/video/fotografie			
Noord-Brabant 2010 (n=31)	16%	29%	55%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	46%	66%	46%
Schrijver/dichter			
Noord-Brabant 2010 (n=26)	19%	62%	19%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	37%	57%	6%
Bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen			
Noord-Brabant 2010 (n=14)	50%	43%	7%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	74%	20%	6%
Anders			
Noord-Brabant 2010 (n=5)	60%	20%	20%
Noord-Brabant 2012 (n=35)	83%	6%	11%

Het merendeel van de Brabantse VO scholen besteedde in 2009 - 2010 een of meerdere keren per jaar aandacht aan de genoemde culturele activiteiten. Het minst maakten ze gebruik van bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen; het vaakst hebben ze aandacht besteed aan film/video/fotografie. In 2012 is het percentage scholen dat nooit aandacht aan de genoemde culturele activiteiten besteedt voor alle activiteiten (fors) gestegen. Deze stijging varieert van 9% (dans/dansers) tot 28% (concert/musici). Dat betekent een forse achteruitgang van binnenschoolse culturele activiteiten. Hetzelfde geldt voor het percentage scholen dat de genoemde culturele activiteiten vaker dan een keer uitvoert op school. Dit percentage is voor alle activiteiten gedaald. Soms nauwelijks (-1%), maar soms aanzienlijk (-36%).

Ook is gevraagd naar de deelname van de Brabantse scholen aan culturele activiteiten die buiten de school (maar wel in schoolverband) plaatsvonden.

Tabel 4.10: Culturele activiteiten die buiten de school (maar wel in schoolverband) plaatsvonden op VO scholen

	Aantal scholen nooit	Aantal scholen één keer	Aantal scholen meerdere keren
Bezoek aan museum/tentoonstelling beeldende kunst			
Noord-Brabant 2010 (n=35)	3%	31%	66%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	11%	54%	35%
Bijwonen van concert buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=25)	16%	60%	24%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	35%	57%	8%
Bijwonen van theatervoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=31)	6%	52%	42%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	11%	70%	19%

	Aantal scholen nooit	Aantal scholen één keer	Aantal scholen meerdere keren
Bijwonen van dansvoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=23)	17%	52%	30%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	43%	46%	11%
Bijwonen van musical/opera buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=20)	25%	70%	5%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	81%	16%	3%
Bijwonen van filmvoorstelling buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=28)	14%	54%	32%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	27%	62%	11%
Bijwonen van voordracht schrijver/dichter buiten school			
Noord-Brabant 2010 (n=19)	47%	37%	16%
Noord-Brabant 2012 (n=37)	57%	40%	3%
Bezoek aan historisch of streekmuseum			
Noord-Brabant 2010 (n=29)	3%	59%	38%
Noord-Brabant 2012 (n=36)	17%	72%	11%
Bezoek aan monument/bezienswaardige gebouwen/archeologische vindplaats /stadswandeling			
Noord-Brabant 2010 (n=27)	4%	56%	41%
Noord-Brabant 2012 (n=36)	22%	69%	8%
Onderzoek in de directe schoolomgeving			
Noord-Brabant 2010 (n=25)	16%	60%	24%
Noord-Brabant 2012 (n=36)	19%	64%	17%
Anders			
Noord-Brabant 2010 (n=2)	-	-	100%
Noord-Brabant 2012 (n=1)	-	-	100%

VO scholen in Noord-Brabant organiseren in hoge mate de deelname aan culturele activiteiten buiten de school (maar wel in schoolverband). Vooral een bezoek aan een museum / tentoonstelling voor beeldende kunst werd door vele scholen meerdere keren (in 2010 en 2012) georganiseerd. Maar ook bezoeken aan een historisch of streekmuseum en aan een monument/bezienswaardige gebouwen/archeologische vindplaats /stadswandeling. Ook het bijwonen van een theatervoorstelling en het doen van onderzoek in de directe schoolomgeving is door een groot deel van de scholen georganiseerd. Ook voor de buitenschoolse activiteiten geldt, dat het percentage scholen dat deze nooit onderneemt in 2012 voor alle activiteiten is gestegen ten opzichte van 2010. Deze stijging varieert van 3% (onderzoek in de directe schoolomgeving) tot 56% (bijwonen van musical/opera buiten school). Dat betekent dat er niet alleen sprake is van een forse achteruitgang van binnenschoolse culturele activiteiten, maar ook van buitenschoolse activiteiten. Hetzelfde geldt voor het percentage scholen dat de genoemde culturele activiteiten vaker dan een keer uitvoert op school. Dit percentage is voor alle activiteiten gedaald. Soms nauwelijks (-2%), maar soms aanzienlijk (-33%).

4.3 Samenhang en doorlopende leerlijnen

Op meer dan tweederde van de VO scholen in Brabant en in Nederland is er geheel of voor sommige activiteiten sprake van afstemming. In 2012 is er vaker sprake van één samenhangend, structureel programma (+17%).

Tabel 4.11: Samenhang culturele activiteiten op VO scholen

	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Er is sprake van incidentele, losstaande activiteiten	25%	27%	32%
Sommige activiteiten zijn – bijvoorbeeld qua thema of onderwerp – op elkaar afgestemd	52%	35%	41%
Er is sprake van één samenhangend, structureel programma	18%	35%	27%
Anders	5%	3%	-

Landelijk is het percentage scholen met een samenhangend programma gestegen van 20% in 2006 naar 27% in 2009. In Noord-Brabant is er een stijging van 13% in 2006 naar 18% in 2010. In 2008 echter gaf 32% van de Brabantse scholen aan te werken met een samenhangend programma.

Landelijk werken ongeveer vier op de vijf scholen met een doorlopende leerlijn voor cultuureducatie. In Brabant is het percentage scholen vergelijkbaar. Dit percentage is ongeveer gelijk gebleven met dat in 2008.

Tabel 4.12: Het werken met een doorlopende leerlijn voor cultuureducatie

	% Niet	% In enige mate	% in grote mate
Het programma is cumulatief: het bouwt wat betreft kennis en vaardigheden steeds voort op wat eerder is gedaan			
Noord-Brabant 2010	16%	61%	23%
Noord-Brabant 2012	20%	65%	15%
Landelijk	19%	52%	28%
Activiteiten binnen de school en de culturele activiteiten die buiten school worden gevolgd zijn op elkaar afgestemd			
Noord-Brabant 2010	21%	63%	16%
Noord-Brabant 2012	21%	50%	29%
Landelijk	19%	60%	21%

Van een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs is slechts bij enkele scholen sprake (11% in 2010 en 6% in 2012). De meeste scholen zijn ook niet van plan aandacht te schenken aan deze afstemming tussen hun school en scholen voor voortgezet onderwijs.

Tabel 4.13: Een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs

	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Nee, dat is geen aandachtspunt op onze school	64%	73%	73%
Nee, maar dat zijn we wel van plan	25%	21%	18%
Ja, hier hebben we contact over gelegd met het	2%	3%	3%

basisonderwijs			
Ja, er vindt afstemming plaats met het basisonderwijs, op het gebied van...	9%	3%	5%

In Noord-Brabant stemde in 2010 9% van de VO scholen af met het basisonderwijs; in 2012 6% en landelijk is dat 5%.

In 2008 leek er meer sprake te zijn van afstemming tussen PO en VO. In Brabant was 48% van de scholen niet met deze afstemming bezig (nu: 89%) en landelijk 47% (nu: 91%).

Ook samenwerking met het vervolgonderwijs (mbo-opleidingen/hbo-kunsvakonderwijs) vindt op de meeste scholen niet plaats. In Brabant is deze samenwerking er niet bij twee op de drie scholen en in Nederland bij ruim de helft van de scholen.

Tabel 4.14: Samenwerking met het vervolgonderwijs (mbo-opleidingen/hbo-kunsvakonderwijs)

	N-Brabant 2010	N-Brabant 2012	Landelijk 2009
Geen samenwerking	66%	65%	53%
Samenwerking is beperkt tot actieve voorlichting over vervolgonderwijs door het vervolgonderwijs zelf	25%	26%	33%
We werken samen aan de ontwikkeling van les- of projectmateriaal	2%	0%	8%
Er is sprake van uitwisseling van studenten en docenten (bijvoorbeeld VO-leerlingen volgen lessen op mbo of hbo of gastlessen op onze school van studenten/docenten mbo of hbo)	11%	12%	13%
We hebben afspraken gemaakt m.b.t. vrijstelling/toelating	2%	3%	6%
Anders	2%	2%	-

Op scholen waar wel sprake is van samenwerking is deze beperkt tot actieve voorlichting over vervolgonderwijs door het vervolgonderwijs zelf. Uitwisseling van studenten en docenten komt op ongeveer 1 op de 10 scholen voor.

In 2008 leek er in Brabant meer sprake te zijn van afstemming tussen VO en het vervolgonderwijs: 31% van de scholen was niet met deze afstemming bezig (nu: 66%). Landelijk lijkt er daarentegen nu meer sprake te zijn van afstemming tussen VO en het vervolgonderwijs dan in 2008: 62% van de scholen was niet met deze afstemming bezig (nu: 53%).

In de monitor van 2012 zijn aan de scholen vier extra vragen voorgelegd over doorlopende leerlijnen. Deze vragen hangen samen met het landelijke onderzoeksproject 'Cultuur in de Spiegel' dat sedert een aantal jaren wordt uitgevoerd.

Allereerst is hen gevraagd, of zij bekend zijn met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel'. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 4.15: bekendheid van de scholen met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel'

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=409)
Nee, nooit van gehoord	56,1%

Wel eens van gehoord	26,8%
Ben in grote lijnen bekend met het onderzoek	14,6%
Ben goed op de hoogte van het onderzoek	2,4%

Met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel' is 56% van de Brabantse scholen niet bekend. En kwart van de scholen heeft er wel eens van gehoord en 17% van de scholen is of in grote lijnen (15%) of goed (2%) op de hoogte van het onderzoek.

Vervolgens is de scholen gevraagd of zij gebruik zouden maken van een instrument om de ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken (bijvoorbeeld in de vorm van een cultuurportfolio), als zij daarover zouden beschikken.

De antwoorden op deze vraag zijn aangegeven in de volgende tabel.

Tabel 4.16: Kans dat scholen gebruikmaken van een instrument om de culturele ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken, als zij daarover zouden beschikken

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Nee, daar zou ik zeker geen gebruik van maken	0%
Misschien zou ik daar gebruik van maken	56%
Ja, daar zou ik zeker gebruik van maken	44%

Uit deze tabel blijkt, dat meer dan 4 op de 10 scholen met zekerheid zegt gebruik te zullen maken van een dergelijk instrument. Geen enkele school zegt met zekerheid geen gebruik te zullen maken van dergelijke materialen. Ruim de helft van de scholen (56%) betwijfelt of ze dit zal doen.

Een van de redenen van deze twijfel zou kunnen zijn, dat scholen al veel in huis hebben op het terrein van de culturele ontwikkeling en competenties van leerlingen. In de volgende tabel zijn de antwoorden van de scholen opgenomen op de vraag of ze beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn.

Tabel 4.17: Mate waarin scholen beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Niet	62%
Wel, maar onvolledig en/of we zijn er niet tevreden over	35%
Wel, volledig en/of we zijn er tevreden over	3%

Uit deze tabel blijkt, dat slechts 3% van de scholen beschikt over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn, dat volledig is en/of waarover de school tevreden is. Iets minder dan twee derde van de scholen (62%) beschikt over geen enkel overzicht.

In de volgende tabel is aangegeven welk belang scholen hechten aan het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn.

Tabel 4.18: Belang dat scholen hechten aan het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Geheel niet belangrijk	3%
Enigszins belangrijk	71%
Heel belangrijk	27%
Onmisbaar	0%

Bijna 3 van de 10 scholen vinden het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn heel belangrijk (27%). Slechts enkele scholen (3%) vinden het geheel niet belangrijk. De grootste groep scholen (71%) vindt het enigszins van belang om over een dergelijk overzicht te beschikken.

De laatste vraag die aan de scholen is gesteld is, hoe belangrijk ze het vinden om te worden ondersteund bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen. De antwoorden zijn opgenomen in de volgende tabel.

Tabel 4.19: Belang dat scholen hechten aan het ondersteund worden bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Geheel niet belangrijk	12%
Enigszins belangrijk	65%
Heel belangrijk	12%
Onmisbaar	12%

Ook op deze vraag is de groep scholen met een niet echt uitgesproken mening ('enigszins belangrijk') in de meerderheid. Opvallend is wel, dat een kwart van de scholen (24%) een dergelijke ondersteuning heel belangrijk (12%) of zelfs onmisbaar (12%) acht.

4.4 Samenwerking met culturele partners

Aan de scholen is gevraagd met welke externe partners zij samenwerken bij de invulling van het curriculum of cultuureducatieve activiteiten, en op welke manier.

Tabel 4.20: Samenwerking tussen VO scholen en culturele instellingen

	School maakt gebruik van aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamen- lijke ont- wikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samen- werking
Centrum voor kunst en cultuur				
Noord-Brabant 2010	29%	29%	24%	19%
Noord-Brabant 2012	35%	32%	15%	18%
Landelijk	36%	19%	14%	31%
Muziekschool				
Noord-Brabant 2010	9%	20%	17%	54%

	School maakt gebruik van beschikbaar aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samenwerking
Noord-Brabant 2012	23%	23%	18%	35%
Landelijk	14%	11%	11%	64%
Museum				
Noord-Brabant 2010	62%	19%	10%	10%
Noord-Brabant 2012	41%	23%	12%	23%
Landelijk	52%	15%	14%	19%
Theater/theatergezelschap				
Noord-Brabant 2010	47%	30%	9%	14%
Noord-Brabant 2012	50%	15%	12%	23%
Landelijk	51%	19%	13%	17%
Muziekgezelschap (orkest, band, etc.)				
Noord-Brabant 2010	32%	24%	5%	36%
Noord-Brabant 2012	26%	15%	0%	59%
Landelijk	28%	15%	4%	53%
Individuele kunstenaars				
Noord-Brabant 2010	27%	37%	15%	22%
Noord-Brabant 2012	21%	32%	12%	35%
Landelijk	26%	26%	18%	30%
Vereniging voor amateurkunst				
Noord-Brabant 2010	3%	9%	3%	86%
Noord-Brabant 2012	9%	3%	3%	85%
Landelijk	6%	2%	5%	89%
Monument, depot of archeologische vindplaats				
Noord-Brabant 2010	37%	11%	0%	51%
Noord-Brabant 2012	12%	15%	0%	73%
Landelijk	27%	10%	5%	58%
Heemkundekring				
Noord-Brabant 2010	9%	18%	3%	70%
Noord-Brabant 2012	9%	6%	3%	82%
Landelijk	-	-	-	-
Archief				
Noord-Brabant 2010	9%	12%	3%	75%
Noord-Brabant 2012	12%	9%	6%	73%
Landelijk	16%	5%	4%	75%
Filmhuis/bioscoop				
Noord-Brabant 2010	57%	22%	5%	15%
Noord-Brabant 2012	59%	6%	12%	23%
Landelijk	53%	20%	5%	22%
Bibliotheek				
Noord-Brabant 2010	38%	31%	15%	15%
Noord-Brabant 2012	38%	18%	12%	32%
Landelijk	47%	17%	13%	23%

	School maakt gebruik van beschikbaar aanbod instelling	School formuleert vraag, instelling speelt daarop in	Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering activiteiten	Geen samenwerking
Provinciale steunfunctie-instelling: Kunstbalie				
Noord-Brabant 2010	23%	11%	6%	60%
Noord-Brabant 2012	29%	32%	6%	32%
Provinciale steunfunctie-instelling: Erfgoed Brabant				
Noord-Brabant 2010	21%	3%	3%	74%
Noord-Brabant 2012	6%	6%	3%	85%
Provinciale steunfunctie-instelling: Cubiss				
Noord-Brabant 2010	3%	0%	3%	94%
Noord-Brabant 2012	0%	0%	0%	100%
Marktplaats cultuureducatie				
Noord-Brabant 2010	17%	12%	27%	44%
Noord-Brabant 2012	21%	18%	15%	47%
Landelijk	-	-	-	-
Ondersteunende instelling voor kunst / cultuur buiten de Provincie				
Noord-Brabant 2010	24%	6%	0%	71%
Noord-Brabant 2012	15%	0%	3%	82%
Landelijk	-	-	-	-

Voor alle genoemde culturele instellingen (met uitzondering van 'archief') geldt, dat meer VO scholen in Noord-Brabant er in 2010 mee samenwerkten, dan scholen in Nederland. Het percentage Brabantse scholen dat met de volgende instellingen samenwerkt, is aanzienlijk groter dan landelijk: Muziekgezelschap (+17%), Centrum voor Kunst en Cultuur (+12%) en Muziekschool (+10%). In 2012 is dat niet langer voor al deze instellingen het geval. Brabantse scholen werken in 2012 vaker dan in 2010 samen met een muziekschool (+19%). Met de overige culturele partners werken ze of even vaak samen, of (en soms aanzienlijk) minder.

Voor samenwerking met de provinciale steunfunctie-instellingen in de provincie Noord-Brabant geldt, dat de afgelopen twee jaren alleen de samenwerking met Kunstbalie is toegenomen (+28%).

Aan de scholen is gevraagd of zij maatschappelijke stages hebben op het terrein van kunst en cultuur.

Tabel 4.21: Maatschappelijke stages op het terrein van kunst en cultuur

	N-Brabant 2010 n= 44	N-Brabant 2012 n= 34	Landelijk 2009
Nee	57%	38%	
Nee, maar we hebben wel plannen om dat te gaan doen	27%	12%	80%
Ja, namelijk bij de organisatie(s):	16%	50%	20%

Landelijk heeft 20% van de VO scholen maatschappelijke stages op het terrein van kunst en cultuur. In Noord-Brabant had 16% van de VO scholen dergelijke stages in 2010 en 50% in 2012. Daarmee is het percentage flink toegenomen, met 34%.

Landelijk lopen gemiddeld 28 leerlingen per school stage op het gebied van cultuur. De aantallen verschillen per school van 1 leerling tot wel 390 leerlingen.

In Noord-Brabant liepen in 2010 7 leerlingen stage op het gebied van cultuur; in 2012 gaat het om meer dan 600 leerlingen. Organisaties waar leerlingen in 2012 stage lopen zijn onder meer balletstudio, stoomgemaal, festivals, bibliotheek, 013-factorium, kerk, gemeente, muziekschool, (film)theater, Heemkundekring, kunstencentrum, musicalgroepen, school (in kader van project), zorgboerderij en dagbesteding

In Noord-Brabant maakte in 2010 43% van de VO scholen deel uit van een scholennetwerk cultuureducatie en in 2012 is dat 50%. In Nederland is dat minder: 28%.

Het belangrijkste netwerk wordt gevormd door de marktplaats cultuureducatie: aan dit netwerk nam 25% van de scholen deel in 2010 en 41% in 2012. In 2010 nam 11% van de scholen deel aan het netwerk van cultuurprofiel scholen; in 2012 is dat 6% van de scholen. Aan een ander scholennetwerk nam in 2010 9% van de scholen deel en in 2012 3%.

In 2012 zijn in de monitor nog enkele extra vragen opgenomen ten aanzien van samenwerking met externe partners.

Aan de scholen is gevraagd of het onderwerp cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 4.22: Cultuureducatie als onderdeel van de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de gemeente

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Niet bekend	85%
Nee, en voor zover bekend geen plannen om dat te doen	9%
Nee, maar er zijn wel plannen om dat te doen	0%
Ja, cultuureducatie is summier opgenomen in de LEA	0%
Ja, cultuureducatie maakt onderdeel uit van de LEA	6%

Het overgrote deel van de scholen (85%) weet niet of cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school.

Aan de scholen is ook gevraagd of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen (NME, Jeugd- en jongerenwerk, sport en welzijn; techniek). De volgende tabel bevat de antwoorden op deze vraag.

Tabel 4.23: Verbinding van cultuureducatie met andere gemeentelijke beleidsterreinen

	Percentage Brabantse scholen 2012 (N=34)
Nee	3%
Ja	24%
Dat weet ik niet	73%

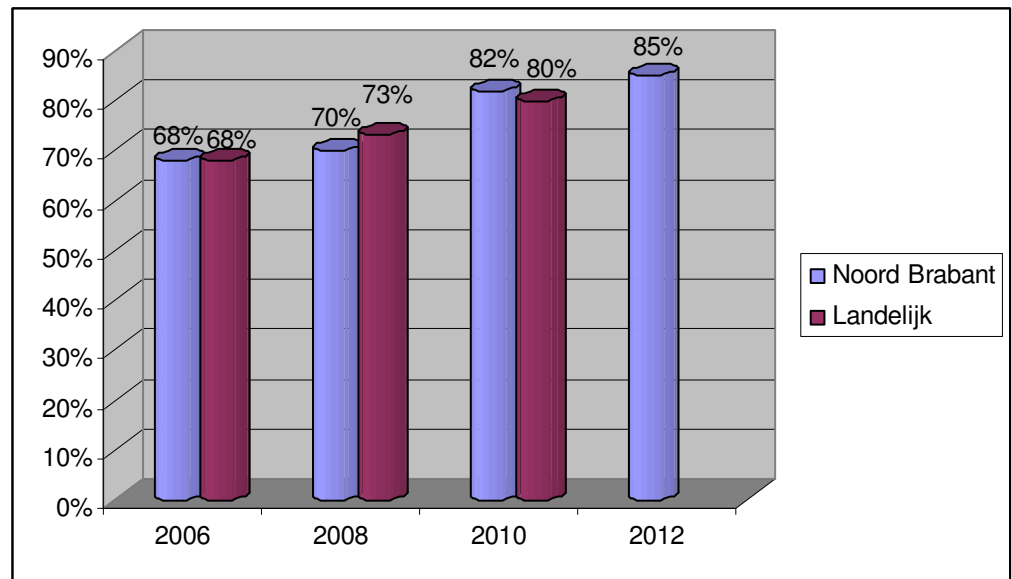
Bij driekwart van de scholen (73%) is niet bekend of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen. In 3% van de

gevallen is die verbinding niet aanwezig en 24% van de scholen geeft aan dat deze verbinding aanwezig is. Daar waar er sprake is van een dergelijke verbinding, is dat op de beleidsterreinen: jeugd- en jongerenwerk (88%), sport en welzijn (63%), natuur- en milieu-educatie (NME) (25%) en techniek (13%).

4.5 Organisatie van cultuureducatie binnen de school

4.5.1 Intern cultuurcoördinator

Het merendeel van de VO scholen heeft een intern cultuurcoördinator. Provinciaal geldt dit voor 82% (2010) – 85% (2012) van de scholen en landelijk voor 80%. Onderstaande figuur laat de stijging in de loop der jaren zien van het percentage scholen dat een cultuurcoördinator heeft (het landelijke percentage voor 2012 is niet bekend).

Figuur 4.11: Percentage VO scholen met cultuurcoördinator tussen 2006 en 2010

De interne cultuurcoördinatoren van deze scholen hebben niet allemaal een cursus/scholing gehad. Van 45% van de scholen in Noord-Brabant hadden de interne cultuurcoördinatoren in 2010 niet deelgenomen aan een scholing/cursus. In 2012 heeft 38% van de interne cultuurcoördinatoren niet deelgenomen aan een scholing/cursus. Tweederde van deze scholen had in 2010 ook geen plannen om de ICC'er deel te laten nemen aan scholing en in 2012 had driekwart van de scholen die plannen niet. Op meer dan de helft (2010) tot bijna twee derde (2012) van de scholen heeft die scholing wel plaats gevonden. In een klein aantal gevallen is er sprake van meer dan één scholingstraject. Genoemde cursussen/scholingen zijn in 2010: cursus cultuurcoördinator, CKV (nascholings)cursus, cursus Jan Mulder (VU), ivlos cultuurcoördinatie, CisT cursus, cursus Fontys Hogeschool en introductie van de cultuurkaart. In 2012 zijn genoemd: scholing bij de marktplaats, bij BISK, CCO, CisT, CJP, cultuurbeleid, cultuurcoördinator, beleidsplancursus, master kunst en educatie, SLO, Universitair (VU; Utrecht).

De interne cultuurcoördinator van de VO scholen heeft meerdere taken.

Tabel 4.24: Taken van de intern cultuurcoördinator VO

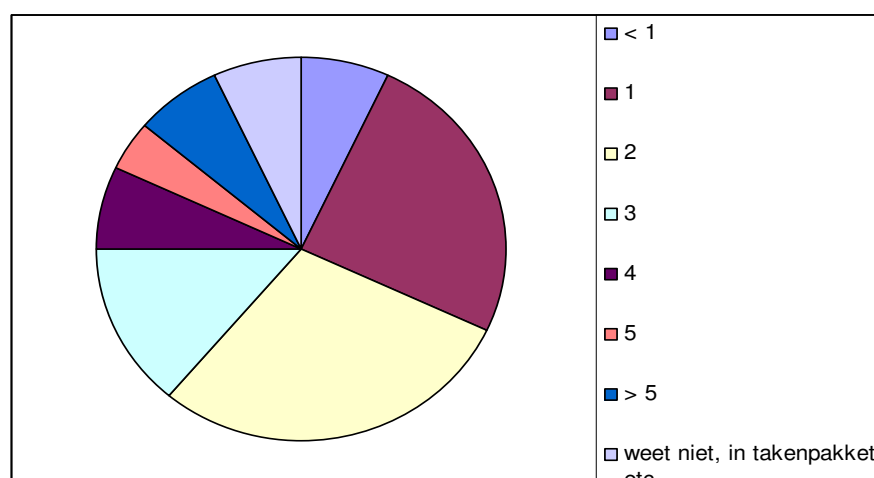
	Noord-Brabant 2010	Noord-Brabant 2012	Landelijk 2009
Ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied	83%	76%	74%

van cultuureducatie			
Inbedden van cultuureducatie in het onderwijsprogramma	58%	69%	65%
Selecteren en organiseren van culturele activiteiten voor de school	94%	90%	91%
Vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen de school	72%	76%	77%
Participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie	67%	55%	44%
Fondsenwerving	25%	35%	18%
Anders	8%	3%	5%

Zowel landelijk (91%) als in Noord-Brabant (94% in 2010 en 90% in 2012) hebben de meeste ICC'ers tot taak om culturele activiteiten voor de school te selecteren en organiseren. Andere belangrijke taken zijn het ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie en het vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen het team van de school. Het participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie is landelijk (44%) een minder voorkomende taak dan in Brabant (67% in 2010 en 55% in 2012). Het inbedden van cultuureducatie in het curriculum van de school daarentegen was landelijk (65%) een meer voorkomende taak voor de ICC'er dan in Brabant in 2010 (58%). In 2012 behoort dit op een groter percentage scholen tot de taak van de ICC'er (69%). Fondsenwerving is in 2012 op 10% meer Brabantse scholen een taak van de ICC'er dan in 2010.

Landelijk heeft de cultuurcoördinator gemiddeld 2,9 uur per week tot zijn/haar beschikking. Het aantal uren verschilt sterk per school: het loopt uiteen van 0 uur tot 40 uur. Ook verschilt het aantal uren per schooltype. Cultuurcoördinatoren op havo/vwo scholen hebben meer tijd (gemiddeld 3,3 uur) dan cultuurcoördinatoren op vmbo-scholen (gemiddeld 2,3 uur). Coördinatoren op scholen voor praktijkonderwijs krijgen het kleinste aantal uren (gemiddeld 1,8 uur) voor hun taken, maar dat zijn over het algemeen ook kleine scholen.

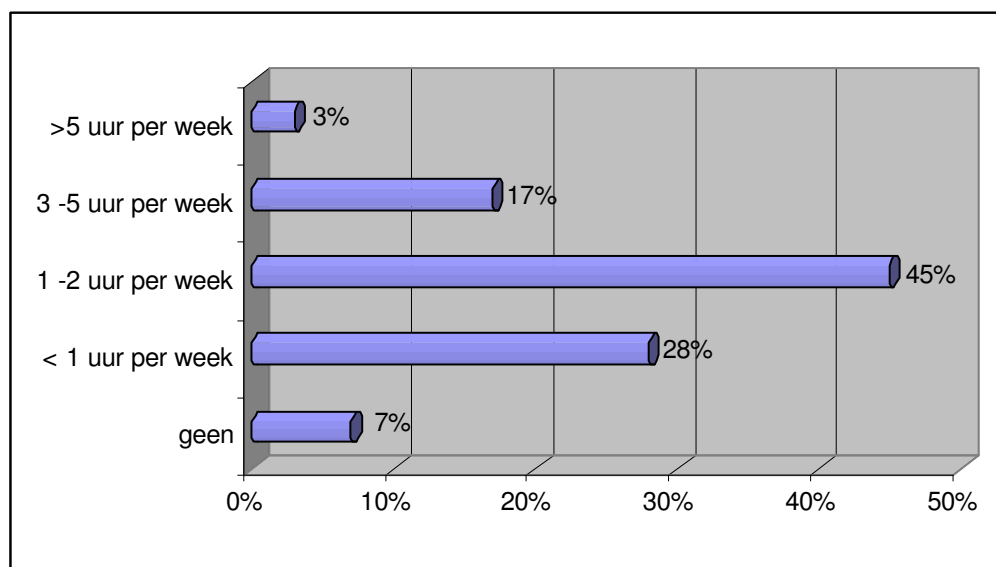
Het aantal uren dat de cultuurcoördinator per week tot zijn of haar beschikking had in 2010, varieerde in Noord-Brabant van een kwartier tot 8 uur.

Figuur 4.12: Aantal uren dat cultuurcoördinator VO beschikbaar heeft per week in 2010

De meeste Brabantse cultuurcoördinatoren in het VO hadden in 2010 één (25%) of twee (29%) uren per week beschikbaar voor de uitvoering van hun taken.

In 2012 is het aantal beschikbare uren voor ICC'ers als volgt:

Figuur 4.13: beschikbare uren per week voor de Brabantse ICC'er in 2012

Van de Brabantse ICC'ers heeft 35% geen uren (7%) of minder dan 1 uur per week (28%) ter beschikking om zijn/haar werk als ICC'er uit te voeren. Op bijna de helft van de scholen (45%) heeft de ICC'er 1 tot 2 uur per week ter beschikking en op 20% van de scholen meer dan 3 uur per week.

4.5.2 Draagvlak

Aan scholen is gevraagd of er draagvlak is voor (het programma) cultuureducatie.

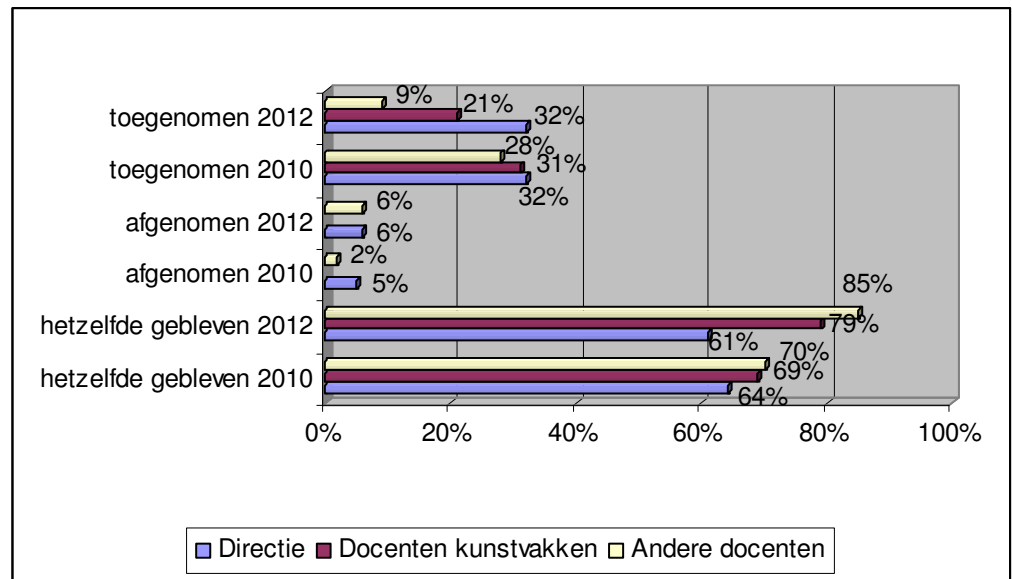
Tabel 4.25: Draagvlak voor (het programma) cultuureducatie op scholen voor VO

	Niet	In enige mate	in grote mate
Directie			
Noord-Brabant 2010	2%	59%	39%
Noord-Brabant 2012	3%	56%	41%
Landelijk	3%	47%	50%
Docenten kunstvakken			
Noord-Brabant 2010	0%	38%	62%
Noord-Brabant 2012	6%	9%	85%
Landelijk	3%	23%	74%
Andere docenten			
Noord-Brabant 2010	12%	86%	2%
Noord-Brabant 2012	6%	88%	6%
Landelijk	8%	74%	18%

Slechts op enkele scholen is er geen draagvlak voor (het programma) cultuureducatie bij de directie en docenten kunstvakken. Landelijk lijkt het draagvlak bij directie sterker te zijn dan in de provincie Noord-Brabant. Dat gold in 2010 ook voor de docenten kunstvakken, maar dat is in 2012 sterk toegenomen (bij 85% van de docenten kunstvakken is er sprake van draagvlak in grote mate). Het draagvlak bij andere docenten laat in vergelijking met directie en docenten kunstvakken te wensen over. Slechts bij 2% (2010) – 6% (2012) van de Brabantse scholen is dit draagvlak in hoge mate aanwezig (tegenover 18% landelijk).

Aan de Brabantse VO scholen is bovendien gevraagd of dit draagvlak de laatste jaren is veranderd.

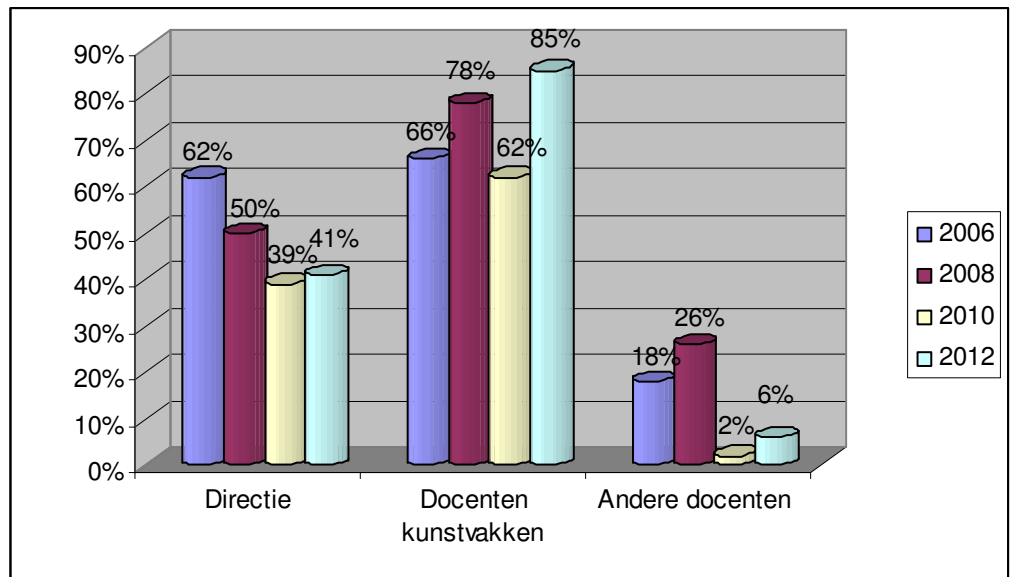

Figuur 4.14: Veranderingen draagvlak VO scholen

In 2010 constateerden we, dat op (bijna) een derde van alle Brabantse VO scholen het draagvlak voor cultuureducatie was toegenomen. Het meest bij directie en docenten kunstvakken en het minst bij andere docenten. In 2012 is er wederom een toename in draagvlak. Dit is op ongeveer een derde van de scholen (32%) het geval bij de directie; bij een op de 5 scholen (21%) bij docenten kunstvakken en bij 1 op de 10 scholen (9%) bij ander docenten.

Landelijk is het draagvlak voor cultuureducatie sinds 2006 nauwelijks veranderd.

De cijfers in de provinciale monitor van 2006, 2008, 2010 en 2012 laten tot 2012 een ander beeld zien, zoals blijkt uit onderstaande figuur. In deze figuur is per groep (directie, docenten kunstvakken en andere docenten) weergegeven welk percentage een grote mate van draagvlak vertoont. De (soms) drastische afname van een grote mate van draagvlak is niet langer zichtbaar in 2012. In vergelijking met 2010 is het draagvlak in 2012 bij alle groepen toegenomen: een kleine toename bij de directie (+2%) en bij andere docenten (+4%) en een grote toename bij docenten kunstvakken (+23%).

Figuur 4.15: Percentage Brabantse VO scholen met grote mate van draagvlak bij directie, docenten kunstvakken en andere docenten

4.5.3 Deskundigheid

Landelijk geeft 53% van de scholen aan, dat de betrokken docenten in grote mate deskundig zijn om cultuureducatie vorm te geven. In Noord-Brabant sprak in 2010 bijna de helft van een deskundigheid in hoge mate. Dit is vergelijkbaar met 2008. In 2012 echter, is dit verminderd tot ongeveer een derde (35%) van de scholen.

Landelijk zijn meer scholen in 2010 (53%) van oordeel dat de betrokken docenten in grote mate deskundig zijn om cultuureducatie vorm te geven dan in 2008 (40%).

4.5.4 Financiën

Landelijk is op ongeveer de helft van de scholen (51%) cultuureducatie als aparte post opgenomen in de begroting. Dit percentage is vergelijkbaar met dat van voorgaande jaren. In Noord-Brabant is cultuureducatie in 2010 bij 30% van de scholen als aparte post opgenomen in de begroting, en in 2012 bij 41%. Eerder was dat bij ongeveer de helft van de scholen (50% in 2006 en 52% in 2008) nog het geval.

In 2012 beschikt 27% van de scholen over een bedrag per leerling, 44% over een totaalbedrag voor de hele school en is het beschikbare budget op 29% van de scholen op een andere wijze samengesteld. Het bedrag van de cultuurkaart is een belangrijke 'andere' vorm.

Op de scholen die een bedrag per leerling hebben, is dit bedrag in 22% van de gevallen minder dan € 10,90, in 11% € 10,90 per leerling en in 67% meer dan € 10,90.

Op de scholen die een bedrag per school hebben, is dit bedrag in 7% van de gevallen minder dan € 500,-, op 13% van de scholen tussen de € 500,- en € 1.000,-, op 27% van de scholen tussen de € 500,- en € 1.000,- en op 53% van de scholen meer dan € 5.000,-.

In 2012 is bovendien aan de scholen gevraagd of zij daadwerkelijk het beschikbare budget voor cultuureducatie uitgeven. Op 82% van de scholen is dat het geval. 6% van de scholen geeft minder uit en 12% van de scholen geeft meer uit dan beschikbaar is.

Scholen zetten verschillende financieringsbronnen in om cultuureducatie vorm te kunnen geven.

Tabel 4.26: Financieringsbronnen die VO scholen inzetten om cultuureducatie vorm te geven

	N-Brabant 2010 n= 45	N-Brabant 2012 n= 34
Cultuurkaart	89%	97%
Eigen middelen	67%	56%
Ouderbijdragen	53%	56%
Subsidies Rijk	18%	9%
Subsidies Provincie	9%	12%
Subsidies Gemeente	22%	21%
Extra inkomstenbronnen (bijvoorbeeld sponsoring, fondsen)	13%	9%
Anders	2%	0%

Zowel landelijk (94%) als in Brabant (89% in 2010 en 97% in 2012) is de cultuurkaart veruit de belangrijkste financieringsbron. Daarna volgen (zowel landelijk als in Brabant) eigen middelen van de school en ouderbijdragen als meest ingezette financieringsbron. In 2012 is het percentage scholen dat eigen middelen inzet afgenomen met 11%.

4.6 Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie

Het proces en de opbrengsten van cultuureducatie worden niet door alle scholen door middel van evaluatie in beeld gebracht. Landelijk evalueert 50% van de scholen. In Noord-Brabant was het percentage scholen dat evalueerde in 2010 nog kleiner, namelijk 36%. In 2012 komt het percentage overeen met het landelijke: de helft van de scholen evalueert het proces en de opbrengsten van cultuureducatie.

De scholen die evalueren brengen verschillende aspecten in beeld.

Tabel 4.27: Wat wordt geëvalueerd op VO scholen

	N-Brabant 2010 (n=15)	N-Brabant 2012 (n=16)	Landelijk 2009 (n=80)
Het beleid / de doelstellingen	67%	50%	70%
De inhoud van het programma / de activiteiten	100%	94%	96%
De organisatie van het programma / de activiteiten	93%	94%	91%
De samenwerking en het overleg met externe partners	87%	50%	63%
De ervaringen / waardering van leerlingen	87%	69%	80%
De ervaringen / waardering van ouders	20%	31%	21%
Anders	0%	0%	-

(Vrijwel) alle scholen die evalueren, evalueren de inhoud van het programma/de activiteiten evenals de organisatie van het programma/de activiteiten. De ervaringen / waardering van leerlingen werden in 2010 zowel landelijk als provinciaal door meer dan driekwart van de scholen geëvalueerd; in 2012 evalueert twee derde van de scholen de ervaringen / waardering van leerlingen. De samenwerking en het overleg met externe partners werd in 2010 door meer scholen in de provincie (87%) geëvalueerd dan landelijk (63%). In 2012 betreft nog de helft van de scholen deze samenwerking in hun evaluatie. Het minst aantal scholen (ongeveer een vijfde)

evalueert de ervaringen / waardering van ouders. In 2012 is dit aandeel op de Brabantse scholen toegenomen met 11%: ongeveer een derde van de scholen neemt de ervaringen / waardering van ouders mee in hun evaluatie.

Aan scholen is gevraagd als ze de leerlingen beoordelen, waarop dat dan gebeurt.

Tabel 4.28: Het beoordelen van leerlingen in de onder- en bovenbouw van het VO voor (onderdelen van) cultuureducatie

	N-Brabant 2010 n=42		N-Brabant 2012 n=32		Landelijk 2009 n=190	
	Onder bouw	Boven bouw	Onder bouw	Boven bouw	Onder bouw	Boven bouw
Inzet/motivatie / werkhouding	90%	76%	88%	84%	82%	79%
Werkproces	76%	81%	75%	88%	79%	84%
Technische kwaliteit eindproduct	43%	60%	41%	66%	53%	66%
Creativiteit / originaliteit eindproduct	76%	83%	81%	84%	83%	85%
Reflectievermogen / inzicht	43%	83%	50%	88%	52%	75%
Anders	5%	5%	0%	3%	6%	9%

Zowel landelijk als in Noord-Brabant beoordelen vrijwel alle scholen (die de leerlingen beoordelen voor cultuureducatie) op creativiteit en/of originaliteit van het eindproduct en op inzet/motivatie / werkhouding. Meer dan driekwart van de scholen beoordeelt leerlingen ook op het werkproces. Zowel voor de technische kwaliteit van het eindproduct als voor reflectievermogen / inzicht geldt, dat deze beoordelingscriteria vaker voor leerlingen in de bovenbouw worden gebruikt dan voor leerlingen in de onderbouw.

Vervolgens is de scholen gevraagd of ze positieve effecten zien van cultuureducatie.

Tabel 4.29: Positieve effecten van cultuureducatie in het VO

	Ja, ik zie effect	Nee, ik zie geen effect	Weet niet
Effecten op leerlingniveau			
Leerlingen hebben meer plezier, ze zijn trots			
Noord-Brabant 2010	72%	12%	16%
Noord-Brabant 2012	84%	6%	9%
Landelijk	85%	2%	14%
Leerlingen hebben een positiever zelfbeeld			
Noord-Brabant 2010	58%	12%	30%
Noord-Brabant 2012	48%	5%	24%
Landelijk	65%	5%	30%
Leerlingen beschikken over meer verbeeldingskracht en originaliteit			
Noord-Brabant 2010	56%	12%	33%
Noord-Brabant 2012	72%	9%	19%
Landelijk	72%	7%	22%

	Ja, ik zie effect	Nee, ik zie geen effect	Weet niet
Leerlingen beschikken over betere communicatieve en expressieve vaardigheden			
Noord-Brabant 2010	57%	19%	24%
Noord-Brabant 2012	59%	22%	19%
Landelijk	63%	6%	31%
Leerlingen beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur			
Noord-Brabant 2010	79%	10%	12%
Noord-Brabant 2012	78%	9%	13%
Landelijk	79%	4%	16%
Leerlingen hebben meer denkvaardigheden (concentratie, oplossen van problemen)			
Noord-Brabant 2010	26%	26%	49%
Noord-Brabant 2012	25%	28%	47%
Landelijk	32%	16%	52%
Leerlingen passen kennis en vaardigheden beter toe in andere vakgebieden			
Noord-Brabant 2010	37%	15%	49%
Noord-Brabant 2012	28%	25%	47%
Landelijk	19%	11%	70%
Cultuurparticipatie is gestegen: leerlingen ondernemen in hun vrije tijd meer op het gebied van kunst en cultuur (cursussen, bezoek voorstellingen, etc.)			
Noord-Brabant 2010	60%	16%	23%
Noord-Brabant 2012	31%	22%	47%
Landelijk	39%	12%	49%
Leerlingen gaan beter om met verschillende culturen			
Noord-Brabant 2010	36%	21%	43%
Noord-Brabant 2012	22%	19%	59%
Landelijk	23%	17%	59%
Leerlingen voelen zich meer verbonden met ons culturele verleden			
Noord-Brabant 2010	29%	29%	43%
Noord-Brabant 2012	28%	22%	50%
Landelijk	17%	21%	61%
Leerlingen zijn meer betrokken bij culturele activiteiten (kiezen vaker voor kunstvakken en nemen vaker deel aan culturele activiteiten)			
Noord-Brabant 2010	58%	23%	19%
Noord-Brabant 2012	62%	19%	19%
Landelijk	56%	17%	27%
Effecten op groeps- en schoolniveau			
Leerlingen werken beter samen			
Noord-Brabant 2010	56%	19%	26%
Noord-Brabant 2012	50%	25%	25%
Landelijk	53%	12%	35%

	Ja, ik zie effect	Nee, ik zie geen effect	Weet niet
Het schoolklimaat is verbeterd			
Noord-Brabant 2010	32%	25%	43%
Noord-Brabant 2012	47%	28%	25%
Landelijk	51%	13%	37%
Ouders/leerlingen kiezen bewust voor deze school vanwege cultuureducatie			
Noord-Brabant 2010	23%	39%	39%
Noord-Brabant 2012	28%	31%	41%
Landelijk	25%	32%	42%

Effecten van cultuureducatie die door de meeste VO scholen worden gesignaleerd zijn dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn en dat ze beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur.

Ten opzichte van de provinciale gegevens in 2010 signaleren landelijk en in Brabant in 2012 meer scholen dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn, de verbeeldingskracht en originaliteit van leerlingen is toegenomen en dat het schoolklimaat is verbeterd.

In Brabant signaleerden in 2010 21% meer scholen dan landelijk dat de cultuurparticipatie van leerlingen is gestegen. In 2012 is dit percentage Brabantse scholen met 29% afgenomen, en komt het 8% lager dan het landelijke percentage uit. Dat leerlingen beter omgaan met verschillende culturen werd in 2010 nog door 13% meer Brabantse scholen gesignaleerd dan landelijk, maar in 2012 is het percentage afgenomen met 14%. Zowel in 2010 als in 2012 voelen Brabantse leerlingen zich meer verbonden voelen met hun culturele verleden, dan landelijk het geval is (+ 12% in 2010 en +11% in 2012).

Ten opzichte van 2010 zien scholen vaker effecten ten aanzien van de volgende zaken: leerlingen beschikken over meer verbeeldingskracht en originaliteit (+16%), het schoolklimaat is verbeterd (+15%) en leerlingen hebben meer plezier en zijn trots (+12%),

En scholen zien minder vaak effecten ten aanzien van de volgende zaken: cultuurparticipatie is gestegen (-29%), leerlingen gaan beter om met verschillende culturen (-14%) en leerlingen passen kennis en vaardigheden beter toe in andere vakgebieden (-9%)

4.7 Besteding cultuurkaart

4.7.1 De cultuurkaart¹¹

De cultuurkaart voor voortgezet onderwijs kent een historie die eind vorige eeuw begon. Vanaf schooljaar 1999 – 2000 tot schooljaar 2008 – 2009 ontvingen scholen voor voortgezet onderwijs zogenaamde ‘cultuurvouchers’ (ofwel CKV bonnen). Deze dienden als tegemoetkoming in de kosten die gemaakt werden voor deelname aan culturele activiteiten in de onderbouw en de vakken CKV(1) en KCV. De bonnen konden in combinatie met een speciale CJP/CKV-pas worden besteed aan buitenschoolse culturele activiteiten (voorstellingen, tentoonstellingen, concerten, enzovoort). Daarnaast gaf de CJP/CKV-pas recht op de normale CJP-kortingen.

Het beschikbare bedrag van de CKV-bonnen varieerde per leerling van € 5,70 (klas 1 en 2 van de onderbouw (voor havo/vwo bovendien klas 3) en/of voor leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs van 15 jaar en jonger) tot € 22,70 (bovenbouw vmbo, havo/vwo, praktijkonderwijs en vso). De vouchers werden op aanvraag verstrekt. De aanvraag moest jaarlijks voor 1 juli worden ingediend bij het CJP-bureau.

¹¹ Bron: www.cjp.nl

Vanaf schooljaar 2008 – 2009 is de cultuurvoucher vervangen door de zogenaamde cultuurkaart. De vouchers zijn afgeschaft omdat ze te veel administratief werk opleverden voor scholen en culturele instellingen. Ook is de werking van de Cultuurkaart veel breder dan die van de CKV-bonnen. In het nieuwe systeem ontvangen alle (ruim 900.000) leerlingen jaarlijks €15,-. In het oude systeem ontvingen een kleine 250.000 leerlingen jaarlijks €22,50. Het beschikbare budget wordt daarmee jaarlijks verhoogd van bijna 6 miljoen naar meer dan 13 miljoen euro.

De cultuurkaart is een digitale, persoonsgebonden kaart waarmee leerlingen in het voortgezet onderwijs culturele activiteiten kunnen betalen. De cultuurkaart werkt hetzelfde als een pinpas (maar een pincode is niet nodig).

De kaart is ook een Cultureel Jongeren Paspoort (CJP-pas) en daarmee een kortingspas.

Het doel van de cultuurkaart is leerlingen te stimuleren om vaker culturele activiteiten te ondernemen. En om leerlingen kunst en cultuur te leren verbinden met de vakken die zij op school krijgen.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) boekt jaarlijks € 15,- op de cultuurkaart van elke leerling. Dit geld is te gebruiken bij culturele instellingen zoals musea, theaters en bioscopen. Leerlingen kunnen het tegoed individueel gebruiken, maar ook in groepen. De docent bepaalt hoe leerlingen het tegoed inzetten. Zo kan de docent aan het begin van het schooljaar het tegoed op de kaart verdelen in een deel dat de leerling zelf mag uitgeven en een deel waar de docent over beschikt, bijvoorbeeld voor klassikale activiteiten. Dit is afhankelijk van het beleid van de school.

CKV-leerlingen krijgen van het VSB fonds eenmalig € 10,- extra op hun cultuurkaart. Dit bedrag mogen leerlingen individueel besteden. Ook in 2010 – 2011 is dit zogenaamde 'VSB-tientje' nog toegekend.

De cultuurkaart wordt aan alle leerlingen verstrekt, maar een leerling ontvangt het geld op zijn/haar kaart pas als deze door 75% van de klas is geregistreerd (op de website cultuurkaart.nl). Dan wordt het geld dat de docent of school aan elke leerling beschikbaar stelt, automatisch vrijgegeven en kan de leerling dit gaan uitgeven.

OCW heeft besloten om met ingang van schooljaar 2012 – 2013 geen rijksbijdrage meer te leveren aan de Cultuurkaart. De Cultuurkaart gaat in schooljaar 2012-2013 door als samenwerkingsverband tussen scholen en culturele instellingen. Op de site van CJP wordt scholen de volgende informatie gegeven:

'De Cultuurkaart gaat in schooljaar 2012-2013 door als samenwerkingsverband tussen scholen en culturele instellingen. Het kabinet en de Tweede Kamer steunen het Plan van Aanpak dat CJP in samenwerking met scholen, culturele instellingen en andere betrokkenen heeft geschreven. Dat betekent dat ook volgend jaar uw school en uw leerlingen met de Cultuurkaart op pad kunnen om culturele activiteiten te ondernemen.

In de nieuwe vorm is het uitgangspunt dat scholen 10 euro per leerling investeren in een Cultuurkaart en hier 15 euro aan cultureel tegoed voor terug krijgen. Dit bedrag kan worden besteed aan culturele activiteiten. Verder is het de bedoeling dat deze activiteiten vrijgesteld worden van BTW en zullen de administratieve lasten voor uw school verminderen.

Wat verandert er?

- 1) De Cultuurkaart wordt niet langer verstrekt via de Regeling Cultuurkaart, maar wordt uitgegeven door Stichting CJP.
- 2) Uw investering krijgt u terug in de vorm van cultureel tegoed, dat te besteden is bij erkende culturele instellingen. Bovenop dat tegoed krijgt u een extra premie uit het Fonds voor Cultuur en School dat met private middelen wordt gevuld.
- 3) Klassikale activiteiten die met de Cultuurkaart worden ondernomen worden vrijgesteld van BTW.

Wat blijft hetzelfde?

- 1) De aanvraagprocedure en de werking van de kaart blijft precies hetzelfde als de afgelopen jaren. Wel worden de regels omtrent het activeren van kaarten veel eenvoudiger zodat er minder administratieve lasten voor uw school zijn.
  - 2) U heeft dagelijks inzicht in de manier waarop het cultureel tegoed wordt besteed en bij welke culturele instellingen.
  - 3) Uw leerlingen krijgen met de Cultuurkaart voordeel op culturele activiteiten. Ook ontvangen zij korting op sportspullen, kleding, schoenen en schoolmaterialen met de Cultuurkaart.
- Het streven is om jaarlijks een bedrag van 15 euro per leerling te reserveren voor het praktijkgedeelte van het cultuuronderwijs. Omdat de Cultuurkaart zowel ten goede komt aan de leerling, de school als de culturele instelling, willen we de lasten van de Cultuurkaart verdelen tussen school (66%= 10 euro) en een nieuw op te richten Fonds voor School en Cultuur 33% (5 euro). De hoogte van de bijdrage uit het Fonds zal afhangen van de hoeveelheid geld dat lokale overheden, vermogensfondsen en private partijen gaan bijdragen.
- In de periode tot en met het nieuwe schooljaar wordt het Plan van Aanpak verder uitgewerkt. Vanaf mei 2012 kan uw school zich voor Cultuurkaart-jaar 2012-2013 aanmelden. We willen u vragen om hier rekening mee te houden bij het opstellen van de begroting voor het volgende schooljaar. Uiteraard houden we u op de hoogte van belangrijke ontwikkelingen rond dit plan en de voortzetting van de Cultuurkaart.'

4.7.2 Het gebruik van de cultuurkaart in de provincie Noord-Brabant¹²

In 2010 – 2011 was landelijk vanuit het Ministerie van OCW een totaalbedrag van € 13.245.840,- beschikbaar voor cultuurkaarten voor leerlingen van het voortgezet onderwijs. Dat is bijna 1 miljoen euro meer dan in 2008 – 2009, toen een bedrag van € 12.321.195,- beschikbaar was. Daarnaast was er voor een deel van de leerlingen een extra bedrag van € 10,- beschikbaar (het zogenaamde VSB tientje). Daarmee was in 2010 – 2011 een bedrag van € 1.708.000,-. Gemoeid. In totaal bijna 6 ton minder dan in 2009 – 2009, toen € 2.306.300,- beschikbaar was vanuit het VSB fonds. Het totaal beschikbare bedrag voor 2010 – 2011 komt hiermee op € 14.953.840,-, en dat is € 326.345,- meer dan in 2008 – 2009 (14.627.495,-).

Vier jaar eerder (schooljaar 2006 – 2007) bedroeg het landelijke totaalbedrag ongeveer de helft (€ 7.456.365,-) voor het aanvragen van CKV-bonnen.

Voor de leerlingen in het voortgezet onderwijs in Noord-Brabant was in 2010 – 2011 een totaalbedrag van € 2.296.596,- beschikbaar. Dat is bijna € 17.000,- meer dan in 2008 – 2009 (€ 2.279.785,-). Ter vergelijking: in 2006 – 2007 was ongeveer € 1.140.720,00 beschikbaar (voor alle 3 schooljaren is dit ruim 15% van het landelijk totaal bedrag).

Uit onderstaande tabel blijkt, dat de cultuurkaart door het merendeel van de leerlingen is geactiveerd.

Tabel 4.30: percentage leerlingen dat de cultuurkaart heeft geactiveerd.

Geactiveerd door leerlingen van:	Percentage cultuurkaarten geactiveerd Noord-Brabant		Percentage cultuurkaarten geactiveerd Landelijk	
	2008-2009	2010-2011	2008-2009	2010-2011
Vmbo	89%	91%	88%	90%
Havo	89%	91%	89%	90%
Vwo	90%	93%	88%	92%
Vso	93%		91%	

Praktijkonderwijs	90%	100%	88%	
Gemiddeld alle schooltypen	90%	92%	89%	91%

Er is tussen de provincies weinig verschil tussen het percentage leerlingen met een geactiveerde cultuurkaart. Dit percentage varieert van 90% (Noord-Holland) tot 94% (Zeeland). In vier provincies (Drenthe, Flevoland, Groningen en Noord-Brabant) heeft 92% van de leerlingen de cultuurkaart geactiveerd. In de overige 6 provincies betreft het 91% van de leerlingen.

Dat de cultuurkaarten zijn geactiveerd, betekent echter niet vanzelfsprekend dat de beschikbare bedragen ook worden besteed. In Noord-Brabant is in 2010 – 2011 in totaal 93% (€ 2.129.748,81) van het beschikbare budget besteed. Een toename van maar liefst 13% (ofwel € 309.505,40). In schooljaar 2006-2007 werd 79% van het totaal beschikbare bedrag voor Noord-Brabant besteed.

In de Provincie Noord-Brabant blijft een beschikbaar bedrag van € 166.847,20 voor cultuureducatie onbenut. Een aanzienlijk lager bedrag dan in 2008 – 2009 (€ 459.541,60). Een aanzienlijk lager bedrag dan in 2008 – 2009 (€ 459.541,60).

Van het beschikbare budget wordt in Noord-Brabant in 2008 – 2009 2,7% individueel besteed, en 97,3% niet-individueel. Landelijk is deze verhouding nagenoeg gelijk: 2,5% - 97,5%.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het totaal uitgegeven Cultuurkaart-tegoed over de cultuursectoren.

Tabel 4.31: Besteed bedrag per cultuursector (in %) in 2010 - 2011

Cultuursector	% Besteed bedrag Landelijk	% Besteed bedrag Noord-Brabant
Bibliotheek	0%	0%
Bioscoop	5%	4%
Centrum voor de kunsten	23%	16%
Circus	0%	0%
Concertgebouw	0%	0%
Cultureel/Educatieve dienstverlening	0%	11%
Dansgezelschap	3%	3%
Festival	1%	1%
Impresariaat	9%	6%
Kunstenaar/Artiest	0%	6%
Kunstuitleen	0%	0%
Museum	12%	7%
Natuurpark	1%	1%
Orkest/Koor	1%	0%
Poppodium	1%	3%
Steunpunt	8%	15%
Theater	18%	18%
Theatergezelschap	14%	9%
Overig	0%	0%

Het CJP rapport levert ook interessante cijfers over het percentage transacties dat door scholen is besteed bij instellingen binnen en buiten hun eigen provincie en het percentage transacties van instellingen met scholen binnen en buiten hun eigen provincie.

Van het totaal bestede budget van scholen in Noord-Brabant is 82% besteed bij instellingen die zijn gevestigd in Noord-Brabant. Bijna 8% van de transacties heeft plaatsgevonden met instellingen in de provincie Zuid Holland; 4% met instellingen in Noord Holland en bijna 4% met instellingen in Gelderland. Er zijn drie provincies waarin de scholen een hoger percentage transacties hebben gehad met instellingen in hun eigen provincie (Zeeland 83%, Friesland 86% en Limburg 93%).

Andersom bedraagt het percentage transacties van Brabantse instellingen met scholen uit de eigen provincie 67%. Van alle transacties die Brabantse instellingen met scholen hebben uitgevoerd betreft het dus 67% met scholen binnen de eigen provincie en 33% met scholen buiten Noord-Brabant. Verhoudingsgewijs komt het dus vaker voor dat scholen uit andere provincies een transactie plegen met een Brabantse instelling (33%) dan dat scholen uit Noord-Brabant een transactie plegen met een instelling uit een andere provincie (18%).

Toch is het aantal transacties van Brabantse instellingen met scholen buiten de provincie relatief klein. In 8 provincies is het aantal transacties van instellingen met scholen buiten de eigen provincie groter dan in Noord-Brabant (variërend van 34% (Zuid Holland en Drenthe) tot 47% (Flevoland)). Alleen in de provincies Limburg (21%) en Noord Holland (25%) is het aantal transacties met scholen buiten de eigen provincie kleiner.

Ook in de cultuurmonitor zijn vragen gesteld over de cultuurkaart.

Allereerst is de scholen gevraagd of ze gebruik maken van de cultuurkaart. Dat blijkt zowel landelijk (94%) als voor Noord-Brabant (96% in 2010 en 97% in 2012) voor vrijwel alle scholen het geval te zijn.

Ook is de scholen gevraagd of ze eisen hebben verbonden aan de besteding van de cultuurkaart.

Tabel 4.32: Eisen die scholen hebben verbonden aan de besteding van de cultuurkaart

	Vmbo	Havo/vwo
Nee, leerlingen zijn volledig vrij in de keuze van culturele activiteiten		
Noord-Brabant 2010	3%	0%
Noord-Brabant 2012	6%	4%
Landelijk	5%	9%
Ja, leerlingen zijn deels vrij en mogen deels kiezen uit een door ons opgesteld programma		
Noord-Brabant 2010	18%	12%
Noord-Brabant 2012	3%	13%
Landelijk	45%	61%
Ja, leerlingen mogen kiezen uit een door ons opgesteld programma		
Noord-Brabant 2010	8%	4%
Noord-Brabant 2012	3%	4%
Landelijk	8%	5%
Ja, leerlingen zijn deels vrij en volgen deels een vast, door ons opgesteld programma		
Noord-Brabant 2010	41%	54%
Noord-Brabant 2012	27%	52%
Landelijk	-	-

Ja, leerlingen volgen een vast, door ons opgesteld programma		
Noord-Brabant 2010	26%	8%
Noord-Brabant 2012	44%	26%
Landelijk	42%	25%
Anders		
Noord-Brabant 2010	5%	21%
Noord-Brabant 2012	3%	0%
Landelijk	-	-

Slechts enkele scholen hebben geen eisen verbonden aan de besteding van de cultuurkaart en laten leerlingen volledig vrij in de keuze van culturele activiteiten. De meeste scholen laten de leerlingen deels zelf kiezen en bieden deels zelf een programma aan (dat door de leerlingen gevolgd moet worden of waaruit de leerlingen een keuze kunnen maken).

Zoals in de vorige paragraaf aangegeven, heeft OCW besloten om met ingang van schooljaar 2012 – 2013 geen rijksbijdrage meer te leveren aan de Cultuurkaart. De Cultuurkaart gaat in schooljaar 2012-2013 door als samenwerkingsverband tussen scholen en culturele instellingen. Over deze nieuwe situatie zijn in de monitor 2012 drie extra vragen gesteld aan de scholen.

Allereerst is de scholen gevraagd of zij op de hoogte waren van deze situatie. Op deze vraag hebben 35 scholen geantwoord. 80% van deze scholen is hiervan goed op de hoogte en 17% van de scholen heeft daarvan iets van gehoord, maar weet er het fijne niet van. Slechts 1 school was niet op de hoogte van deze situatie.

Vervolgens is de scholen gevraagd hoe belangrijk zij het vinden dat er een Cultuurkaart blijft bestaan. De antwoorden staan in de volgende tabel

Tabel 4.33: het belang dat scholen hechten aan het voortbestaan van een Cultuurkaart.

Belang	% scholen N-Br 2012
geheel niet belangrijk	3%
enigszins belangrijk	20%
heel belangrijk	31%
onmisbaar	46%

Meer dan driekwart van de VO scholen is van mening dat een cultuurkaart heel belangrijk (31%) of zelfs onmisbaar (46%) is.

Ook is aan de scholen gevraagd of zij bereid zijn. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 4.34: de bereidheid van scholen om €10,00 per leerling te investeren in een Cultuurkaart in ruil voor €15,00 aan cultureel tegoed

Belang	% scholen N-Br 2012 (n=35)
Nee, zeker niet	14%
Misschien	49%
Ja, maar niet voor alle leerlingen	11%
Ja, voor alle leerlingen	26%

Tweederde van de scholen is zonder meer bereid om een bedrag van € 10,- te investeren in een Cultuurkaart in ruil voor €15,00 aan cultureel tegoed, hetzij voor alle leerlingen (26%), hetzij voor een deel van de leerlingen (11%). De helft van de scholen betwijfelt nog of ze deze investering willen doen, en 14% van de scholen is daar zeker niet toe bereid.

4.8 Dienstverlening van de Provinciale steunfuncties op het terrein van cultuureducatie

De provincie Noord-Brabant telt drie steunfuncties op het terrein van cultuureducatie.

Kunstbalie is het expertisecentrum voor cultuureducatie en amateurkunst in Noord-Brabant en is ontstaan uit een fusie van het Brabants Instituut voor School en Kunst (BisK) en het Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant (CVA). Kunstbalie wil de cultuurparticipatie van alle inwoners van Noord-Brabant stimuleren. Dat doen ze door burgers – te beginnen bij kinderen en jongeren – in contact te brengen met alle kunstdisciplines. In september 2010 is Kunstbalie gestart met de dienstverlening aan het voortgezet onderwijs.

Cubiss biedt via de bibliotheken een scala van producten en diensten voor het voortgezet onderwijs aan.

Erfgoed Brabant is recent begonnen met het aanbieden van erfgoededucatieprojecten voor het voortgezet onderwijs.

In deze paragraaf wordt de scholen gevraagd naar hun bekendheid met en behoefte aan ondersteuning van deze instellingen.

4.8.1 Dienstverlening van Kunstbalie

In de volgende tabel zijn gegevens opgenomen over de bekendheid van VO scholen met producten en diensten van Kunstbalie.

Tabel 4.35: bekendheid van Brabantse VO scholen met producten en diensten van Kunstbalie.

Product / dienst	Percentage Brabantse scholen (n=32)		
	Niet op de hoogte	Van gehoord	Maak er gebruik van
Programma advies (via website www.kunstbalie.nl)	22%	59%	19%
Nieuwsbrief (maandelijks per mail)	25%	28%	47%
Inspiratiedag (jaarlijks)	37%	44%	19%
Informatiebijeenkomsten (CJP cultuurkaart)	16%	44%	41%
Got2cultuurdagen (Got2Dance en Got2Media)	56%	38%	6%
Ontwikkeling van 'De Cultuur Loper'	66%	34%	0%
Scholing (studiedagen en cursussen)	31%	44%	25%
Bemiddeling	32%	45%	23%
Advisering	37%	44%	19%
Subsidiëring	44%	31%	25%
Anders	-	-	-

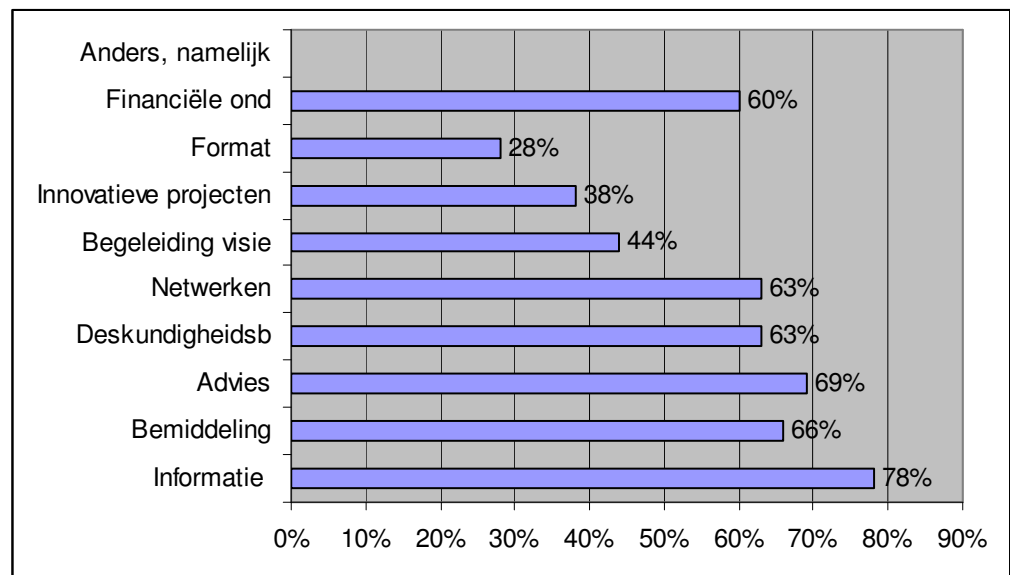
De grootste bekendheid genieten de producten/diensten: informatiebijeenkomsten (CJP cultuurkaart) (bij 84% van de scholen bekend), het programma advies (via website www.kunstbalie.nl) (bij 78% van de scholen bekend) en de maandelijkse nieuwsbrief die per mail verschijnt (bij 75% van de scholen bekend). De scholen maken vooral gebruik van de nieuwsbrief (47%) en van de informatiebijeenkomsten (41%).

Ongeveer een kwart van de scholen maakt daarnaast gebruik van scholing (studiedagen en cursussen), subsidiering en bemiddeling.

Ook is scholen gevraagd naar wat ze verwachten van een expertisecentrum als Kunstbalie. Scholen konden voor de volgende diensten / producten aangeven of ze die ook verwachten van Kunstbalie:

- Informatievoorziening cultuureducatie (landelijk en provinciaal beleid)
- Bemiddeling programma aanbod (voorstellingen, projecten, workshops)
- Advies programma aanbod (voorstellingen, projecten, workshops)
- Deskundigheidsbevordering (scholing)
- Netwerken
- Begeleiding visie op cultuureducatie
- Innovatieve projecten
- Format voor cultuureducatieve activiteiten
- Financiële ondersteuning
- Anders, namelijk

In de volgende figuur zijn de antwoorden van de scholen (n=32) weergegeven.

Figuur 4.16: verwachtingen VO scholen van expertisecentrum Kunstbalie

60% of meer van de scholen verwacht van Kunstbalie: informatievoorziening cultuureducatie (landelijk en provinciaal beleid) (78%), advies programma aanbod (voorstellingen, projecten, workshops) (69%), bemiddeling programma aanbod (voorstellingen, projecten, workshops) (66%), Deskundigheidsbevordering (scholing) (63%), netwerken (63%) en financiële ondersteuning (60%).

Naast de vooraf genoemde producten en diensten zijn er geen andere producten en diensten genoemd door de scholen, die zij verwachten van een expertisecentrum als Kunstbalie.

4.8.2 Dienstverlening van Cubiss

In de volgende tabel zijn gegevens opgenomen over de bekendheid van VO scholen met producten en diensten van Cubiss.

Tabel 4.36: bekendheid van Brabantse VO scholen met producten en diensten van Cubiss.

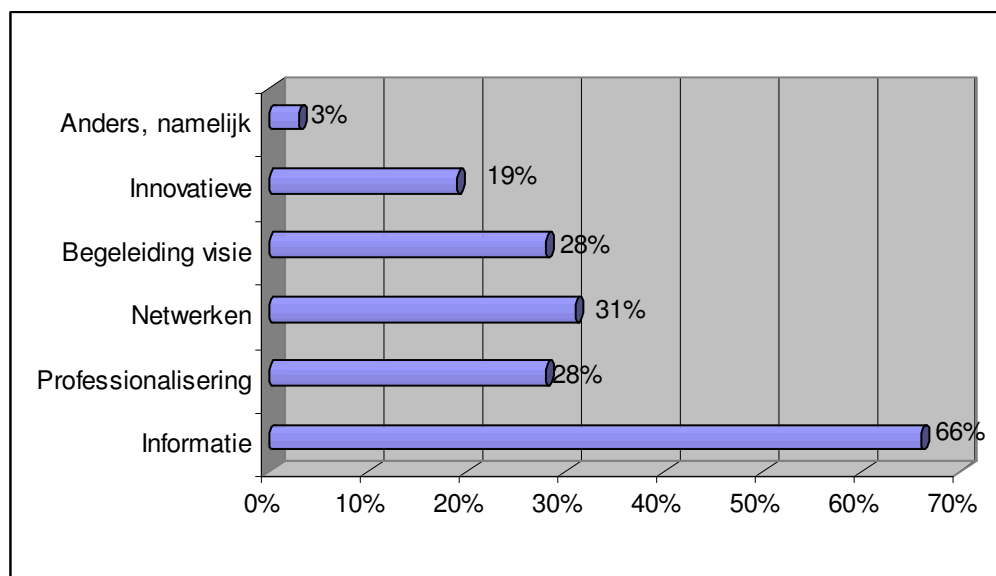
Product / dienst	Percentage Brabantse scholen (n=32)		
	Niet op de hoogte	Van gehoord	Maak er gebruik van
Website: www.cubiss.nl	93%	7%	0%
BRAVO-nieuwsbrief	97%	3%	0%
Jaarlijkse kennisdag vo	87%	13%	0%
Thematische studieochtenden	93%	7%	0%
Biebsearch	94%	3%	3%
Trainingen	90%	10%	0%
Bemiddeling	90%	10%	0%
Advisering	87%	13%	0%
Fondsen- en subsidiewerving	90%	7%	3%
Anders, namelijk	-	-	-

Het merendeel van de scholen is niet bekend met de producten en diensten van Cubiss.

Ook is scholen gevraagd naar wat ze verwachten van een expertisecentrum als Cubiss. Scholen konden voor de volgende diensten / producten aangeven of ze die ook verwachten van Cubiss:

- Informatievoorziening cultuureducatie, leesbevordering en mediawijsheid
- Professionalisering
- Netwerken
- Begeleiding visie op cultuureducatie, leesbevordering en mediawijsheid
- Innovatieve producten en diensten
- Anders, namelijk

In de volgende figuur zijn de antwoorden van de scholen (n=32) weergegeven.

Figuur 4.17: verwachtingen VO scholen van expertisecentrum Cubiss

66% of meer van de scholen verwacht van Cubiss: informatievoorziening over cultuureducatie, leesbevordering en mediawijsheid. De andere vormen van dienstverlening / producten worden door minder scholen verwacht.

Naast de vooraf genoemde producten en diensten heeft 1 school een ander(e) product/dienst genoemd, namelijk profilering.

4.8.3 Dienstverlening van Erfgoed Brabant

Erfgoed Brabant is recent begonnen met het aanbieden van twee erfgoededucatieprojecten voor het voortgezet onderwijs. In de volgende tabel is aangegeven of de VO scholen hiervan op de hoogte zijn.

Tabel 4.37: bekendheid van Brabantse VO scholen met producten en diensten van Erfgoed Brabant.

Product / dienst	Percentage Brabantse scholen (n=32)		
	Niet op de hoogte	Van gehoord	Maak er gebruik van
Leskist De Romeinse tijd in Brabant (brugklas)	63%	34%	3%
Aan de lopende band (onderbouw)	87%	13%	0%

5 VERANKERING VAN CULTUUREDUCATIE IN BRABANTSE SCHOLEN VOOR PRIMAIR EN VOORTGEZET ONDERWIJS

In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre cultuureducatie is verankerd in het onderwijs op Brabantse scholen voor primair en voortgezet onderwijs. Allereerst wordt uitgelegd wat de verankeringsmaat inhoudt (5.1). Vervolgens wordt beschreven hoe sterk cultuureducatie is verankerd in het Brabantse primair onderwijs (5.2) en in het Brabantse voortgezet onderwijs (5.3). In de laatste paragraaf (5.4) wordt de verankeringsmaat van cultuureducatie in het primair onderwijs vergeleken met die in het voortgezet onderwijs. In alle paragrafen vindt - voor zover mogelijk - ook een vergelijking plaats met de landelijke gegevens.

5.1 De verankeringsmaat¹³

Oberon en Sardes hebben in hun landelijke monitor cultuureducatie een verankeringsmaat bepaald. Deze maat hebben zij ontleend aan de kwaliteitscriteria die zijn opgesteld voor de cultuurprofiel scholen¹⁴. In hun monitor 2008-2009 omschrijven Oberon en Sardes deze verankeringsmaat als volgt.

“De volgende negen indicatoren geven de mate van verankering aan:

- Vastgelegde visie
- Samenhangend programma
- Cultuurcoördinator
- Breed draagvlak
- Deskundige docenten
- Structurele samenwerking scholen en culturele partners
- Structurele financiën
- Evaluatie van de opbrengsten
- Goede accommodatie

In de vragenlijsten PO en VO is voor iedere indicator een vraag gesteld. Om hierbij vast te stellen of er sprake is van verankering, passen we strenge criteria toe: bij ja/nee vragen moet het antwoord ‘ja’ zijn, bij meerpunsvragen moet iets ‘in grote mate’ gerealiseerd zijn of als ‘goed’ beoordeeld worden om te kunnen spreken van verankering. In het VO wordt de verankeringsmaat voor de vierde keer toegepast. Na de meting van 2008 is met een factoranalyse vastgesteld dat er inderdaad sprake is van een set samenhangende indicatoren. Dit jaar hebben we de verankeringsmaat voor het eerst toegepast op het primair onderwijs. PO scholen hebben hiervoor exact dezelfde vragen beantwoord als de VO scholen. Alleen de vraag over accommodatie is niet in de verankeringsmaat voor het PO opgenomen. PO scholen hebben nauwelijks invloed op het al dan niet beschikken over een grote zaal en een podium. Bovendien bleek uit voorgaande metingen dat het percentage scholen dat over een grote zaal en/of een podium beschikt over de jaren heen vrij stabiel is. Het is daarom geen goede indicatie voor de mate van verankering van cultuureducatie in het primair onderwijs.”

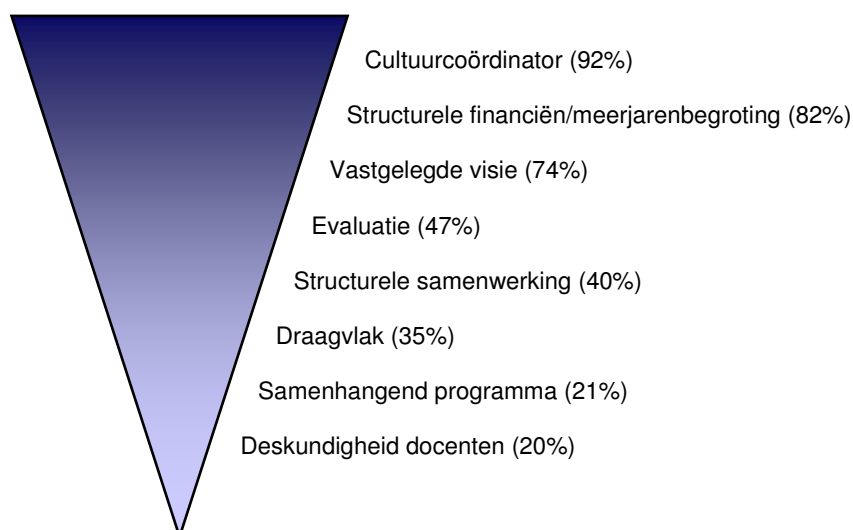
5.2 Verankeringsmaat van cultuureducatie in het Primair Onderwijs

De volgende figuren laten zien welke aspecten van cultuureducatie in welke mate zijn verankerd in het primair onderwijs in Brabant (2012) en landelijk (2009).

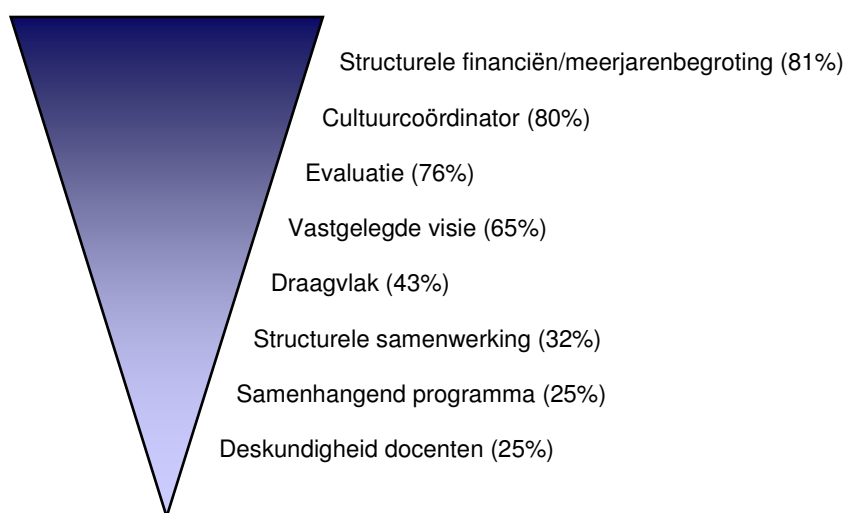
¹³ De tekst van paragraaf 5.1 is letterlijk overgenomen uit de monitor 2008-2009 van Oberon en Sardes

¹⁴ KPC Groep en Oberon (2005).

Figuur 5.1: Verankering cultuureducatie op PO scholen in Noord-Brabant 2012

Figuur 5.2: Verankering cultuureducatie op PO scholen landelijk 2009

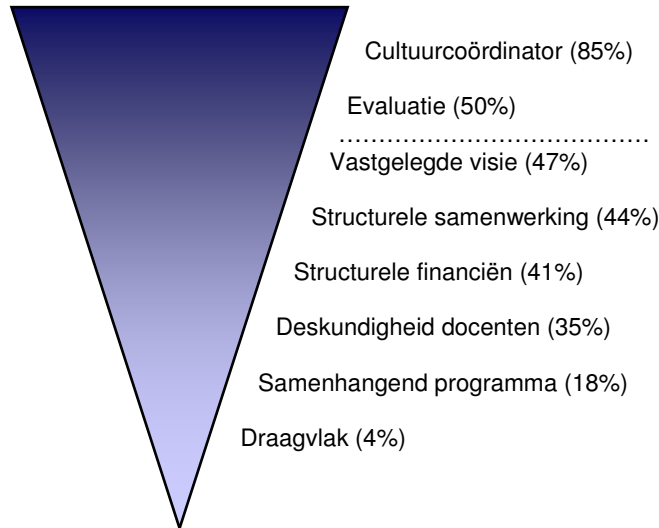
De verankeringsfactoren die landelijk op de eerste en tweede plaats staan, staan in Noord-Brabant op de tweede en eerste plaats. Hetzelfde geldt voor de factoren die op de derde en vierde en op de vijfde en zesde plaats staan.

Het percentage PO scholen in Noord-Brabant met een cultuurcoördinator ligt hoger (+12%) dan landelijk. Een opvallend verschil tussen de landelijke en provinciale verankering betreft de factor 'evaluatie'. Evaluatie van cultuureducatie vindt landelijk op veel meer scholen plaats dan in Noord-Brabant (+29%). Dit verschil is des te opmerkelijker gezien het feit, dat meer Brabantse (+9%) scholen een vastgelegde visie hebben op cultuureducatie dan landelijk het geval is. In Noord-Brabant evalueren niet alle scholen met een vastgelegde visie hun cultuureducatieve activiteiten, en landelijk geldt het omgekeerde: niet alleen scholen met een vastgelegde visie evalueren hun cultuureducatieve activiteiten, maar ook scholen die geen vastgelegde visie hebben doen dat. Het relatief geringe draagvlak voor cultuureducatie op de Brabantse scholen heeft vooral te maken met het geringe draagvlak (35% in hoge mate) van leraren. Overigens ligt ook het percentage vakleerkrachten in Brabant met een grote mate van draagvlak voor cultuureducatie lager dan landelijk. (-11%). Van structurele samenwerking met externe partners daarentegen is op Brabantse scholen vaker sprake dan landelijk.

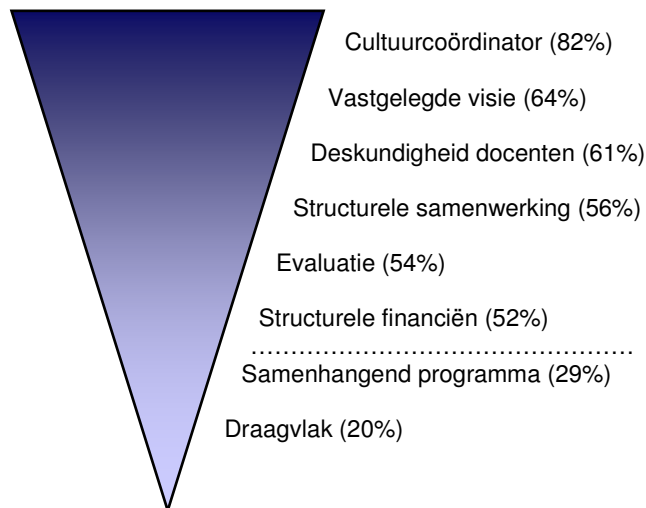
In vergelijking met 2010 is de volgorde van de verankeringsfactoren in 2012 ongewijzigd. De percentages daarentegen zijn wel veranderd. De factoren cultuurcoördinator, structurele financiering, vastgelegde visie en draagvlak zijn in 2012 op een groter percentage scholen verankerd dan in 2010. De factor evaluatie echter is in 2012 op 10% minder scholen verankerd dan in 2010.

5.3 Verankering van cultuureducatie in het Voortgezet Onderwijs

De volgende figuren laten zien welke aspecten van cultuureducatie in welke mate zijn verankerd in het voortgezet onderwijs in Brabant (2012) en landelijk (2009).

Figuur 5.3: Verankering cultuureducatie op VO scholen in Noord-Brabant 2012

Figuur 5.4: Verankering cultuureducatie op VO scholen landelijk 2009

In zowel Noord-Brabant als Nederland is het beschikken over een cultuurcoördinator de meest verankerde factor van cultuureducatie binnen het voortgezet onderwijs. De verankeringsfactor die landelijk op de tweede plaats staat (vastgelegde visie), staat in Noord-Brabant op de derde plaats. De factor 'structurele samenwerking' staat zowel landelijk als in Noord-Brabant op de vierde plaats. De factor 'draagvlak' is op Brabantse VO scholen nauwelijks verankerd (4%). Dit

hangt samen met het geringe aantal niet-vakdocenten dat een hoge mate van draagvlak tentoon spreidt.

Als we kijken naar het percentage VO scholen dat bepaalde factoren heeft verankerd (zie stippellijnen in figuren 5.3 en 5.4), dan valt op, dat de 'scheidslijn' van verankering op meer of minder dan 50% van de scholen voor Noord-Brabant op een andere plaats getrokken wordt dan landelijk. In Noord-Brabant zijn er twee factoren die op 50% of meer van de scholen zijn verankerd, en landelijk zijn dat er zes. Dit rechtvaardigt de conclusie, dat cultuureducatie landelijk in sterkere mate is verankerd in het onderwijs dan binnen de provincie Noord-Brabant het geval is.

In vergelijking met 2010 zijn er in 2012 nogal wat verschillen te zien in de verankering van de verschillende factoren. Voor vier factoren geldt, dat de verankering flink is toegenomen (samenhangend programma: +17%; evaluatie: +14%, structurele financiën: +11% en vastgelegde visie: +11%). Voor twee andere factoren echter geldt, dat de verankering flink is afgenomen (structurele samenwerking: -20% en deskundigheid docenten: -9%).

5.4 Vergelijking primair en voortgezet onderwijs

In onderstaande tabellen vindt voor de verankeringsfactoren een vergelijking plaats tussen de Brabantse scholen voor PO en VO van de monitor 2012. Ook worden de landelijke cijfers vermeld.

Tabel 5.1: Visie en doelen cultuureducatie

		PO	VO
Visie	Geen visie		
	Noord-Brabant	8%	2%
	Landelijk	10%	10%
	Visie schriftelijk vastgelegd		
	Noord-Brabant	74%	47%
	Landelijk	62%	54%
	Visie niet schriftelijk vastgelegd		
	Noord-Brabant	18%	51%
	Landelijk	28%	37%
Doelen voor leerlingen	Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur		
	Noord-Brabant	98%	95%
	Landelijk	98%	97%
	Deelname aan kunst en cultuur buiten school stimuleren		
	Noord-Brabant	56%	64%
	Landelijk	62%	84%
	Sociaal - emotionele ontwikkeling stimuleren (zelfbeeld, sociale vaardigheden, etc.)		
	Noord-Brabant	72%	74%
	Landelijk	79%	90%
	Talentontwikkeling stimuleren		
	Noord-Brabant	48%	70%
	Landelijk	48%	57%
	Kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur vergroten		
	Noord-Brabant	72%	62%
	Landelijk	75%	79%
	Leerlingen leren omgaan met verschillende culturen		
	Noord-Brabant	59%	50%

	Landelijk	57%	59%
	Leerlingen leren waarnemen, herkennen, analyseren en waarderen		
	Noord-Brabant	65%	65%
	Landelijk	63%	73%
	Leerlingen kennis van en waardering voor de eigen omgeving bijbrengen		
	Noord-Brabant	68%	65%
	Landelijk	71%	69%
Doelen voor de school	Het schoolklimaat verbeteren		
	Noord-Brabant	38%	46%
	Landelijk	31%	50%
	Breed aanbod voor leerlingen realiseren		
	Noord-Brabant	91%	65%
	Landelijk	88%	86%
	Profileren als kunst/cultuurschool		
	Noord-Brabant	6%	25%
	Landelijk	7%	29%

VO scholen in Brabant hebben vaker een visie op cultuureducatie (98%) dan PO scholen (92%). Twee jaar geleden was dat nog andersom. Wel valt daarbij op, dat veel meer PO scholen in Brabant (74%) hun visie heeft vastgelegd in vergelijking met de Brabantse VO scholen (47%). In de landelijke vergelijking scoren PO scholen in Brabant hoger, maar VO scholen in Brabant lager in het hebben van een vastgelegde visie. Twee jaar geleden hadden echter nog minder VO scholen hun visie vastgelegd.

Ten aanzien van de doelen die scholen willen bereiken met cultuureducatie, zijn de verschillen in Noord-Brabant tussen PO en VO in vele gevallen groot. Meer VO scholen dan PO scholen in Brabant beogen met cultuureducatie het schoolklimaat te verbeteren (+25%), talentontwikkeling te stimuleren (+22%) en zich te profileren als kunst/cultuurschool (+19%). Ook landelijk vinden meer VO scholen dit laatste belangrijker dan PO scholen.

Meer PO scholen dan VO scholen in Brabant beogen met cultuureducatie een breed aanbod voor leerlingen te realiseren (+26%) en kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur te vergroten (+10%).

Tabel 5.2: Samenhang cultuureducatie

		PO	VO
Samenhang	Eén samenhangend structureel programma		
	Noord-Brabant	21%	35%
	Landelijk	25%	27%
	Sommige activiteiten op elkaar afgestemd		
	Noord-Brabant	46%	35%
	Landelijk	55%	41%
	Incidentele losstaande activiteiten		
	Noord-Brabant	26%	27%
	Landelijk	20%	32%

In termen van samenhangende culturele activiteiten geven meer VO scholen (+14%) dan PO scholen aan één samenhangend structureel programma te hebben.

	PO	VO
Centrum voor kunst en cultuur		
Noord-Brabant	7%	15%
Landelijk	9%	14%
Muziekschool		
Noord-Brabant	7%	18%
Landelijk	8%	11%
Museum		
Noord-Brabant	5%	12%
Landelijk	5%	14%
Theater/theatergezelschap		
Noord-Brabant	3%	12%
Landelijk	4%	13%
Muziekgezelschap (orkest, band, etc.)		
Noord-Brabant	7%	0%
Landelijk	5%	4%
Individuele kunstenaars		
Noord-Brabant	10%	12%
Landelijk	9%	19%
Vereniging voor amateurkunst		
Noord-Brabant	1%	3%
Landelijk	2%	5%
Monument, depot of archeologische vindplaats		
Noord-Brabant	3%	0%
Landelijk	4%	5%
Heemkundekring		
Noord-Brabant	4%	3%
Landelijk	-	-
Archief		
Noord-Brabant	1%	6%
Landelijk	1%	4%
Filmhuis/bioscoop		
Noord-Brabant	1%	12%
Landelijk	1%	5%
Bibliotheek		
Noord-Brabant	14%	12%
Landelijk	12%	13%
Provinciale steunfunctie-instelling		
Noord-Brabant: Kunstbalie	7%	6%
Noord-Brabant: Erfgoed Brabant	4%	3%
Noord-Brabant: Cubiss	1%	0%
Landelijk	6%	-
Marktplaats cultuureducatie		
Noord-Brabant	13%	15%
Landelijk	-	-

Ondersteunende instelling voor kunst / cultuur buiten de Provincie		
Noord-Brabant	1%	3%
Landelijk	-	-

Als we niet in zijn algemeenheid kijken naar samenwerking tussen scholen en externe culturele partners, maar meer in het bijzonder naar de samenwerkingsvorm waarin gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van culturele activiteiten met scholen en externe partners plaatsvindt, dan valt op, dat de samenwerking met een groot aantal externe partners (Centrum voor Kunst en Cultuur, muziekschool, Museum, Theater/theatergezelschap en filmhuis/bioscoop) bij relatief meer VO scholen dan PO scholen bestaat uit een gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van culturele activiteiten. Ook landelijk is dezelfde trend te bespeuren.

Tabel 5.4: Draagvlak voor cultuureducatie, 'in grote mate', in percentages

	PO	VO
Groepsleerkrachten		
Noord-Brabant	35%	n.v.t.
Landelijk	45%	
Docenten niet-kunsvakken		
Noord-Brabant	n.v.t.	6%
Landelijk		18%
Vakleerkrachten / docenten kunsvakken		
Noord-Brabant	59%	85%
Landelijk	70%	73%
Directie		
Noord-Brabant	56%	41%
Landelijk	56%	50%

Zowel bij Brabantse PO scholen als bij Brabantse VO scholen is het draagvlak relatief het geringst bij groepsleerkrachten (PO) / docenten niet-kunsvakken (VO). Landelijk doet zich hetzelfde beeld voor.

Een verschil tussen PO en VO scholen in Noord-Brabant is, dat er (met uitzondering van vakleerkrachten / docenten kunsvakken) een relatief groter draagvlak voor cultuureducatie is bij PO scholen dan bij VO scholen.

Tabel 5.5: Evaluatie, in percentages:

	PO	VO
Het beleid/ de doelstellingen		
Noord-Brabant	42%	50%
Landelijk	47%	70%
De inhoud van het programma/de activiteiten		
Noord-Brabant	96%	94%
Landelijk	98%	96%
De organisatie van het programma/de activiteiten		
Noord-Brabant	87%	94%
Landelijk	89%	91%
De samenwerking en het overleg met externe partners		
Noord-Brabant	63%	50%
Landelijk	53%	63%

De ervaringen / waardering van leerlingen		
Noord-Brabant	77%	69%
Landelijk	79%	80%
De ervaringen / waardering van ouders		
Noord-Brabant	28%	31%
Landelijk	27%	21%

Sommige evaluatieonderwerpen zijn vaker aan de orde bij VO scholen dan bij PO scholen (beleid/doelstellingen, organisatie van programma/activiteiten, en ervaringen/waardering ouders) en voor andere geldt omgekeerd dat ze vaker binnen PO aan de orde zijn (inhoud programma/activiteiten, samenwerking en overleg externe partners en ervaringen/waardering leerlingen).

Tabel 5.6: Effecten van cultuureducatie:

		PO	VO
Effecten op leerling niveau	Leerlingen hebben meer plezier, ze zijn trots		
	Noord-Brabant	85%	84%
	Landelijk	84%	85%
	Leerlingen hebben een positiever zelfbeeld		
	Noord-Brabant	55%	48%
	Landelijk	52%	65%
	Leerlingen beschikken over meer verbeeldingskracht en originaliteit		
	Noord-Brabant	71%	72%
	Landelijk	72%	72%
	Leerlingen beschikken over betere communicatieve en expressieve vaardigheden		
	Noord-Brabant	58%	59%
	Landelijk	62%	63%
	Leerlingen beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur		
	Noord-Brabant	78%	78%
	Landelijk	79%	79%
	Leerlingen passen kennis en vaardigheden beter toe in andere vakgebieden		
	Noord-Brabant	31%	28%
	Landelijk	46%	32%
	Cultuurparticipatie is gestegen: leerlingen ondernemen in hun vrije tijd meer op het gebied van kunst en cultuur (cursussen, bezoek voorstellingen, etc.)		
	Noord-Brabant	27%	31%
	Landelijk	22%	19%
	Leerlingen gaan beter om met verschillende culturen		
	Noord-Brabant	37%	22%
	Landelijk	45%	39%

		PO	VO
	Leerlingen voelen zich meer verbonden met ons culturele verleden		
	Noord-Brabant	49%	28%
	Landelijk	40%	23%
Effecten op groeps- / schoolniveau	Leerlingen werken beter samen		
	Noord-Brabant	46%	50%
	Landelijk	63%	53%
	Het schoolklimaat is verbeterd		
	Noord-Brabant	39%	47%
	Landelijk	41%	51%
	Ouders/leerlingen kiezen bewust voor deze school vanwege cultuureducatie		
	Noord-Brabant	10%	28%
	Landelijk	9%	25%

Op een groot aantal onderwerpen verschillen de vastgestelde effecten van scholen voor PO en VO niet of niet veel van elkaar. Er zijn onderwerpen waarvoor dat wel het geval is. Zo zijn er relatief meer scholen voor PO dan VO in Brabant, die vaststellen dat leerlingen zich meer verbonden voelen met ons culturele verleden (+21%) en dat leerlingen beter omgaan met verschillende culturen (+15%).

Andersom zijn er relatief meer scholen voor VO dan PO in Brabant, die vaststellen dat ouders/leerlingen bewust kiezen voor hun school vanwege cultuureducatie (18%) en dat het schoolklimaat is verbeterd (+8%).

6 CONCLUSIES PROVINCIALE MONITOR 2012 NOORD-BRABANT

In dit hoofdstuk zijn de conclusies van dit rapport samengebracht. Hierbij is de hoofdstuk- en paragrafenindeling van dit rapport gehanteerd.

6.1 Conclusies respons

6.1.1 Primair Onderwijs

De vragenlijst voor de provinciale monitor cultuureducatie primair onderwijs is aan 1.000 Brabantse scholen (regulier basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs) gestuurd. Hiervan vallen er 749 (=75%) onder een van de 35 marktplaatsen die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. De overige 251 scholen vallen of niet onder een marktplaats, of onder de marktplaatsen Oss of Tilburg (die geen medewerking hebben verleend). In totaal hebben 420 scholen de vragenlijst ingevuld. Dit is een respons van 42%. De respons vanuit de marktplaatsen bedraagt 48% en vanuit de overige scholen 25%.

In 2010 vervulden van de Brabantse respondenten 71% de functie van cultuurcoördinator. 22% is directielid en 49% leraar. Ongeveer de helft van de respondenten in Noord-Brabant is zowel cultuurcoördinator als ook directielid en/of leraar. In 2012 vervullen van de Brabantse respondenten 71% de functie van cultuurcoördinator. 17% is directielid en 57% leraar. Van alle respondenten vervult 8% (ook) een andere functie. Ruim de helft van de respondenten in Noord-Brabant is zowel cultuurcoördinator als ook directielid, leraar en/of anders.

Van de scholen die de landelijke vragenlijst hebben ingevuld zijn er 68 (=14%) een Brede School. Van de scholen die de provinciale vragenlijst hebben ingevuld is in 2010 de helft meer (21%; =76 scholen) een Brede School. In 2012 zijn 122 scholen (29%) een brede school: ruim het dubbele aantal in vergelijking met de landelijke gegevens.

Bij respectievelijk 11% (landelijk), 14% (Noord-Brabant 2010) en 25% (Noord-Brabant 2012) van de Brede Scholen is een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aangesteld. In Noord-Brabant is in 2010 14% van de Brede Scholen van plan om dit te doen en heeft 41% van de Brede Scholen deze plannen niet. Bij 30% van de Brabantse Brede Scholen is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

In 2012 heeft 11% van de Brede Scholen het plan om een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aan te stellen en heeft 42% van de Brede Scholen deze plannen niet. Bij 22% van de Brabantse Brede Scholen in 2012 is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

Landelijk hebben 6 Brede Scholen een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur (dit is 1,2 % van alle scholen die aan de monitor hebben meegewerkt). Provinciaal zijn dat er 11 (= 3% van alle scholen die de monitor in 2010 hebben ingevuld) en 29 (= 7% van alle scholen die de monitor in 2012 hebben ingevuld).

Zowel landelijk als provinciaal werken de Brede Scholen vooral samen met de bibliotheek (43% landelijk, 80% NBr in 2010 en 60% NBr 2012), Centra voor de kunsten (39% landelijk, 41% NBr in 2010 en 27% NBr 2012) en de muziekschool (31% landelijk, 51% NBr in 2010 en 22% NBr 2012). Opvallend is, dat het percentage Brede Scholen in Noord-Brabant dat samenwerkt met de genoemde culturele instellingen in 2012 (aanzienlijk) lager is dan in 2010.

6.1.2 Voortgezet Onderwijs

De vragenlijst voor de provinciale monitor cultuureducatie voortgezet onderwijs is aan 155 scholen/schoollocaties gestuurd. Hiervan vallen er 121 onder een van de 35 marktplaatsen die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. De overige 34 scholen vallen of niet onder een marktplaats, of onder de marktplaatsen Oss of Tilburg. In totaal hebben 42 scholen de vragenlijst ingevuld. Dit is een respons van 27%. De respons vanuit de marktplaatsen

bedraagt 26% en vanuit de overige scholen 32%. Al deze scholen/schoollocaties hebben gebruik gemaakt van de gehele, digitale vragenlijst.

De vragenlijst is ingevuld door VSO scholen (12%), categorale scholen voor praktijkonderwijs (5%), vmbo scholen (28%), havo/vwo/gymnasium scholen (5%) en scholen met een breed onderwijsaanbod (50%).

In 2012 vervult 40% van de respondenten in Noord-Brabant meer dan 1 functie. Van de Brabantse respondenten vervult 64% de functie van cultuurcoördinator. 10% is directielid en 81% leraar. 12% vervult een andere functie dan directielid, cultuurcoördinator of leraar.

Een op de drie scholen (33%) die de landelijke vragenlijst heeft ingevuld is een Brede School. Dat is vergelijkbaar met de situatie in Noord-Brabant. Van de scholen die de provinciale vragenlijst hebben ingevuld is in 2010 34% een Brede School, en in 2012 is dat 33%. Bij 25% van de Brede Scholen in Noord-Brabant is in 2010 een combinatiefunctionaris voor onderwijs en cultuur aangesteld. In 2012 is dat bij 14% van de scholen het geval. Van de overige Brede Scholen is 44% in 2010 en 42% in 2012 niet van plan een dergelijke functionaris aan te stellen. Bij 31% (2010) / 36% (2012) van de Brabantse Brede Scholen voor VO is de regeling combinatiefuncties niet bekend.

Meer dan de helft van de Brabantse Brede Scholen werkt samen met Centra voor de kunsten (58% in 2010 en 57% in 2012). In 2010 werkte 50% van de scholen samen met het theater. In 2012 doet 36% van de scholen dat. In 2010 werkte een derde van de Brabantse Brede Scholen samen met de bibliotheek (2012: 43%), en 'andere' instellingen (waaronder een marktplaats cultuureducatie)(2012: 36%). Een kwart van de scholen werkte in 2010 samen met de muziekschool, en 14% van de scholen in 2012.

6.2 Conclusies monitor primair onderwijs

6.2.1 Visie en doelen cultuureducatie primair onderwijs

In 2009 – 2010 heeft zowel landelijk als provinciaal 90% van de scholen een visie op cultuureducatie geformuleerd. In Noord-Brabant heeft in 2012 92% van de PO scholen een visie op cultuureducatie geformuleerd. Provinciaal (70% in 2010 en 74% in 2012) hebben meer scholen de visie vastgelegd dan landelijk (62%). In 2010 had bijna de helft van de Brabantse scholen de visie vastgelegd in een apart cultuurbeleidsplan. In 2012 geldt dit voor 54% van de scholen.

De meeste Brabantse scholen zonder een cultuurcoördinator hebben of geen visie op cultuureducatie (38%) of hebben deze visie niet schriftelijk vastgelegd (34%). Van de scholen die een ICC'er hebben, die geen scholing heeft gevolgd heeft 12% geen visie en 34% een visie die niet schriftelijk is vastgelegd. Van de scholen met een ICC'er die scholing heeft gevolgd beschikt het merendeel (95% van de scholen waar ICC is gevolgd en 63% van de scholen die een andere scholing hebben gevolgd) over een vastgelegde visie. De meeste scholen met ICC scholing (80%) hebben deze visie in een apart beleidsplan vastgelegd. Van de scholen met een andere scholing heeft 47% de visie in een apart beleidsplan vastgelegd.

Het aantal Brabantse scholen dat aangeeft dat er sprake is van een grotendeels of gehele inbedding van de visie, is toegenomen (van 47% tot 50%). Voor de helft van de scholen geldt dat de visie op cultuureducatie niet (2%) of slechts een beetje (48%) is ingebed in de algehele visie van de school.

aanbod voor leerlingen staat zowel landelijk (88%) als provinciaal (91%) bij vrijwel alle scholen hoog in het vaandel.

Het stimuleren van de sociaal - emotionele ontwikkeling van leerlingen staat zowel landelijk (79%) als provinciaal (71% / 72%) hoger op de lijst van te bereiken doelstellingen dan het stimuleren van talentontwikkeling (in alle gevallen 48% van de scholen). Het bijbrengen van kennis van en waardering voor de eigen omgeving scoort landelijk (71%) hoger als doelstelling dan bij de Brabantse scholen (66% / 68%). Het profileren van de school als kunst/cultuurschool daarentegen scoorde in Brabant in 2010 (11%) hoger dan in Nederland (7%). In 2012 is deze doelstelling nog voor 6% van de Brabantse scholen van belang.

Ten opzichte van 2010 (33%) is in 2012 voor iets meer Brabantse scholen (38%) het verbeteren van het schoolklimaat een relevante doelstelling van cultuureducatie.

6.2.2 Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma

Kunsteducatie

De meeste Brabantse scholen bieden kunsteducatie in 2012 aan als onderdeel van expressievakken (tekenen, muziek, enzovoort; 92%) of in andere vakken (53%). In 2010 bood 90% van de scholen kunsteducatie aan als onderdeel van expressievakken. Een klein deel van de scholen biedt kunsteducatie aan na of tussen de lessen (17%, zowel in 2010 als in 2012).

Landelijk wordt op PO scholen de meeste aandacht besteed aan actieve kunstbeoefening (gemiddeld besteden scholen 61% van hun tijd voor kunsteducatie op actieve wijze). Een kwart van de tijd wordt besteed aan receptieve kunstbeoefening en 16% van de tijd aan reflectieve kunstbeoefening. Voor Noord-Brabant zijn de cijfers in 2010 vergelijkbaar, met nuances voor de onder- en bovenbouw van het primair onderwijs. De meeste tijd wordt besteed aan actieve kunstbeoefening (57% bovenbouw en 67% onderbouw). Ook in Noord-Brabant werd ongeveer een kwart van de tijd besteed aan receptieve kunstbeoefening: 23% in de onderbouw en 27% in de bovenbouw. Aan reflectieve kunstbeoefening wordt in de onderbouw 10% van de tijd besteed en in de bovenbouw 16%.

In 2012 neemt in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening de meest belangrijke plaats in (op 75% van de scholen in de onderbouw en 78% van de scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de tweede plaats (bij 57% van de scholen in de onderbouw en 70% van de scholen in de bovenbouw). En reflectieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de derde plaats (bij 75% van de scholen in de onderbouw en 54% van de scholen in de bovenbouw). Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

Erfgoededucatie

Op de meeste scholen komt erfgoededucatie aan bod als onderdeel van geschiedenis en/of aardrijkskunde (oriëntatie op jezelf en de wereld). Dit is zowel landelijk (88%) als in Noord-Brabant (83% in 2010 en 86% in 2012) het geval. In 2010 komt erfgoededucatie op driekwart van de Brabantse scholen aan bod als onderdeel van cultuureducatie. In 2012 komt dit nog op tweederde van de PO scholen in Brabant voor, zoals ook landelijk het geval is in 2009. Opmerkelijk is, dat op 17% van de Nederlandse scholen erfgoededucatie helemaal niet aan bod komt. Dit geldt voor slechts 1% (2010) – 2% (2012) van de Brabantse scholen.

Landelijk komt erfgoededucatie vaker aan bod als onderdeel van omgevingsonderwijs (35%) dan in Brabant. Ten opzichte van 2010 (26%) wordt in 2012 erfgoededucatie vaker gegeven als onderdeel van omgevingsonderwijs (30%). Dit is consistent met eerdere gegevens, waarin we zagen dat de doelstelling 'Leerlingen kennis van en waardering voor de eigen omgeving bijbrengen' vaker landelijk dan provinciaal van toepassing is. Daarentegen komt in Noord-Brabant erfgoededucatie in 2010 vaker aan bod in vakoverstijgende projecten en thema's (72%) dan landelijk (67%). In 2012 is het percentage scholen echter gezakt en komt het met 62% uit onder het landelijk gemiddelde.

In 2010 is er in grote lijnen weinig verschil in de manieren waarop scholen landelijk dan wel provinciaal aandacht besteden aan erfgoededucatie. Opvallend is, dat in 2012 meer scholen in Brabant aandacht besteden aan erfgoededucatie, en dat geldt voor alle aangegeven manieren. Er is vooral sprake van een flinke stijging in het percentage scholen dat leerlingen laat werken met concrete voorwerpen en objecten (+35%), waar leerlingen de cultuur-historische omgeving van de school gebruiken (+18%), de leerlingen historische musea bezoeken (+15%) en de leerlingen monumenten bezoeken (+12%). Ook het percentage scholen dat aangeeft op een andere manier aandacht te besteden aan erfgoededucatie is flink gestegen: met 17%.

De meeste manieren waarop PO scholen aandacht besteden aan erfgoededucatie komen op deze scholen niet veel vaker dan een keer per jaar aan bod. Uitzonderingen daarop vormen het gebruikmaken van verhalen (35% van de scholen doet dit 2-5 keer per jaar en 9% van de scholen vaker dan 5 keer per jaar) en het gebruikmaken van de cultuur-historische omgeving van de school (19% van de scholen doet dit 2-5 keer per jaar en 1% van de scholen vaker dan 5 keer per jaar).

Literatuureducatie

Op de Brabantse scholen komt literatuureducatie het vaakst (86% (2010) - 88% (2012) van de scholen) aan bod als onderdeel van het vak taal. Maar ook komt het op meer dan de helft van de scholen aan bod in vakoverstijgende projecten. Het percentage scholen dat aangeeft dat literatuureducatie bij hen niet aan bod komt is gezakt van 5% in 2010 naar 3% in 2012. Het percentage scholen dat literatuureducatie op een andere manier aan bod laat komen is flink gestegen: van 8% in 2010 naar 23% in 2012. Vergelijkende landelijke gegevens zijn niet beschikbaar.

In Noord-Brabant worden verhoudingsgewijs vaker activiteiten uitgevoerd in samenwerking met de bibliotheek en is er meer aandacht voor de Nationale voorleesdagen dan in Nederland.

Ten opzichte van 2010 valt op, dat alle activiteiten op het terrein van literatuureducatie door meer scholen worden ondernomen (met uitzondering van aandacht voor de Kinderboekenweek, waar in beide jaren 99% van de scholen aandacht aan besteedt). Vooral activiteiten op het gebied van leesbevordering en/of kinder-/jeugdliteratuur worden door meer scholen (+19%) ondernomen en 10% meer scholen besteedt aandacht aan de Nationale Voorleesdagen. Ook het aantal scholen dat aangeeft andere activiteiten uit te voeren is flink gestegen (met 31%).

Media-educatie / mediawijsheid

Opvallend is, dat media-educatie / mediawijsheid op ruim een derde van de scholen in Nederland niet wordt aangeboden. Dat zijn drie keer zoveel scholen als in Brabant. Landelijk wordt media-educatie / mediawijsheid het vaakst aangeboden in vakoverstijgende projecten (66%). In Brabant is dit op 43 % (2012) - 45% (2010) van de scholen het geval. In Brabant kozen in 2010 relatief meer scholen ervoor (57%) om media-educatie / mediawijsheid aan te bieden als onderdeel van cultuureducatie. In 2012 is dit percentage aanzienlijk kleiner geworden: nog 38% van de scholen kiest er in 2012 voor om media-educatie / mediawijsheid aan te bieden als onderdeel van cultuureducatie.

Vrijwel alle PO scholen schenken aandacht aan het leren van praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken) door leerlingen. Ook het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media speelt op de meeste scholen een rol. Dit was in 2010 relatief op meer scholen in Nederland het geval dan in Brabant. In 2010 werd hieraan op driekwart van alle Brabantse scholen aandacht besteed (76%), en in 2012 besteden vrijwel alle scholen (97%) aandacht aan het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media. De

derde manier waarop ongeveer driekwart van de scholen in 2010 aandacht besteedt aan media-educatie / mediawijsheid is het bewust laten worden van leerlingen van de grote rol die media spelen in de maatschappij. In 2012 besteden vrijwel alle scholen in Noord Brabant (98%) hieraan aandacht. Het leerlingen zelf mediaproducten laten maken gebeurt in 2012 op veel meer (60%) Brabantse scholen dan in 2010 (38%).

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat de aandacht die Brabantse scholen schenken aan media-educatie / mediawijsheid in de loop van twee jaar tijd enorm is toegenomen.

Canon van Nederland

In Noord-Brabant maakte 29% van de scholen in 2010 geen gebruik van de Canon en in 2012 maakt 32% van de Brabantse scholen geen gebruik van de Canon. In Nederland is dat twee en een half keer zo veel: 75%. Dit grote verschil kan mogelijk (deels) worden verklaard uit het tijdstip van afname van de vragenlijst. De landelijke monitor is een jaar eerder afgenomen dan de provinciale monitor, en juist in dat tussenliggend jaar is veel aandacht besteed aan de Canon van Nederland. Bijna de helft van de scholen in Brabant (45% in 2010 en 40% in 2012) maakt incidenteel gebruik van de Canon in het onderwijsprogramma. In Nederland geldt dit voor 12% van de scholen. 27% (2010) – 31% (2012) van de scholen in Brabant gebruikt de Canon structureel, projectmatig of anders. In Nederland gebeurt dit op 13% van de scholen.

Opvallend is, dat landelijk een groter percentage van alle typen gebruikers gebruik maken van de Canon dan in Noord-Brabant, terwijl de Canon in Noord-Brabant vele malen vaker wordt gebruikt. In 2012 geldt dit in nog sterkere mate dan in 2010. Overigens was het percentage Brabantse scholen waar anderen gebruik maken van de Canon in 2010 bijna 3 keer zo hoog als landelijk. In 2012 is dit bijna 4 keer zo hoog als landelijk. Zowel landelijk als in Brabant (2010 en 2012) maakt de groepsleraar veruit het vaakst gebruik van de Canon.

De website www.entoen.nu is landelijk bij 42% van de scholen bekend. In Brabant bij 38% van de scholen in 2010 en 48% in 2012. Het percentage Brabantse scholen dat deze website kent is in twee jaar tijd met 10% toegenomen.

In 2012 is bovendien aan de scholen gevraagd of zij gebruikmaken van het educatiemateriaal op de website. Van de scholen die de website kennen maakt 19% nooit gebruik van de materialen. Meer dan twee derde van de scholen (67%) maakt er af en toe gebruik van, en 14% van de scholen maakt vaak gebruik van het educatiemateriaal op de website.

Deelname aan culturele activiteiten in schoolverband

Scholen in de Provincie Noord-Brabant namen in 2010 vaker in schoolverband deel aan culturele activiteiten (met een of meerdere groepen) dan landelijk het geval was. In 2012 zijn de landelijke en provinciale percentages nagenoeg gelijk aan elkaar. Dit betekent, dat de Brabantse scholen in de afgelopen twee jaren minder frequent in schoolverband zijn gaan deelnemen aan culturele activiteiten.

Zowel landelijk als provinciaal organiseerde in 2009/2010 slechts 1% van alle scholen nooit culturele activiteiten in schoolverband. In 2012 organiseert 3% van de Brabantse PO scholen nooit culturele activiteiten in schoolverband. Landelijk organiseert 43% van de scholen hooguit één culturele activiteit per schooljaar. In Brabant is dit voor respectievelijk 27% (2010) en 44% (2012) van de scholen het geval. Bijna driekwart van de Brabantse scholen organiseerde in 2010 ieder schooljaar meerdere activiteiten. Dit is zowel landelijk (2009) als in Brabant in 2012 voor ruim de helft van de scholen het geval.

Het jaarlijks ad hoc inkopen van losse activiteiten komt vaker landelijk (16%) voor dan provinciaal (in beide schooljaren 6%). Ook geven Brabantse scholen (in beide schooljaren 6%) minder vaak een opdracht aan instellingen om een cultuurprogramma samen te stellen op basis van hun wensen, dan landelijk (16%). Het inkopen van een kant-en-klaar kunstmenu (al dan niet aangepast aan de eigen wensen van de school) komt vaker voor bij Brabantse PO scholen (51% in 2010 en 53% in 2012) dan landelijk (44%). Maar landelijk wordt dit kunstmenu vaker (18%) aangepast aan de eigen wensen dan in Noord-Brabant (9% in 2010 en 12% in 2012). Voor alle genoemde culturele activiteiten geldt, dat deze op Brabantse PO scholen in 2010 vaker aan bod kwamen dan landelijk. Vooral de activiteiten met beeldend kunstenaar/tentoonstelling (+35%), concert/musici (+12%), toneel/poppentheater (+12%), dans/dansers (+15%) en bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen (+8%) zijn in 2009 – 2010 vaker meerdere keren aan bod geweest op Brabantse scholen dan landelijk. Het meerdere keren per jaar inschakelen van schrijvers/dichters op school kwam landelijk vaker voor dan in de provincie Noord-Brabant (+17%). Er zijn scholen, waar sommige culturele activiteiten wel 40 keer per jaar worden uitgevoerd.

In 2012 echter is er sprake van een geheel andere situatie. Voor alle genoemde culturele activiteiten geldt, dat het percentage Brabantse scholen dat deze activiteiten in 2012 nooit organiseert flink is toegenomen ten opzichte van 2010. In twee jaar tijd is het percentage Brabantse scholen dat deze activiteiten organiseert drastisch verminderd. In de meest gunstige gevallen is het percentage afgenomen met 9% (toneel/poppentheater, film/video/fotografie en bronnenmateriaal in leskisten). In het meest ongunstige geval is het percentage afgenomen met 19% (concert/musici). De vraag doet zich voor waarom dit het geval is. Is het een kwestie van bezuiniging of liggen er andere redenen aan deze afname ten grondslag?

Ten opzichte van 2010 worden sommige buitenschoolse activiteiten in 2012 vaker ondernomen door Brabantse scholen in 2012 en sommige minder vaak.

In 2012 brengen Brabantse scholen vaker een bezoek aan een museum of tentoonstelling beeldende kunst (+9%), maar dit bezoek blijft ook vaker tot één activiteit beperkt dan in 2010. Hetzelfde geldt voor het bijwonen van een theatervoorstelling buiten de school (+10%), het bijwonen van een dansvoorstelling buiten de school (+6%), het bezoeken van een historisch of streekmuseum (+9%) en het doen van onderzoek in de directe schoolomgeving (11%): meer scholen doen dit in 2012, maar ook meer scholen beperken het tot slechts één keer per jaar.

In 2012 gaan Brabantse scholen minder vaak naar een concert buiten de school (-10%), een musical of opera buiten de school (-5%), een filmvoorstelling buiten de school (-10%) en brengen ze minder vaak een bezoek aan een monument, bezienswaardige gebouwen, archeologische vindplaats en/of maken ze minder vaak een stadswandeling (-11%). En ook voor al deze buitenschoolse activiteiten geldt, dat de scholen die dit doen het vaker tot één keer per jaar beperken dan in 2010.

6.2.3 Samenhang en doorlopende leerlijnen

Op het merendeel van de PO scholen is er voor sommige (50%) of alle activiteiten (21%) sprake van samenhang.

Landelijk blijkt het voor het aanbrengen van samenhang in het programma uit te maken of de cultuurcoördinator de cursus voor Interne Cultuurcoördinator heeft gevolgd: op slechts 8% van deze scholen (met cursus) is er geen enkele samenhang in het programma, terwijl dat op 21% van de scholen waar de cursus niet is gevolgd, het geval is. Van deze samenhang is ook in Noord-Brabant sprake. Relatief de meeste scholen zonder een opgeleide ICC'er voeren incidentele, losstaande activiteiten uit op het terrein van cultuureducatie (36%). Van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd voert 15% incidentele, losstaande activiteiten, tegenover 26% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd. Het afstemmen van

sommige activiteiten gebeurt op 34% van de scholen zonder een opgeleide ICC'er, op 58% van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd en op 32% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd. Het uitvoeren van één samenhangend programma komt voor op 23% van de scholen met een ICC'er zonder opleiding, op 20% van de scholen met een ICC'er die de ICC cursus heeft gevolgd en op 32% van de scholen die een andere opleiding hebben gevolgd.

Van een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs is slechts bij enkele scholen (3%) sprake. De meeste scholen zijn ook niet van plan aandacht te schenken aan deze afstemming tussen hun school en scholen voor voortgezet onderwijs. In 2010 was 10% van de scholen voornemens aandacht te besteden aan deze doorlopende leerlijn. In 2012 is 17% van de scholen dit van plan.

In de monitor van 2012 zijn aan de scholen vijf extra vragen voorgelegd over doorlopende leerlijnen. Deze vragen hangen samen met het landelijke onderzoeksproject 'Cultuur in de Spiegel' dat sedert een aantal jaren wordt uitgevoerd.

Tussen de helft en twee derde van de scholen (57%) heeft nooit gehoord van 'Cultuur in de Spiegel' en bijna een derde (31%) van de scholen heeft er wel eens van gehoord. Een klein deel van de scholen is in grote lijnen (11,5%) of goed bekend met het onderzoek (1,2%).

Vervolgens is de scholen gevraagd of zij gebruik zouden maken van een instrument om de culturele ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken (bijvoorbeeld in de vorm van een cultuurportfolio), als zij daarover zouden beschikken. Slechts 1 op de 10 scholen zegt met zekerheid gebruik te zullen maken van een dergelijk instrument. Meer dan 2 van de 10 scholen zeggen met zekerheid daar geen gebruik van te zullen gaan maken. De meeste scholen (66%) betwijfelen of ze dit zullen doen.

Een van de redenen van deze twijfel zou kunnen zijn, dat scholen al veel in huis hebben op het terrein van de culturele ontwikkeling en competenties van leerlingen. Slechts 2% van de scholen echter beschikt over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn, dat volledig is en/of waarover de school tevreden is. De meeste scholen (88%) beschikken over geen enkel overzicht. De twijfel van scholen kan dus niet worden verklaard door het feit dat scholen al beschikken over goede materialen.

2 van de 10 scholen vinden het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn heel belangrijk (19%) of zelfs onmisbaar (1%). Ruim 1 op de 10 scholen (12%) vindt het geheel niet belangrijk. De grootste groep scholen (68%) vindt het enigszins van belang om over een dergelijk overzicht te beschikken.

Ook op de vraag hoe belangrijk scholen het vinden om te worden ondersteund bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen, is de groep scholen met een niet echt uitgesproken mening ('enigszins belangrijk') in de meerderheid. Opvallend is wel, dat bijna een derde van de scholen (29%) een dergelijke ondersteuning heel belangrijk (26%) of zelfs onmisbaar (3%) acht.

6.2.4 Samenwerking met culturele partners

Zowel landelijk als provinciaal werken de meeste scholen samen met de bibliotheek. Slechts 2% (Brabant 2012) - 3% (Brabant 2010 en landelijk) van de scholen werkt niet samen met een bibliotheek. Opvallend is, dat in 2010 voor alle genoemde culturele instellingen geldt, dat meer Brabantse scholen hiermee samenwerken dan landelijk het geval is. Ook valt op, dat de samenwerkingsvorm 'de school formuleert de vraag en de instelling speelt daarop in' relatief vaker voorkomt in Brabant dan landelijk.

In 2012 is – ten opzichte van 2010 – een hoger percentage Brabantse scholen gaan samenwerken met bibliotheken (+1%), Kunstbalie (+7%), Erfgoed Brabant (+5%) en de marktplaatsen cultuureducatie (+5%). Met de overige genoemde instellingen daarentegen werkt nu een lager percentage scholen samen ten opzichte van 2010. Deze afname is het grootst voor theater/theatergezelschappen (-11%), filmhuizen/bioscopen (-11%), individuele kunstenaars (-9%) en ondersteunende instelling voor kunst / cultuur buiten de Provincie (-8%).

In Noord-Brabant werken scholen relatief vaker samen met de muziekschool, een muziekgezelschap, individuele kunstenaars, archief en een vereniging voor amateurkunst. In de samenwerking met individuele kunstenaars valt vooral op, dat 30% van de Brabantse scholen een vraag formuleert waarop de kunstenaars inspelen en 12% van de scholen samen met de kunstenaars aanbod ontwikkelt en uitvoert. Dit is hoog in vergelijking met andere instellingen, waarbij de scholen vooral gebruikmaken van beschikbaar aanbod. Dit alles geldt zowel voor 2010 als 2012, maar de verschillen zijn minder sterk in 2012 dan in 2010.

Binnen de provincie Noord-Brabant leveren de toegekende subsidies voor 'kleine schoolprojecten' en voor 'productontwikkeling' ongetwijfeld een bijdrage aan deze hoge mate van samenwerking. In 2011 zijn in 2 tranches in totaal 92 subsidies voor 'kleine schoolprojecten' toegekend (voor een totaalbedrag van € 99.847,45) en 37 subsidies voor 'productontwikkeling' (voor een totaalbedrag van € 203.408,68). In 2009 zijn in 3 tranches in totaal 242 subsidies voor 'kleine schoolprojecten' toegekend (voor een totaalbedrag van € 137.000,--) en 48 subsidies voor 'productontwikkeling' (voor een totaalbedrag van € 335.000,--). De toegekende bedragen zijn ten opzichte van 2009 in 2011 verminderd met respectievelijk ruim € 37.000,-- en ruim € 130.000,--.

Ten aanzien van de provinciale steunfunctie-instellingen valt op, dat ongeveer of ruimschoots meer dan tweederde van de Brabantse scholen samenwerkt met Kunstbalie (63% in 2010 en 70% in 2012) en Erfgoed Brabant (64% in 2010 en 69% in 2012). Dat is aanzienlijk meer dan landelijk samenwerking met provinciale steunfunctie-instellingen plaatsvindt (36%). Met Cubiss werkt ongeveer 1 op de 10 scholen samen (11% in 2010 en 9% in 2012). Dit lage percentage hangt waarschijnlijk samen met de andere rol die Cubiss speelt in vergelijking met de twee andere instellingen. Waar de andere instellingen zowel zijn gericht op scholen als ook op andere doelgroepen, is Cubiss primair gericht op de bibliotheken als intermediair. En uit de cijfers blijkt een zeer sterke (en zelfs in 2012 toegenomen) samenwerkingsrelatie tussen scholen en bibliotheken.

In Noord-Brabant maakte in 2010 driekwart (74%) van de PO scholen deel uit van een scholennetwerk cultuureducatie. In 2012 neemt 82% deel aan een scholennetwerk cultuureducatie. 50% (2010) – 59% (2012) van alle scholen participeert in een netwerk binnen de marktplaats cultuureducatie. Ongeveer een kwart van alle scholen (28% in 2010 en 23% in 2012) participeert in een ander scholennetwerk. Ongeveer 4% van de scholen participeert zowel in een netwerk binnen de marktplaats cultuureducatie als ook in een ander netwerk.

Het percentage scholen dat in een netwerk cultuureducatie participeert is in de afgelopen twee jaren toegenomen met 8% (gestegen van 74% tot 82%).

Ruim driekwart van de scholen weet niet of cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school. Bijna een op de 5 scholen geeft aan dat in de gemeente waarin de school is gevestigd is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda; hetzij summier (7%), of als volwaardige onderdeel (12%).

Bij ruim de helft van de scholen (56%) is niet bekend of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen. In 3% van de gevallen is die verbinding niet aanwezig en 41% van de scholen geeft aan dat deze verbinding aanwezig is. Daar waar er sprake is van een dergelijke verbinding, is dat op de beleidsterreinen: sport en welzijn (72%), natuur- en milieu-educatie (NME) (51%), jeugd- en jongerenwerk (46%) en techniek (22%).

6.2.5 *Organisatie van cultuureducatie binnen de school*

Intern cultuurcoördinator

Het merendeel van de PO scholen heeft een intern cultuurcoördinator (ICC'er). Provinciaal geldt dit voor 88% in 2010 en 92% in 2012 en landelijk voor 81%.

De interne cultuurcoördinatoren van deze scholen hebben niet allemaal een cursus/scholing gehad. Van 32% (2010) - 35% (2012) van de scholen in Noord-Brabant hebben de interne cultuurcoördinatoren niet deelgenomen aan een scholing/cursus. In 2010 heeft meer dan de helft van deze scholen wel plannen om de ICC'er deel te laten nemen aan scholing. In 2012 is dat nog slechts op 23% van deze scholen het geval.

Op (ruim) tweederde van de scholen heeft die scholing wel plaats gevonden. In een aantal gevallen is er sprake van meer dan één scholingstraject. Op 55% (2010) – 60% (2012) van de scholen heeft de ICC'er de cursus Interne Cultuurcoördinator gevolgd (landelijk geldt dit voor 40% van de scholen). In 2010 heeft de ICC'er van 21% van de scholen deelgenomen aan het ondersteuningstraject cultuureducatie van KPC Groep (tussen 2005 en 2008 uitgevoerd in opdracht van de Provincie Noord-Brabant) en op 4% van de scholen was er sprake van een andere cursus/scholing. Op 25 scholen (9%) heeft de ICC'er zowel de cursus Interne Cultuurcoördinator gevolgd als deelgenomen aan het ondersteuningstraject cultuureducatie van KPC Groep.

In 2012 heeft 6% van de ICC'ers een andere scholing gevolgd dan de cursus Interne Cultuurcoördinator¹⁵. Als gevolgde scholingen zijn genoemd: academie beeldende vorming, cursus cultuurbeleidsplan, de vervolgcursus ICC, cursus intern cultuurcoördinator KPC Groep, ICQ en een opleiding vanuit Pabo.

De provincie Noord-Brabant heeft in 2011 een bijdrage geleverd aan de scholing in de vorm van subsidies. In totaal zijn in 2011 193 scholingssubsidies verstrekt, voor een totaalbedrag van € 145.749,03, ten behoeve van bijna 500 deelnemers. De provincie Noord-Brabant heeft in 2009 een bijdrage geleverd aan de scholing in de vorm van subsidies. In totaal zijn in 2009 293 scholingssubsidies verstrekt, voor een totaalbedrag van € 150.000,--.

Zowel landelijk (82%) als in Noord-Brabant (78% in 2010 en 84% in 2012) hebben de meeste ICC'ers tot taak om culturele activiteiten voor de school te selecteren en organiseren. Andere belangrijke taken zijn het vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen het team van de school en het ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie (zowel landelijk als provinciaal op tweederde tot driekwart van de scholen). Op meer dan de helft van de scholen vormen ook het participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie en het inbedden van cultuureducatie in het curriculum van de school een belangrijke taak voor de ICC'er.

Opvallend is de toename tussen 2010 en 2012 van het percentage scholen waar de ICC'er tot taak heeft cultuureducatie in te bedden in het curriculum van de school (+17%) en waar de ICC'er tot taak heeft fondsen te verwerven (+21%).

---

¹⁵ Naar het scholingstraject van KPC Groep is in 2012 niet meer gevraagd, omdat dit traject na 2008 niet meer is uitgevoerd.

Landelijk heeft de cultuurcoördinator gemiddeld 1,2 uur per week tot zijn/haar beschikking, maar de spreiding in het beschikbaar aantal uren is groot. Van de Brabantse ICC'ers heeft 83% geen uren (29%) of minder dan 1 uur per week (54%) ter beschikking om zijn/haar werk als ICC'er uit te voeren.

Draagvlak

Slechts op enkele scholen is er geen draagvlak voor (het programma) cultuureducatie bij de directie en groepsleerkrachten. Landelijk lijkt het draagvlak bij alle partijen (groepsleerkrachten, directie en vakleerkrachten) sterker te zijn dan in de provincie Noord-Brabant. Dit geldt zowel voor 2010 als voor 2012.

Het draagvlak voor (het programma) cultuureducatie is hoofdzakelijk onveranderd. Dat geldt voor 84% van de vakleerkrachten, 62% van de groepsleerkrachten en 66% van de directie van scholen. Op die scholen waar er wel een verandering in draagvlak is vastgesteld, is zichtbaar dat dit, in vergelijking met 2010, vaker een afname van het draagvlak was dan een toename. De verschillen zijn weliswaar klein, maar treden wel systematisch op voor alle 3 groepen (directie, groepsleerkrachten en vakleerkrachten).

Deskundigheid

Ongeveer een vijfde van de scholen (19% landelijk en 22% in Noord-Brabant in 2010 en 19% in Noord-Brabant in 2012) heeft een vakleerkracht of freelancer voor cultuureducatie. Het gaat dan vooral om muziekleerkrachten en, in mindere mate, om vakleerkrachten beeldende vorming, drama en dans. Een opvallende verschuiving op de Brabantse scholen tussen 2010 en 2012 is de afname van het percentage scholen met een vakleerkracht voor drama (-10%). Verder valt op dat geen enkele Brabantse school nog een vakleerkracht erfgoededucatie in dienst heeft (in 2010 had 2% van de scholen nog een vakleerkracht erfgoededucatie).

Slechts een op de vier (landelijk) of een op de vijf (Noord-Brabant 2010 en 2012) scholen is van oordeel dat de groepsleerkrachten over een grote mate van deskundigheid beschikken op het gebied van cultuureducatie. Ongeveer driekwart van de scholen vindt dat er 'in enige mate' deskundigheid aanwezig is onder de leerkrachten en 2% (2010) – 3% (2012) van de scholen geeft aan dat er geen deskundigheid is voor het geven van cultuureducatie.

De belangrijkste reden voor scholen om vakleerkrachten voor cultuureducatie aan te stellen is een behoefte aan specifieke deskundigheid op bepaalde gebieden. Deze reden is door 84% (landelijk) tot 86% (Noord-Brabant) van de scholen met vakleerkrachten genoemd. In 2012 is een behoefte aan specifieke deskundigheid op bepaalde gebieden nog steeds de belangrijkste reden. Andere genoemde redenen om vakleerkrachten aan te stellen zijn: het profileren van de school als kunst- en cultuurschool, het gebruik maken van talenten, stagemogelijkheden benutten en het uitvoeren van een tijdelijk project.

Voor de scholen die geen vakleerkrachten hebben, blijkt de voornaamste reden dat het hen ontbreekt aan voldoende financiële middelen. Ten opzichte van 2010 is in 2012 het ontbreken aan voldoende financiële middelen voor meerdere scholen de meest belangrijke reden. Als andere reden is vooral genoemd, dat de school geen prioriteit legt bij het aanstellen van vakleerkrachten.

Financiën

Zowel landelijk (81%) als Provinciaal (79% in 2010 en 82% in 2012) hebben de meeste scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de (meerjaren)begroting van de school. Landelijk is dit percentage voor scholen met een opgeleide cultuurcoördinator iets hoger, namelijk 89%. Provinciaal is dit verschil tussen scholen zonder en met een opgeleide

cultuurcoördinator minder sterk. Van de scholen waar de cultuurcoördinator de cursus ICC heeft gevolgd, is op 88% (was 79% in 2010) van de scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de (meerjaren)begroting van de school. Van de scholen waar een andere opleiding is gevolgd, is op 68% van de scholen cultuureducatie als aparte post opgenomen in de meerjarenbegroting van de school.

In 2012 beschikt 65% van de scholen over een bedrag per leerling, 27% over een totaalbedrag voor de hele school en is het beschikbare budget op 8% van de scholen op een andere wijze samengesteld. Een aantal respondenten geeft aan niet te weten hoe het beschikbare bedrag is samengesteld.

In 2010 was het percentage scholen dat minder, precies of meer dan € 10,90 per leerling beschikbaar had nog ongeveer gelijk verdeeld (ieder ongeveer een derde). In 2012 is dat niet langer het geval en heeft het merendeel van de scholen (70%) precies € 10,90 per leerling beschikbaar. Ruim 1 op de 10 scholen heeft een lager bedrag per leerling beschikbaar en bijna 2 op de 10 scholen een hoger bedrag.

In 2012 hebben 93 scholen aangegeven een totaalbedrag voor cultuureducatie beschikbaar te hebben. Van deze scholen heeft 18% minder dan € 500 beschikbaar, eveneens 18% beschikt over een bedrag tussen de € 500 en € 1.000, 57% beschikt over een bedrag tussen de € 1.000 en € 5.000, en 7% van de scholen beschikt over een totaalbedrag per school van meer dan € 5.000.

71% van de scholen geeft het beschikbare bedrag aan cultuureducatie uit. 11% van de scholen geeft minder uit en 18% van de scholen geeft meer uit dan beschikbaar is.

In 2010 zette 2/3 van de Brabantse scholen eigen middelen in voor cultuureducatie. In 2012 is dat verminderd tot de helft van de scholen. Daarnaast zette in 2010 ongeveer de helft van de scholen subsidies van Rijk en Gemeenten in. Ongeveer een derde van de scholen gebruikt ook subsidies van de Provincie. Dat beeld zien we terug in 2012, met uitzondering van de middelen die via het Rijk worden verkregen: die worden nog door 44% van de scholen ingezet in plaats van 51% in 2010.

10% van de scholen maakte in 2010 gebruik van extra inkomstenbronnen, en 13% in 2012. Dit percentage komt voor beide jaren exact overeen met het percentage scholen waar de ICC'er tot taak heeft extra fondsen voor cultuureducatie te werven.

In 2012 is de scholen ook gevraagd of zij weten, dat de subsidie voor het versterken van de samenhang binnen en de kwaliteit van cultuureducatie van 2012-2013 t/m 2015-2016 wordt opgenomen in de regeling prestatiebox primair onderwijs. 49% van de scholen is daarvan op de hoogte en 51% van de scholen weet dat niet.

6.2.6 *Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie*

Het proces en de opbrengsten van cultuureducatie worden niet door alle scholen door middel van evaluatie in beeld gebracht. Landelijk evalueert 76% van de scholen. In Noord-Brabant is het percentage scholen dat evalueert aanzienlijk kleiner, namelijk 57% in 2010 en 47% in 2012. Het toch al geringe percentage van 2010 is nog verder afgenomen in 2012.

Vrijwel alle scholen (die evalueren) betrekken de inhoud van het programma/de activiteiten evenals de organisatie van het programma/de activiteiten in hun evaluatie. Ook de ervaringen / waardering van leerlingen worden door meer dan driekwart van de scholen geëvalueerd. De samenwerking en het overleg met externe partners wordt door meer scholen in de provincie (61% in 2010 en 63% in 2012) geëvalueerd dan landelijk (53%). Het minst aantal scholen (ongeveer een kwart) evalueert de ervaringen / waardering van ouders. In vergelijking met 2010

is het percentage scholen dat het beleid en de doelstellingen van cultuureducatie evalueert in 2012 afgenomen ((van 56% naar 42% van de scholen).

Zes van de 10 Brabantse PO scholen beoordelen leerlingen in de onderbouw niet op (onderdelen van) cultuureducatie. In de bovenbouw worden de leerlingen op bijna de helft van de scholen (44% in 2010 en 47% in 2012) hier niet op beoordeeld. Als leerlingen worden beoordeeld heeft een geschreven beoordeling de voorkeur boven het geven van cijfers.

Zowel landelijk als in Noord-Brabant in 2010 beoordeelden vrijwel alle scholen (die de leerlingen beoordelen voor cultuureducatie) op creativiteit en/of originaliteit van het eindproduct. Ook de werkhouding en het werkproces zijn beoordelingscriteria die door de meeste scholen worden gehanteerd. In 2012 is een enorme verschuiving opgetreden in de door scholen gehanteerde beoordelingscriteria. Het percentage scholen dat de genoemde criteria gebruikt is in alle gevallen afgenomen (een daling variërend van 15% - 33%). Een kwart van de scholen geeft nu vooral andere (dan de genoemde) criteria aan, die worden gebruikt. Als 'andere' criteria zijn vooral genoemd: beleving / sociaal-emotionele criteria, betrokkenheid en interesse en een beoordeling die deel uitmaakt van andere vakken en/of wereldoriëntatie.

De meeste scholen, zowel landelijk (84%) als in Noord-Brabant (86%), zien als effect van cultuureducatie dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn. Daarnaast signaleert meer dan driekwart van de scholen, dat leerlingen beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur.

Een opvallend verschil tussen 2010 en 2012 is, dat een lager percentage scholen (-11%) een betere samenwerking tussen leerlingen als effect zien van cultuureducatie op school.

6.3 Conclusies monitor voortgezet onderwijs

6.3.1 Visie en doelen cultuureducatie

Het merendeel van de VO scholen in Nederland (90%) en in Noord-Brabant (83% in 2010 en 98% in 2012) heeft een visie op cultuureducatie. Iets meer dan de helft van de scholen in Nederland (54%) heeft deze visie ook vastgelegd, hetzij in het schoolplan / de schoolgids of in een apart cultuurbeleidsplan. In Noord-Brabant heeft zowel in 2010 als in 2012 38% van de scholen deze visie vastgelegd. Landelijk komt dit overeen met het beeld van voorgaande jaren. Provinciaal lag dit percentage vier jaar geleden echter veel hoger (63%).

Bij de meeste scholen (56% in 2010 en 64% in 2012) is de visie op cultuureducatie slechts een beetje ingebed in de algehele visie van de school. In vergelijking met 2010 is er in 2012 sprake van een slechtere inbedding van de visie. In 2012 is bij 5% van de scholen is de visie op cultuureducatie niet ingebed in de algehele visie van de school (in 2010 bij 0% van de scholen).

Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur is een doelstelling die vrijwel alle VO scholen in alle onderzoeksjaren voor ogen hebben bij cultuureducatie. Voor 2008, 2009 en 2010 geldt dit ook voor het stimuleren van deelname aan kunst en cultuur buiten school en voor het realiseren van een breed aanbod voor leerlingen. Het stimuleren van de sociaal - emotionele ontwikkeling is een doelstelling die landelijk meer scholen voor ogen staat (90%) dan binnen de provincie Noord-Brabant (69% in 2010 en 74% in 2012).

Een opmerkelijk verschil met eerdere jaren is dat VO scholen in 2012 minder ambitieus (of misschien meer realistisch?) lijken te zijn in termen van de doelen die ze met cultuureducatie willen realiseren. De lat wordt in 2012 (ten opzichte van 2010) hoger gelegd ten aanzien van het stimuleren van talentontwikkeling (+29%), het verbeteren van het schoolklimaat (+17%) en het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling (+5%). De ambities zijn vooral op een lager pitje gezet ten aanzien van het realiseren van een breed aanbod voor leerlingen (-27%), het stimuleren van de deelname aan kunst en cultuur buiten school (-24%), het vergroten van

kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur (-13%) en leerlingen leren waarnemen, herkennen, analyseren en waarderen (-6%).

6.3.2 *Invulling cultuureducatie in het onderwijsprogramma*

Kunsteducatie

De meeste Brabantse scholen bieden kunsteducatie aan als onderdeel van de kunstvakken (91% in 2010 en 92% in 2012) en/of in vakoverstijgende projecten of thema's (76% in 2010 en 87% in 2012). In 2010 bood ruim een derde van de scholen kunsteducatie na of tussen de lessen (35%) aan. In 2012 doet minder dan een kwart van de scholen (23%) dit.

Landelijk (2009) biedt ruim een kwart van de scholen kunsteducatie integraal aan, dat wil zeggen in de kunstvakken, in andere vakken én in projecten. Bijna de helft van de scholen biedt kunsteducatie aan in de kunstvakken en in projecten, maar niet in andere vakken. Een beperkt aantal scholen biedt kunsteducatie aan in alleen de kunstvakken of alleen in projecten. In Noord-Brabant wordt kunsteducatie door de meeste scholen zowel aangeboden in de kunstvakken (91%) als vakoverstijgend (76%).

Op de Brabantse vmbo scholen neemt in 2012 in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening een belangrijke plaats in (nummer 1 op 67% van de vmbo scholen in de onderbouw en nummer 1 op 46% van de vmbo scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste scholen op de tweede plaats (bij 60% van de scholen in de onderbouw en 64% van de scholen in de bovenbouw). Maar ook reflectieve kunstbeoefening neemt een belangrijke plaats in. In de onderbouw van het vmbo neemt deze vorm van kunstbeoefening op 59% van de scholen een eerste of tweede plaats in, en in de bovenbouw geldt dit voor 81% van de scholen. Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

Ook op de Brabantse havo scholen neemt in 2012 in zowel de onder- als bovenbouw de actieve kunstbeoefening een belangrijke plaats in (nummer 1 op 58% van de havo scholen in de onderbouw en nummer 1 op 50% van de havo scholen in de bovenbouw). Receptieve kunstbeoefening komt bij de meeste havo scholen op de tweede plaats (bij 71% van de scholen in de onderbouw en 50% van de scholen in de bovenbouw). Maar ook reflectieve kunstbeoefening neemt een belangrijke plaats in. In de onderbouw van het havo neemt deze vorm van kunstbeoefening op 59% van de scholen een eerste of tweede plaats in, en in de bovenbouw geldt dit voor 100% van de scholen (op 61% van de havo scholen staat reflectieve kunstbeoefening in de bovenbouw op de eerste plaats). Het aandeel van de reflectieve kunstbeoefening is in de bovenbouw aanzienlijk hoger dan in de onderbouw.

Erfgoededucatie

Op VO scholen komt erfgoededucatie vooral aan bod als onderdeel van CKV / kunst en van geschiedenis. Op een minderheid van de scholen komt erfgoededucatie niet aan bod. Het komt landelijk vaker (9%) niet aan bod dan op scholen in Noord-Brabant (4% in 2010 en 3% in 2012). In 2008 waren er in Brabant meer VO scholen waar erfgoededucatie niet aan bod kwam (19%). Ook kwam erfgoed 4 jaar geleden nog veel minder vaak vakoverstijgend aan bod (30%) dan nu het geval is (56%). Het beeld in 2012 is vergelijkbaar met dat van 2010, op een aantal uitzonderingen na: erfgoededucatie wordt in 2012 minder vaak (-18%) aangeboden in vakoverstijgende thema's en projecten, en minder vaak (-5%) als onderdeel van andere vakken.

Op minstens tweederde van de scholen gebruiken leerlingen de cultuur-historische omgeving van de school, bezoeken ze historische musea en maken ze gebruik van verhalen, tradities en

gewoonten. In 2012 is het aandeel van alle genoemde activiteiten toegenomen op de Brabantse scholen voor VO. Deze toename varieert van 7% - 48%.

Literatuureducatie

Zowel landelijk als op de Brabantse scholen komt literatuureducatie het vaakst aan bod als onderdeel van het vak Nederlands en/of moderne vreemde talen (MVT). Op ongeveer een derde van de scholen komt literatuureducatie aan bod als onderdeel van CKV/kunst. Op bijna een op de drie Brabantse scholen en een op de vijf scholen in Nederland komt het aan bod in vakoverstijgende projecten. Vier procent van de Brabantse scholen en 12% landelijk geeft aan dat literatuureducatie bij hen niet aan bod komt.

Het aantal scholen dat literatuureducatie niet aan bod laat komen is gedaald van 14% in 2008 naar 4% in 2010. In 2012 stijgt dit aandeel weer: naar 8%. Ook in 2008 kwam literatuureducatie vooral aan bod als onderdeel van het vak Nederlands en/of moderne vreemde talen (MVT) (68% Noord-Brabant en 76% landelijk). In 2010 is dat in nog sterkere mate het geval (82% Noord-Brabant en 85% landelijk).

In 2012 komt literatuureducatie – in vergelijking met 2010 – vaker aan bod als onderdeel van Nederlands en/of MVT (+7%) en als onderdeel van CKV/kunst (+9%), maar minder als onderdeel van de kunstvakken (-7%) of vakoverstijgende projecten (-8%).

Vrijwel alle VO scholen schenken aandacht aan het zelf lezen en interpreteren van literatuur. Het zelf schrijven van 'literatuur' (proza / poëzie) komt vaker op Brabantse scholen aan bod (65% in 2010 en 97% in 2012) dan landelijk (41%). Dit zelf schrijven komt in 2012 op een veel hoger percentage scholen voor dan in 2010 (+32%). Ook het besteden van aandacht aan literatuureducatie in de literatuurgeschiedenis komt in 2012 op een veel hoger percentage scholen voor dan in 2010 (+38%).

Media-educatie / mediawijsheid

Media-educatie / mediawijsheid werd zowel in Brabant in 2010 als landelijk op bijna een vijfde van de scholen (18%) niet aangeboden. In 2012 wordt het op 8% van de scholen niet aangeboden. Landelijk wordt media-educatie / mediawijsheid het vaakst aangeboden als onderdeel van de kunstvakken. Dit is op tweederde van de scholen het geval. In Brabant geldt dit voor een derde van de scholen in 2010 en een kwart van de scholen in 2012. In 2010 biedt 58% van de Brabantse scholen het aan als onderdeel van CKV/kunst. In 2012 doet 65% van de Brabantse scholen dat. Landelijk biedt 20% meer scholen media-educatie / mediawijsheid in vakoverstijgende projecten aan dan in Brabant in 2010. In 2012 is dit aandeel op Brabantse scholen gestegen met 8%. Ook wordt het landelijk vaker als onderdeel van kunstvakken aangeboden dan in Noord-Brabant.

In 2008 kwam media-educatie / mediawijsheid op 89% van de Brabantse scholen aan bod. In 2010 waren er iets minder Brabantse scholen waar het aan bod komt: 82%, maar meer in 2012 (92%). Landelijk zijn iets meer scholen aandacht gaan besteden aan media-educatie / mediawijsheid (van 79% in 2008 naar 82% in 2010).

Alle VO scholen in Brabant in 2010 (en vrijwel alle in Nederland en Brabant in 2012) schenken aandacht aan het leren van praktische vaardigheden (bijvoorbeeld ict-vaardigheden, audio/videoproductie technieken) door leerlingen. Ook het leren om kritisch / verantwoord om te gaan met media speelt op de meeste scholen een rol. Dit is relatief op meer scholen in Brabant (72% in 2010 en 94% in 2012) het geval dan in Nederland (57%).

Voor alle genoemde manieren om aandacht te besteden aan media-educatie / mediawijsheid (met uitzondering van het leren van praktische vaardigheden) geldt, dat in 2012 een (veel) hoger percentage scholen deze gebruikt dan in 2010. De stijging varieert van 19% - 29%.

Canon van Nederland

Steeds meer VO scholen in Noord-Brabant maken gebruik van de Canon. In 2008 maakte 12% van de scholen gebruik van de Canon; in 2010 68% en in 2012 maakt 78% van de scholen er gebruik van. Dit betekent dat aanzienlijk meer Brabantse scholen (+ 66%!) in de loop van de laatste 4 jaren gebruik zijn gaan maken van de Canon.

In Noord-Brabant wordt de Canon het meest gebruikt binnen het leergebied geschiedenis. Landelijk binnen de leergebieden geschiedenis, maatschappijleer en kunst & cultuur.

De website www.entoen.nu is landelijk bij 25% van de VO scholen bekend en in Brabant in 2010 bij 27%. Dit aantal is in 2012 met 20% toegenomen. De site is nu bij 47% van de VO scholen bekend. Van de scholen die de website kennen maakt 59% nooit gebruik van de materialen, en 41% maakt er af en toe gebruik van. Geen enkele VO school maakt vaak gebruik van het educatiemateriaal op de website.

Deelname aan culturele activiteiten in schoolverband

In 2010 ondernam driekwart van de VO scholen in de Provincie Noord-Brabant ieder schooljaar vaker dan een keer in schoolverband culturele activiteiten (met een of meerdere klassen). In 2012 is dit percentage met 15% afgenomen tot 60% van de scholen. Er waren en zijn geen scholen die nooit culturele activiteiten in schoolverband organiseren.

Het merendeel van de Brabantse VO scholen maakt zelf een programma voor culturele activiteiten (62% in 2010 en 69% in 2012). In 2010 gaf nog iets minder dan een op de vijf scholen een instelling de opdracht een cultuurprogramma samen te stellen op basis van haar wensen; in 2012 is dit percentage met twee derde afgenomen (tot 6%). Het voor elk schooljaar ad hoc inkopen van losse activiteiten komt slechts bij een op de tien scholen voor.

Het merendeel van de Brabantse VO scholen besteedde in 2009 - 2010 een of meerdere keren per jaar aandacht aan de genoemde culturele activiteiten. Het minst maakten ze gebruik van bronnenmateriaal in leskisten vanuit musea, archieven of andere culturele instellingen; het vaakst hebben ze aandacht besteed aan film/video/fotografie. In 2012 is het percentage scholen dat nooit aandacht aan de genoemde culturele activiteiten besteedt voor alle activiteiten (fors) gestegen. Deze stijging varieert van 9% (dans/dansers) tot 28% (concert/musici). Dat betekent een forse achteruitgang van binnenschoolse culturele activiteiten. Hetzelfde geldt voor het percentage scholen dat de genoemde culturele activiteiten vaker dan een keer uitvoert op school. dit percentage is voor alle activiteiten gedaald. Soms nauwelijks (-1%), maar soms aanzienlijk (-36%).

VO scholen in Noord-Brabant organiseren in hoge mate de deelname aan culturele activiteiten buiten de school (maar wel in schoolverband). Vooral een bezoek aan een museum / tentoonstelling voor beeldende kunst werd door vele scholen meerdere keren (in 2010 en 2012) georganiseerd. Maar ook bezoeken aan een historisch of streekmuseum en aan een monument/bezienswaardige gebouwen/archeologische vindplaats /stadswandeling. Ook het bijwonen van een theatervoorstelling en het doen van onderzoek in de directe schoolomgeving is door een groot deel van de scholen georganiseerd. Ook voor de buitenschoolse activiteiten geldt, dat het percentage scholen dat deze nooit onderneemt in 2012 voor alle activiteiten is gestegen ten opzichte van 2010. Deze stijging varieert van 3% (onderzoek in de directe schoolomgeving) tot 56% (bijwonen van musical/opera buiten school). Dat betekent dat er niet alleen sprake is van een forse achteruitgang van binnenschoolse culturele activiteiten, maar ook van buitenschoolse activiteiten. Hetzelfde geldt voor het percentage scholen dat de

genoemde culturele activiteiten vaker dan een keer uitvoert op school. Dit percentage is voor alle activiteiten gedaald. Soms nauwelijks (-2%), maar soms aanzienlijk (-33%).

6.3.3 *Samenhang en doorlopende leerlijnen*

Op meer dan tweederde van de VO scholen in Brabant en in Nederland is er geheel of voor sommige activiteiten sprake van afstemming. In 2012 is er vaker sprake van één samenhangend, structureel programma (+17%).

Landelijk werken ongeveer vier op de vijf scholen met een doorlopende leerlijn voor cultuureducatie. In Brabant is het percentage scholen vergelijkbaar.

Van een doorlopende leerlijn cultuureducatie van het basis- naar het voortgezet onderwijs is slechts bij enkele scholen sprake (11% in 2010 en 6% in 2012). De meeste scholen zijn ook niet van plan aandacht te schenken aan deze afstemming tussen hun school en scholen voor voortgezet onderwijs.

In Noord-Brabant stemde in 2010 9% van de VO scholen af met het basisonderwijs; in 2012 6% en landelijk is dat 5%.

Ook samenwerking met het vervolgonderwijs (mbo-opleidingen/hbo-kunsvakonderwijs) vindt op de meeste scholen niet plaats. In Brabant is deze samenwerking er niet bij twee op de drie scholen en in Nederland bij ruim de helft van de scholen. Op scholen waar wel sprake is van samenwerking is deze beperkt tot actieve voorlichting over vervolgonderwijs door het vervolgonderwijs zelf. Uitwisseling van studenten en docenten komt op ongeveer 1 op de 10 scholen voor.

Met het onderzoek 'Cultuur in de Spiegel' is 56% van de Brabantse scholen niet bekend. Een kwart van de scholen heeft er wel eens van gehoord en 17% van de scholen is of in grote lijnen (15%) of goed (2%) op de hoogte van het onderzoek.

De Brabantse scholen is gevraagd of zij gebruik zouden maken van een instrument om de ontwikkeling van elke leerling inzichtelijk en meetbaar te maken (bijvoorbeeld in de vorm van een cultuurportfolio), als zij daarover zouden beschikken. Meer dan 4 op de 10 scholen zegt met zekerheid gebruik te zullen maken van een dergelijk instrument. Geen enkele school zegt met zekerheid geen gebruik te zullen maken van dergelijke materialen. Ruim de helft van de scholen (56%) betwijfelt of ze dit zal doen.

Slechts 3% van de scholen beschikt zelf over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn, dat volledig is en/of waarover de school tevreden is. Iets minder dan twee derde van de scholen (62%) beschikt over geen enkel overzicht.

Bijna 3 van de 10 scholen vinden het beschikken over een overzicht van culturele competenties van leerlingen, gekoppeld aan een doorlopende leerlijn heel belangrijk (27%). Slechts enkele scholen (3%) vinden het geheel niet belangrijk. De grootste groep scholen (71%) vindt het enigszins van belang om over een dergelijk overzicht te beschikken.

Op de vraag hoe belangrijk scholen het vinden om te worden ondersteund bij het afstemmen van cultureel-educatieve activiteiten op te ontwikkelen culturele competenties van de leerlingen, is de groep scholen met een niet echt uitgesproken mening ('enigszins belangrijk') in de meerderheid. Opvallend is wel, dat een kwart van de scholen (24%) een dergelijke ondersteuning heel belangrijk (12%) of zelfs onmisbaar (12%) acht.

6.3.4 *Samenwerking met externe partners*

Voor alle genoemde culturele instellingen (met uitzondering van 'archief') geldt, dat meer VO scholen in Noord-Brabant er in 2010 mee samenwerkten, dan scholen in Nederland. Het percentage Brabantse scholen dat met de volgende instellingen samenwerkt, is aanzienlijk groter dan landelijk: Muziekgezelschap (+17%), Centrum voor Kunst en Cultuur (+12%) en Muziekschool (+10%). In 2012 is dat niet langer voor al deze instellingen het geval. Brabantse scholen werken in 2012 vaker dan in 2010 samen met een muziekschool (+19%). Met de overige culturele partners werken ze of even vaak samen, of (en soms aanzienlijk) minder.

Voor samenwerking met de provinciale steunfunctie-instellingen in de provincie Noord-Brabant geldt, dat de afgelopen twee jaren alleen de samenwerking met Kunstbalie is toegenomen (+28%).

Landelijk heeft 20% van de VO scholen maatschappelijke stages op het terrein van kunst en cultuur. In Noord-Brabant had 16% van de VO scholen dergelijke stages in 2010 en 50% in 2012. Daarmee is het percentage flink toegenomen, met 34%. In Noord-Brabant liepen in 2010 7 leerlingen stage op het gebied van cultuur; in 2012 gaat het om meer dan 600 leerlingen. Organisaties waar leerlingen in 2012 stage lopen zijn onder meer balletstudio, stoomgemaal, festivals, bibliotheek, 013-factorium, kerk, gemeente, muziekschool, (film)theater, Heemkundekring, kunstencentrum, musicalgroepen, school (in kader van project), zorgboerderij en dagbesteding

In Noord-Brabant maakte in 2010 43% van de VO scholen deel uit van een scholennetwerk cultuureducatie en in 2012 is dat 50%. In Nederland is dat minder: 28%. Het belangrijkste netwerk wordt gevormd door de marktplaats cultuureducatie: aan dit netwerk nam 25% van de scholen deel in 2010 en 41% in 2012. In 2010 nam 11% van de scholen deel aan het netwerk van cultuurprofiel scholen; in 2012 is dat 6% van de scholen. Aan een ander scholennetwerk nam in 2010 9% van de scholen deel en in 2012 3%.

Het overgrote deel van de scholen (85%) weet niet of cultuureducatie is opgenomen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA) van de vestigingsgemeente van de school.

Bij driekwart van de scholen (73%) is niet bekend of er binnen de vestigingsgemeente van de school een verbinding bestaat met andere gemeentelijke beleidsterreinen. In 3% van de gevallen is die verbinding niet aanwezig en 24% van de scholen geeft aan dat deze verbinding aanwezig is. Daar waar er sprake is van een dergelijke verbinding, is dat op de beleidsterreinen: jeugd- en jongerenwerk (88%), sport en welzijn (63%), natuur- en milieu-educatie (NME) (25%) en techniek (13%).

6.3.5 *Organisatie van cultuureducatie binnen de school*

Intern cultuurcoördinator

Het merendeel van de VO scholen heeft een intern cultuurcoördinator. Provinciaal geldt dit voor 82% (2010) – 85% (2012) van de scholen en landelijk voor 80%.

De interne cultuurcoördinatoren van deze scholen hebben niet allemaal een cursus/scholing gehad. Van 45% van de scholen in Noord-Brabant hadden de interne cultuurcoördinatoren in 2010 niet deelgenomen aan een scholing/cursus. In 2012 heeft 38% van de interne cultuurcoördinatoren niet deelgenomen aan een scholing/cursus. Tweederde van deze scholen had in 2010 ook geen plannen om de ICC'er deel te laten nemen aan scholing en in 2012 had driekwart van de scholen die plannen niet. Op meer dan de helft (2010) tot bijna twee derde (2012) van de scholen heeft die scholing wel plaats gevonden. In een klein aantal gevallen is er

sprake van meer dan één scholingstraject. Genoemde cursussen/scholingen zijn in 2010: cursus cultuurcoördinator, CKV (nascholings)cursus, cursus Jan Mulder (VU), ivlos cultuurcoördinatie, CisT cursus, cursus Fontys Hogeschool en introductie van de cultuurkaart. In 2012 zijn genoemd: scholing bij de marktplaats, bij BISK, CCO, CisT, CJP, cultuurbeleid, cultuurcoördinator, beleidsplancursus, master kunst en educatie, SLO, Universitair (VU; Utrecht).

Zowel landelijk (91%) als in Noord-Brabant (94% in 2010 en 90% in 2012) hebben de meeste ICC'ers tot taak om culturele activiteiten voor de school te selecteren en organiseren. Andere belangrijke taken zijn het ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie en het vergroten van draagvlak voor cultuureducatie binnen het team van de school. Het participeren in schooloverstijgende netwerken op het gebied van cultuureducatie is landelijk (44%) een minder voorkomende taak dan in Brabant (67% in 2010 en 55% in 2012). Het inbedden van cultuureducatie in het curriculum van de school daarentegen was landelijk (65%) een meer voorkomende taak voor de ICC'er dan in Brabant in 2010 (58%). In 2012 behoort dit op een groter percentage scholen tot de taak van de ICC'er (69%). Fondsenwerving is in 2012 op 10% meer Brabantse scholen een taak van de ICC'er dan in 2010.

De meeste Brabantse cultuurcoördinatoren in het VO hadden in 2010 één (25%) of twee (29%) uren per week beschikbaar voor de uitvoering van hun taken. In 2012 heeft van de Brabantse ICC'ers 35% geen uren (7%) of minder dan 1 uur per week (28%) ter beschikking om zijn/haar werk als ICC'er uit te voeren. Op bijna de helft van de scholen (45%) heeft de ICC'er 1 tot 2 uur per week ter beschikking en op 20% van de scholen meer dan 3 uur per week.

Draagvlak

Slechts op enkele scholen is er geen draagvlak voor (het programma) cultuureducatie bij de directie en docenten kunstvakken. Landelijk lijkt het draagvlak bij directie sterker te zijn dan in de provincie Noord-Brabant. Dat gold in 2010 ook voor de docenten kunstvakken, maar dat is in 2012 sterk toegenomen (bij 85% van de docenten kunstvakken is er sprake van draagvlak in grote mate). Het draagvlak bij andere docenten laat in vergelijking met directie en docenten kunstvakken te wensen over. Slechts bij 2% (2010) – 6% (2012) van de Brabantse scholen is dit draagvlak in hoge mate aanwezig (tegenover 18% landelijk).

In 2012 is er, net als in 2010, sprake van een toename in draagvlak. Dit is op ongeveer een derde van de scholen (32%) het geval bij de directie; bij een op de 5 scholen (21%) bij docenten kunstvakken en bij 1 op de 10 scholen (9%) bij ander docenten.

Deskundigheid

Landelijk geeft 53% van de scholen aan, dat de betrokken docenten in grote mate deskundig zijn om cultuureducatie vorm te geven. In Noord-Brabant sprak in 2010 bijna de helft van een deskundigheid in hoge mate. Dit is vergelijkbaar met 2008. In 2012 echter, is dit verminderd tot ongeveer een derde (35%) van de scholen.

Landelijk zijn meer scholen in 2010 (53%) van oordeel dat de betrokken docenten in grote mate deskundig zijn om cultuureducatie vorm te geven dan in 2008 (40%).

Financiën

Landelijk is op ongeveer de helft van de scholen (51%) cultuureducatie als aparte post opgenomen in de begroting. Dit percentage is vergelijkbaar met dat van voorgaande jaren. In Noord-Brabant is cultuureducatie in 2010 bij 30% van de scholen als aparte post opgenomen in de begroting, en in 2012 bij 41%. Eerder was dat bij ongeveer de helft van de scholen (50% in 2006 en 52% in 2008) nog het geval.

In 2012 beschikt 27% van de scholen over een bedrag per leerling, 44% over een totaalbedrag voor de hele school en is het beschikbare budget op 29% van de scholen op een andere wijze samengesteld. Het bedrag van de cultuurkaart is een belangrijke 'andere' vorm.

Op de scholen die een bedrag per leerling hebben, is dit bedrag in 22% van de gevallen minder dan € 10,90, in 11% € 10,90 per leerling en in 67% meer dan € 10,90.

Op de scholen die een bedrag per school hebben, is dit bedrag in 7% van de gevallen minder dan € 500,-, op 13% van de scholen tussen de € 500,- en € 1.000,-, op 27% van de scholen tussen de € 500,- en € 1.000,- en op 53% van de scholen meer dan € 5.000,-.

Op 82% van de scholen wordt het beschikbare budget voor cultuureducatie ook daadwerkelijk uitgegeven. 6% van de scholen geeft minder uit en 12% van de scholen geeft meer uit dan beschikbaar is.

Zowel landelijk (94%) als in Brabant (89% in 2010 en 97% in 2012) is de cultuurkaart veruit de belangrijkste financieringsbron voor cultuureducatie op school. Daarna volgen (zowel landelijk als in Brabant) eigen middelen van de school en ouderbijdragen als meest ingezette financieringsbron. In 2012 is het percentage scholen dat eigen middelen inzet afgenomen met 11%.

6.3.6 *Evaluatie en opbrengsten van cultuureducatie*

Het proces en de opbrengsten van cultuureducatie worden niet door alle scholen door middel van evaluatie in beeld gebracht. Landelijk evalueert 50% van de scholen. In Noord-Brabant was het percentage scholen dat evalueerde in 2010 nog kleiner, namelijk 36%. In 2012 komt het percentage overeen met het landelijke: de helft van de scholen evalueert het proces en de opbrengsten van cultuureducatie.

(Vrijwel) alle scholen die evalueren, evalueren de inhoud van het programma/de activiteiten evenals de organisatie van het programma/de activiteiten. De ervaringen / waardering van leerlingen werden in 2010 zowel landelijk als provinciaal door meer dan driekwart van de scholen geëvalueerd; in 2012 evalueert twee derde van de scholen de ervaringen / waardering van leerlingen. De samenwerking en het overleg met externe partners werd in 2010 door meer scholen in de provincie (87%) geëvalueerd dan landelijk (63%). In 2012 betreft nog de helft van de scholen deze samenwerking in hun evaluatie. Het minst aantal scholen (ongeveer een vijfde) evalueert de ervaringen / waardering van ouders. In 2012 is dit aandeel op de Brabantse scholen toegenomen met 11%: ongeveer een derde van de scholen neemt de ervaringen / waardering van ouders mee in hun evaluatie.

Zowel landelijk als in Noord-Brabant beoordelen vrijwel alle scholen (die de leerlingen beoordelen voor cultuureducatie) op creativiteit en/of originaliteit van het eindproduct en op inzet/motivatie / werkhouding. Meer dan driekwart van de scholen beoordeelt leerlingen ook op het werkproces. Zowel voor de technische kwaliteit van het eindproduct als voor reflectievermogen / inzicht geldt, dat deze beoordelingscriteria vaker voor leerlingen in de bovenbouw worden gebruikt dan voor leerlingen in de onderbouw.

Effecten van cultuureducatie die door de meeste VO scholen worden gesignaleerd zijn dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn en dat ze beschikken over meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur.

Ten opzichte van de provinciale gegevens in 2010 signaleren landelijk en in Brabant in 2012 meer scholen dat leerlingen meer plezier hebben en trots zijn, de verbeeldingskracht en originaliteit van leerlingen is toegenomen en dat het schoolklimaat is verbeterd.

In Brabant signaleerden in 2010 21% meer scholen dan landelijk dat de cultuurparticipatie van leerlingen is gestegen. In 2012 is dit percentage Brabantse scholen met 29% afgenomen, en komt het 8% lager dan het landelijke percentage uit. Dat leerlingen beter omgaan met verschillende culturen werd in 2010 nog door 13% meer Brabantse scholen gesignaleerd dan landelijk, maar in 2012 is het percentage afgenomen met 14%. Zowel in 2010 als in 2012 voelen Brabantse leerlingen zich meer verbonden voelen met hun culturele verleden, dan landelijk het geval is (+ 12% in 2010 en +11% in 2012).

Ten opzichte van 2010 zien scholen vaker effecten ten aanzien van de volgende zaken: leerlingen beschikken over meer verbeeldingskracht en originaliteit (+16%), het schoolklimaat is verbeterd (+15%) en leerlingen hebben meer plezier en zijn trots (+12%),

En scholen zien minder vaak effecten ten aanzien van de volgende zaken: cultuurparticipatie is gestegen (-29%), leerlingen gaan beter om met verschillende culturen (-14%) en leerlingen passen kennis en vaardigheden beter toe in andere vakgebieden (-9%)

6.3.7 Besteding cultuurkaart

Voor de leerlingen in het voortgezet onderwijs in Noord-Brabant was in 2010 – 2011 een totaalbedrag van € 2.296.596,-- beschikbaar. Dat is bijna € 17.000,- meer dan in 2008 – 2009 (€ 2.279.785,--). Ter vergelijking: in 2006 – 2007 was ongeveer € 1.140.720,00 beschikbaar (voor alle 3 schooljaren is dit ruim 15% van het landelijk totaal bedrag).

De cultuurkaart is door het merendeel van de leerlingen is geactiveerd. Er is tussen de provincies weinig verschil tussen het percentage leerlingen met een geactiveerde cultuurkaart. Dit percentage varieert van 90% (Noord-Holland) tot 94% (Zeeland). In vier provincies (Drenthe, Flevoland, Groningen en Noord-Brabant) heeft 92% van de leerlingen de cultuurkaart geactiveerd. In de overige 6 provincies betreft het 91% van de leerlingen.

Dat de cultuurkaarten zijn geactiveerd, betekent echter niet vanzelfsprekend dat de beschikbare bedragen ook worden besteed. In Noord-Brabant is in 2010 – 2011 in totaal 93% (€ 2.129.748,81) van het beschikbare budget besteed. Een toename van maar liefst 13% (ofwel € 309.505,40). In schooljaar 2006-2007 werd 79% van het totaal beschikbare bedrag voor Noord-Brabant besteed.

In de Provincie Noord-Brabant blijft een beschikbaar bedrag van € 166.847,20 voor cultuureducatie onbenut. Een aanzienlijk lager bedrag dan in 2008 – 2009 (€ 459.541,60).

Van het beschikbare budget wordt in Noord-Brabant in 2008 – 2009 2,7% individueel besteed, en 97,3% niet-individueel. Landelijk is deze verhouding nagenoeg gelijk: 2,5% - 97,5%.

Het CJP rapport levert ook interessante cijfers over het percentage transacties dat door scholen is besteed bij instellingen binnen en buiten hun eigen provincie en het percentage transacties van instellingen met scholen binnen en buiten hun eigen provincie. Van het totaal bestede budget van scholen in Noord-Brabant is 82% besteed bij instellingen die zijn gevestigd in Noord-Brabant. Bijna 8% van de transacties heeft plaatsgevonden met instellingen in de provincie Zuid Holland; 4% met instellingen in Noord Holland en bijna 4% met instellingen in Gelderland. Er zijn drie provincies waarin de scholen een hoger percentage transacties hebben gehad met instellingen in hun eigen provincie (Zeeland 83%, Friesland 86% en Limburg 93%).

Andersom bedraagt het percentage transacties van Brabantse instellingen met scholen uit de eigen provincie 67%. Van alle transacties die Brabantse instellingen met scholen hebben uitgevoerd betreft het dus 67% met scholen binnen de eigen provincie en 33% met scholen buiten Noord-Brabant. Verhoudingsgewijs komt het dus vaker voor dat scholen uit andere provincies een transactie plegen met een Brabantse instelling (33%) dan dat scholen uit Noord-Brabant een transactie plegen met een instelling uit een andere provincie (18%).

Toch is het aantal transacties van Brabantse instellingen met scholen buiten de provincie relatief klein. In 8 provincies is het aantal transacties van instellingen met scholen buiten de eigen provincie groter dan in Noord-Brabant (variërend van 34% (Zuid Holland en Drenthe) tot 47% (Flevoland)). Alleen in de provincies Limburg (21%) en Noord Holland (25%) is het aantal transacties met scholen buiten de eigen provincie kleiner.

Ook in de cultuurmonitor zijn vragen gesteld over de cultuurkaart. Allereerst is de scholen gevraagd of ze gebruik maken van de cultuurkaart. Dat blijkt zowel landelijk (94%) als voor Noord-Brabant (96% in 2010 en 97% in 2012) voor vrijwel alle scholen het geval te zijn.

Slechts enkele scholen hebben geen eisen verbonden aan de besteding van de cultuurkaart en laten leerlingen volledig vrij in de keuze van culturele activiteiten. De meeste scholen laten de leerlingen deels zelf kiezen en bieden deels zelf een programma aan (dat door de leerlingen gevolgd moet worden of waaruit de leerlingen een keuze kunnen maken).

OCW heeft besloten om met ingang van schooljaar 2012 – 2013 geen rijksbijdrage meer te leveren aan de Cultuurkaart. De Cultuurkaart gaat in schooljaar 2012-2013 door als samenwerkingsverband tussen scholen en culturele instellingen. Aan de scholen is gevraagd of zij op de hoogte zijn van deze situatie. Op deze vraag hebben 35 scholen geantwoord. 80% van deze scholen is hiervan goed op de hoogte en 17% van de scholen heeft daarvan iets van gehoord, maar weet er het fijne niet van. Slechts 1 school was niet op de hoogte van deze situatie.

Meer dan driekwart van de VO scholen is van mening dat een cultuurkaart heel belangrijk (31%) of zelfs onmisbaar (46%) is. Tweederde van de scholen is zonder meer bereid om een bedrag van € 10,- te investeren in een Cultuurkaart in ruil voor €15,00 aan cultureel tegoed, hetzij voor alle leerlingen (26%), hetzij voor een deel van de leerlingen (11%). De helft van de scholen betwijfelt nog of ze deze investering willen doen, en 14% van de scholen is daar zeker niet toe bereid.

6.4 Verankering van cultuureducatie

6.4.1 Verankering van cultuureducatie in het Primair Onderwijs

Het percentage PO scholen in Noord-Brabant met een cultuurcoördinator ligt hoger (+12%) dan landelijk. Een opvallend verschil tussen de landelijke en provinciale verankering betreft de factor 'evaluatie'. Evaluatie van cultuureducatie vindt landelijk op veel meer scholen plaats dan in Noord-Brabant (+29%). Dit verschil is des te opmerkelijker gezien het feit, dat meer Brabantse (+9%) scholen een vastgelegde visie hebben op cultuureducatie dan landelijk het geval is. In Noord-Brabant evalueren niet alle scholen met een vastgelegde visie hun cultuureducatieve activiteiten, en landelijk geldt het omgekeerde: niet alleen scholen met een vastgelegde visie evalueren hun cultuureducatieve activiteiten, maar ook scholen die geen vastgelegde visie hebben doen dat. Het relatief geringe draagvlak voor cultuureducatie op de Brabantse scholen heeft vooral te maken met het geringe draagvlak (35% in hoge mate) van leraren. Overigens ligt ook het percentage vakleerkrachten in Brabant met een grote mate van draagvlak voor cultuureducatie lager dan landelijk. (-11%). Van structurele samenwerking met externe partners daarentegen is op Brabantse scholen vaker sprake dan landelijk.

In vergelijking met 2010 is de volgorde van de verankeringsfactoren in 2012 ongewijzigd. De percentages daarentegen zijn wel veranderd. De factoren cultuurcoördinator, structurele financiering, vastgelegde visie en draagvlak zijn in 2012 op een groter percentage scholen verankerd dan in 2010. De factor evaluatie echter is in 2012 op 10% minder scholen verankerd dan in 2010.

6.4.2 Verankering van cultuureducatie in het Voortgezet Onderwijs

In zowel Noord-Brabant als Nederland is het beschikken over een cultuurcoördinator de meest verankerde factor van cultuureducatie binnen het voortgezet onderwijs. De verankeringsfactor die landelijk op de tweede plaats staat (vastgelegde visie), staat in Noord-Brabant op de derde plaats. De factor 'structurele samenwerking' staat zowel landelijk als in Noord-Brabant op de vierde plaats. De factor 'draagvlak' is op Brabantse VO scholen nauwelijks verankerd (4%). Dit hangt samen met het geringe aantal niet-vakdocenten dat een hoge mate van draagvlak tentoon spreidt.

Als we kijken naar het percentage VO scholen dat bepaalde factoren heeft verankerd (zie stippellijnen in figuren 5.3 en 5.4), dan valt op, dat de 'scheidslijn' van verankering op meer of minder dan 50% van de scholen voor Noord-Brabant op een andere plaats getrokken wordt dan landelijk. In Noord-Brabant zijn er twee factoren die op 50% of meer van de scholen zijn verankerd, en landelijk zijn dat er zes. Dit rechtvaardigt de conclusie, dat cultuureducatie landelijk in sterkere mate is verankerd in het onderwijs dan binnen de provincie Noord-Brabant het geval is.

In vergelijking met 2010 zijn er in 2012 nogal wat verschillen te zien in de verankering van de verschillende factoren. Voor vier factoren geldt, dat de verankering flink is toegenomen (samenhangend programma: +17%; evaluatie: +14%, structurele financiën: +11% en vastgelegde visie: +11%). Voor twee andere factoren echter geldt, dat de verankering flink is afgenomen (structurele samenwerking: -20% en deskundigheid docenten: -9%).

6.4.3 Vergelijking primair en voortgezet onderwijs

Visie en doelen

VO scholen in Brabant hebben vaker een visie op cultuureducatie (98%) dan PO scholen (92%). Twee jaar geleden was dat nog andersom. Wel valt daarbij op, dat veel meer PO scholen in Brabant (74%) hun visie heeft vastgelegd in vergelijking met de Brabantse VO scholen (47%). In de landelijke vergelijking scoren PO scholen in Brabant hoger, maar VO scholen in Brabant lager in het hebben van een vastgelegde visie. Twee jaar geleden hadden echter nog minder VO scholen hun visie vastgelegd.

Ten aanzien van de doelen die scholen willen bereiken met cultuureducatie, zijn de verschillen in Noord-Brabant tussen PO en VO in vele gevallen groot. Meer VO scholen dan PO scholen in Brabant beogen met cultuureducatie het schoolklimaat te verbeteren (+25%), talentontwikkeling te stimuleren (+22%) en zich te profileren als kunst/cultuurschool (+19%). Ook landelijk vinden meer VO scholen dit laatste belangrijker dan PO scholen.

Meer PO scholen dan VO scholen in Brabant beogen met cultuureducatie een breed aanbod voor leerlingen te realiseren (+26%) en kennis/vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur te vergroten (+10%).

Samenhang en doorlopende leerlijn cultuureducatie

In termen van samenhangende culturele activiteiten geven meer VO scholen (+14%) dan PO scholen aan één samenhangend structureel programma te hebben.

Samenwerking met externe partners

Als we niet in zijn algemeenheid kijken naar samenwerking tussen scholen en externe culturele partners, maar meer in het bijzonder naar de samenwerkingsvorm waarin gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van culturele activiteiten met scholen en externe partners plaatsvindt, dan valt op, dat de samenwerking met een groot aantal externe partners (Centrum voor Kunst en Cultuur, muziekschool, Museum, Theater/theatergezelschap en filmhuis/bioscoop) bij relatief meer VO scholen dan PO scholen bestaat uit een gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van culturele activiteiten. Ook landelijk is dezelfde trend te bespeuren.

Draagvlak voor cultuureducatie

Zowel bij Brabantse PO scholen als bij Brabantse VO scholen is het draagvlak relatief het geringst bij groepsleerkrachten (PO) / docenten niet-kunsvakken (VO). Landelijk doet zich hetzelfde beeld voor.

Een verschil tussen PO en VO scholen in Noord-Brabant is, dat er (met uitzondering van vakleerkrachten / docenten kunsvakken) een relatief groter draagvlak voor cultuureducatie is bij PO scholen dan bij VO scholen.

Evaluatie cultuureducatie

Sommige evaluatieonderwerpen zijn vaker aan de orde bij VO scholen dan bij PO scholen (beleid/doelstellingen, organisatie van programma/activiteiten, en ervaringen/waardering ouders) en voor andere geldt omgekeerd dat ze vaker binnen PO aan de orde zijn (inhoud programma/activiteiten, samenwerking en overleg externe partners en ervaringen/waardering leerlingen).

Effecten van cultuureducatie:

Op een groot aantal onderwerpen verschillen de vastgestelde effecten van scholen voor PO en VO niet of niet veel van elkaar. Er zijn onderwerpen waarvoor dat wel het geval is. Zo zijn er relatief meer scholen voor PO dan VO in Brabant, die vaststellen dat leerlingen zich meer verbonden voelen met ons culturele verleden (+21%) en dat leerlingen beter omgaan met verschillende culturen (+15%).

Andersom zijn er relatief meer scholen voor VO dan PO in Brabant, die vaststellen dat ouders/leerlingen bewust kiezen voor hun school vanwege cultuureducatie (18%) en dat het schoolklimaat is verbeterd (+8%).

BIJLAGE 1: OVERZICHT VAN MARKTPLAATSEN CULTUUREDUCATIE IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

Marktplaats	Gemeente	Aantal scholen benaderd	
		PO	VO
Marktplaats Cultuurpunt	Bergeijk en Eersel	19	1
Marktplaats Cultuureducatie Cumenu/M'Art	Bergen op Zoom	22	7
Marktplaats Cultuureducatie Cube	Bernheze	10	2
Marktplaats Cultuureducatie ZininC	Best	10	1
Marktplaats Cultuureducatie Cultuurpost	Bladel	10	1
Marktplaats Cultuureducatie Cultuur aan de Maas	Boxmeer	48	8
Marktplaats Cultuureducatie CultuurBox	Boxtel	18	2
Marktplaats Cultuureducatie	Breda	56	11
Marktplaats Cultuurplein DAS	Deurne	32	7
Marktplaats Cultuureducatie CLIP	Dongen	11	1
Marktplaats Cultuureducatie CultuurSpot	Drimmelen	11	1
Marktplaats Cultuureducatie Cultuurstation	Eindhoven	65	26
Marktplaats Cultuureducatie KOEPEL	Etten-Leur	22	4
Marktplaats Cultuureducatie Cultuurwerft	Geertruidenberg	9	1
Marktplaats Cultuureducatie CultuurContact	Geldrop-Mierlo	16	1
Marktplaats Cultuureducatie	Gemert - Bakel	14	1
Marktplaats Cultuurplaats	Gilze en Rijen	9	0
Marktplaats Cultuureducatie	Halderberge	35	3
Marktplaats Cultuureducatie	Moerdijk		
Marktplaats Cultuureducatie Ku + Cu	Heeze/Leende-Cranendonck	17	1
Marktplaats Cultuureducatie CultuurContact	Helmond	31	6
Marktplaats Cultuureducatie Bureau Babel	's-Hertogenbosch	51	11
Marktplaats Trefpunt Cultuureducatie	Heusden	20	1
Marktplaats Cultuureducatie CLIP	Loon op Zand	12	0
Marktplaats Cultuureducatie CLIP	Oisterwijk	13	1
Marktplaats Cultuureducatie CLIP	Oosterhout	23	6
Marktplaats Cultuureducatie EduForum	Oss	0	0
Marktplaats Cultuureducatie	Reusel-deMierden	6	0

Marktplaats	Gemeente	Aantal scholen benaderd	
		PO	VO
Cultuurpoort			
Marktplaats Cultuureducatie CultuurlinC	Roosendaal	32	6
Marktplaats Cultuureducatie	Schijndel	7	0
Marktplaats Cultuureducatie Plaza Cultura	St.Michielsgestel	23	3
Marktplaats Cultuureducatie Curioso	St.Oedenrode	8	0
Marktplaats Cultuureducatie Bureau CiST	Tilburg	0	0
Marktplaats Cultuureducatie Stichting C	Uden	24	1
Marktplaats Cultuureducatie Plein 23	Veghel	19	2
Marktplaats Cultuureducatie	Veldhoven	16	1
Marktplaats Cultuurpunt Altena	Werkendam	30	4
Totaal		749	121